

Alexander

14.–15. století

Překlad latinského románu o Alexandru Velikém.

Originálem staročeského A. (v rukopisné tradici nazývaného též Kronika o Alexandru Velikém, Život Alexandra Velikého) byla jedna z úprav latinského překladu řeckého Pseudo-Kallisthenova románu, který v 10. století pořídil vyslanec neapolského krále Jana III. v Konstantinopoli, arcikněz Lev (Leo Archipresbyter). Tato úprava, vzniklá 1185–1236, se v odborné literatuře označuje jako *Historia de preliis* J³.

Překladatel se snažil o doslovnost, místy za cenu stylistických neobratností. Do vznikající české prózy uvedl pozdní verzi románu o Alexandrovi, zabarvenou křesťanským moralismem: starověký dobyvatel je vylíčen jako středověký rytíř bojující v pohádkových zemích, ale zábavný děj vyúsťuje v kritiku touhy po pozemské slávě. O oblíbenosti překladu svědčí pět rukopisů z 15. století a tisk z 1513.

KNÍŽNĚ: Kniha o všech skutcích velikého Alexandra Macedonského (Plzeň 1513). ■ EDICE: in Krok 1894, s. 81 a pokr., 1895, s. 1 a pokr., 1896, s. 1 a pokr. a 1897, s. 1 a pokr. (ed. F. X. Prusík); in ant. *Próza českého středověku* (1983, ed. J. Kolár a M. Nedvěďová). – *Ukázky in: Výbor z literatury české* 2 (1868, ed. K. J. Erben); ant. *Próza z doby Karla IV.* (1938, ed. J. Vilikovsky; překlad do nové češtiny). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 4434. ■ LITERATURA: F. X. Prusík: *Kronika o Alexandru Velikém*, Krok 1894, s. 81; F. P. Magoun Jr., S. Harrison Thomson: *Kronika o Alexandru Velikém: A Czech Prose Translation of the Historia de Preliis*, recension J³, *Speculum* (Cambridge, Mass.) 1928, s. 204 (srov. ref. J. Vachka, LF 1931, s. 61); J. Vilikovsky in ant. *Próza z doby Karla IV.* (1938); in sb. *Antika a česká kultura* (1978, s. 71); J. Kolár: *Román o Alexandru Velikém v souvislostech české středověké prózy*, LF 1982, s. 209 + in ed. *Próza českého středověku* (1983; o poměru k lat. předloze srov. ref. A. Vidmanová, LF 1985, s. 61); A. Vidmanová: *Staročeské pokusy o hexametru a pentametru*, *Slovo a smysl* 2004, č. 1.

jk

Apollon

1923–1925

Zprvu převážně beletristický, záměrně programově nevyhraněný časopis mladé generace orientovaný na současné domácí i zahraniční umění, ve 2. ročníku

časopis zaměřený více k soudobé kulturní a společenské problematice, zejména divadlu a dramatu.

Podtitul (zpravidla na obálkách): 1923/24 (roč. 1) Literární a umělecká revue; 1924/25 (roč. 2) Revue pro kulturní život. – *Redaktoři*: 1923/24 (roč. 1) odp. red. F. X. Heppner; 1924/25 (roč. 2) S. Horák, J. Klepetář, F. Kocourek, F. Tetauer a do č. 5 F. X. Heppner, odp. red. J. Klepetář. – *Vydavatel a nakladatel*: V. Horák a spol., Praha. – *Periodicita*: 1923/24 (roč. 1) čtrnáctideník, od října 1923 do srpna 1924 24 čísel, z toho 8 dvojčísel; 1924/25 (roč. 2) čtrnáctideník, od října 1924 do ledna 1925 6 čísel (poslední 16. 1.).

Redakce, výslovně se v úvodním prohlášení distancující od nových literárních manifestů a všech doktrín, hodlala „poznávat v tom křehčovitěm chaosu naší doby myšlenky, tužby a vady celého člověka, pracovati k syntéze nového života a člověka a dospěti k poznání nových sociálních sil a smyslu doby, svobody individua a nové zkušenosti u nás i za hranicemi, dospěti k hlubšímu pojetí umění, života a zítřků“. Fakticky časopis přinášel zprvu zejména původní i přeloženou poezii a prózu s převahou reflexe válečných zážitků a převážně přeložené články a studie o význačných kulturních osobnostech a jevech. Doplňovaly je recenze, referáty, nekrology a glosy k soudobému uměleckému dění, zprvu spolu s informacemi z kulturního života v jediné rubrice *Zprávy a poznámky*. Teprve od č. 19–20 se redakce postupně pokoušela tematizovat přibývajících recenze i odborné stati a eseje do dalších rubrik *Knihy a lidé*, *Myšlenky a doba*, později *Divadlo*, *Fejeton*, *Projevy a výzvy*, *Svět v obrazech*, jejich pravidelnost ani obsah se však nestačily ustálit. Publicistiku A. již od poloviny 1. roč. formovaly provokativní, útočné a polemické příspěvky J. Klepetáře (i pseud. *Spectator* a šifry J. K., -jk-, K., K-, k.) k aktuální divadelní problematice (veršovaná scéna o zaujaté kritice Dramatikův novoroční sen) i k širším uměleckým a společenským otázkám (mj. ref. o knize F. Peroutky *Jací jsme*). Zásadní proměna celkového programu ohlášená v prospektu 2. roč. měla spočívat ve zvýšené pozornosti k otázkám veřejného života, zejména kulturního, a v důrazu na kulturu anglickou a americkou proti dosud převažujícímu vlivu kultury francouzské. Beletristická složka byla potlačena a A. se eseji, fejetony, původními i přeloženými informativními články i ukázkami z tvorby zaměřil převážně na divadlo a drama. V útočných příspěvcích o divadelní kritice,

Apollon

o žurnalistu, o generaci, o barové literatuře, o filmu pokračoval J. Klepetář, současný kulturní život satiricky komentoval F. Kocourek („seriál“ Praha žije umění). Všechna čísla přinesla nepodepsané aforismy na současné umělce. Spektrum rozšířily příspěvky o sportu (A. E. Voska), veřejném mínění (šifra VGH), zahraniční politice (L. Görlich: Dnešní Rusko). Komentáře k aktuálním společenským, kulturním i politickým otázkám přecházely do neustálených rubrik *Dopisy*, *Fejeton*, *Kritika kritik*, *Listárna redakce*, *Poznámky*, *Studentstvo*, které se rozšiřovaly i na nestránkované obálky. Jako hlavní důvod zastavení A. byla uvedena přemíra pracovních povinností a jiných závazků jednotlivých členů redakční rady, jež nemožnější žádoucí redigování časopisu; v předposledním čísle bylo oznámeno vystoupení F. X. Heppnera z redakce, v posledním čísle F. Kocourek v článku Na shledanou, Apollone! komentuje okolnosti zániku A. a bilancuje jeho dosavadní působení (včetně reflexe polemických ohlasů jiných periodik). – Časopis provázela přidružená Edice Apollon (1923–25, 3 sv.).

Původní beletrii v A. publikovali F. Auer, J. M. Augusta, J. Balej, J. Bartuška, C. Blatný, S. Bojar, M. Bušková, L. Dymeš, J. Frejka, J. Grmela, J. Hertl, P. Hořký, F. Hrbek, V. Ivan, J. Karnet, J. Klepetář, J. Kobzán, F. Kocourek (i podp. F. Kocourek ml.), M. Kocourek, E. Konrád, F. Kovárna, M. Mareš, M. Neuman, J. Ošmera, J. V. Rosůlek, J. Rovenský (vl. jm. J. Kuhr), O. Scheinpflugová, F. Skuč, B. Sobín, F. Soukup, V. Szpyk, J. Šnobl, J. Štěpina, M. Teclová, V. Vyletal, F. Wenig aj. *Fejetony a glosy* psali: K. Čapek, F. Horký, M. Kocourek (i šifra Miko), K. Poláček a šifra V. M. – *Z cizí beletrie* přinesl A. práce těchto autorů: G. Apollinaire, A. Blok, S. Butler, F. Carco, P. Claudel, G. Duhamel, L. Fölgore, R. Gómez de la Serna, R. de Gourmont, C. Govoni, B. Chiurlo, M. Jacob, F. Jammes, F. Kafka, E. Lasker-Schülerová, Ch. Morice, G. Papini, Ch.-L. Philippe, L. Pirandello, A. M. Remizov, A. Soffici, A. Spire, J. Stephens, C. Sternheim, A. Strindberg, J. M. Synge, R. Thákur, G. Ungaretti, Ch. Vildrac, E. Weiss, F. Werfel, W. Whitman, O. Župančič aj. Přeloženy byly články, eseje a stati *o umění a umělcích* od těchto autorů: J. Cocteau, R. Dyboski (ref. o hrách K. Čapka v Londýně), C. Head (o K. H. Hilarovi), G. Hirschel-Prottsch, G. K. Chesterton, M. Martin du Gard,

G. Meredith, O. Mirbeau, M. de Vlaminck. *Překládali* zejména: O. F. Babler, M. Bušková (i šifra M. B.), J. Grmela, F. Kovárna, V. Petříková, J. Rejsa z Kolkovic (podp. J. Rejsa), J. Štěpina, F. Tetauer (i šifra F. T.), Z. Vančura, šifry A. B. C., M. K. – Stati a referáty o literatuře psali J. Frejka, J. Grmela (i šifra G.), J. Klepetář (i šifry K., K-), F. Kocourek (i šifra F. K.), J. Kodíček, F. Tetauer (i šifry F. T., -ft-) aj.; o *výtvarném umění* J. M. Augusta (i šifry Isqui, Dr. A.), J. Čapek, G. Hart, F. X. Heppner, J. Rejsa z Kolkovic (podp. J. Rejsa a šifry Dr. J. R., J. R.); o *hudbě a baletu* J. Hutter a K. Šlapák; o *dramatu*, zejména zahraničních dramaticích F. Tetauer (i šifra -ft-), o italských umělcích F. Kovárna. Ve 2. roč. psal o studentstvu E. Červinka (i šifra Eča.), komentáře a referáty o současném uměleckém dění, zejména o divadle (programy avantgardy, J. Kvapil, F. Zavřel aj.) podepisovaly pseudonymy a šifry Foibos, JUBO, Radius (O. Rádl, dub.), politické komentáře M. Kocourek (pseud. Miko), Kossinus, Rostos, poznámky pod šiframi především redaktoři časopisu. – *Původní grafiku a kresby* v A. otiskovali soudobí výtvarníci: P. Dillinger, A. Frýdl, L. Fulla, A. Hála, E. A. Hruška, S. Hubáček, J. Kobzán, J. Kočí, V. Sychra, K. Votlučka, reprodukovány byly kresby G. Grosze a P. Picassa a obrazy G. Schrimpf. – Z autorského i překladatelského okruhu A. čerpala i souběžná knižní produkce nakladatelství. Zahájila 1923 prózami J. V. Rosůlka, úvodním svazkem *Edice Apollon* (1923–25, 3 sv.) však byly až vzpomínky Ch.-L. Philippa (1923 Listy mládí, přel. V. Petříková). Po dalších dvou svazcích (1924 hra G. B. Shawa Svatá Jana v překladu F. Tetauera a 1925 F. Kocourka Jarní mámení) knižnice zanikla. Oznámení na obálce posledního čísla sice ohlašovalo její pokračování, další tituly nakladatelství (K. Poláček a E. Hostovský) však už označení knižnice nenesou.

LITERATURA: A., revue pro kulturní život 2 (b. d., 1924, prospekt). ■ J. O. Novotný: Nový literární list, Cesta 6, 1923/24, s. 283; ● k zahájení 2. roč.: K. N. (Nový), NO 17. 9. 1924; an., NO 9. 10. 1924; J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 147 ●; J. O. Novotný: A. smrt, Cesta 7, 1924/25, s. 380.

az

Asenech

Konec 14. století

Překlad latinské biblické povídky.

Povídka o Aseneth, ženě Josefa Egyptského, původně snad řecká, se dochovala v latinském zpracování, jež pojal Vincent z Beauvais (Vincentius Bellocensis) do encyklopedie slavných historických a literárních osobností *Speculum historiale* (Zrcadlo dějepisné), součástí rozsáhlého encyklopedického díla *Speculum mundi* (Zrcadlo světa), dokončeného 1254.

Staročeský překlad byl v rukopisech, dochovaných z 15. století (a později v tištěných knížkách lidového čtení) rozmanitě spojován s Životem Josefovým a Poručenstvím dvanácti patriarch; tvoří tak s nimi volný apokryfní cyklus. (Jméno Aseneth bylo pozměněno shodně s nejstaršími českými překlady bible.)

EDICE (in): ČČM 1862, s. 64 (ed. A. J. Vrátko); Krok 2, 1887, s. 260 a pokr. (ed. F. X. Prusík) → s tit. Jozef a A. (Stará Říše 1925); ant. *Próza českého středověku* (1983, ed. J. Kolár a M. Nedvědová). – *Ukázky in: Nová legenda zlatá 2* (1928, ed. F. Šimek; v novočes. úpravě); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957). – *Překlad do nové češtiny in: ant. Próza z doby Karla IV.* (1938, ed. J. Vilikovský). ■

LITERATURA: J. Jireček: Staročeské duchovní romány, in *Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury 1* (Viedeň 1860, s. 76); A. J. Vrátko: Aseneth. Román biblický, ČČM 1862, s. 66; F. X. Prusík: Duchovní romány: Josef a A. Život Josefův. Adam a Eva, Krok 1887, s. 260 a pokr.; J. Vilikovský in ant. *Próza z doby Karla IV.* (1938); M. Nedvědová: Staročeské Knihy o rodu a běhu života Jozefova, LF 1982, s. 216 + in ed. *Próza českého středověku* (1983); J. Lehár: Stylistika variant staročeského Života Adama a Evy, in *Studie o sémantizaci formy* (2005).

jk

J. K. Baby

* 1. 1. 1915 *Pozořice* u Brna

† 11. 5. 2001 *Stuttgart* (Německo)

Autor próz pro mládež především s přírodní tematikou a ze skautského života, editor, publicista; etolog, pracovník ve skautském hnutí.

Psal se i vl. jm. Josef Kratochvil, pokřtěn Josef Antonín K. – Syn novotomistického filozofa a historika filozofie Josefa K. (1882–1940), bratr spisovatele, literárního historika a publicisty

Antonína K. (1924–2004), otec prozaika a literárního kritika Jiřího K. (* 1940). Do kvarty navštěvoval gymnázium v Legionářské ul. v Brně. Během studia se blíže seznámil se skautingem; 1927 vstoupil do Junáka, psal články a reportáže z junáckého života, spřátelil se s A. B. Svojsíkem. Po maturitě na učitelském ústavu v Brně (1934) složil na zdejší konzistoři zkoušky z náboženství, aby mohl působit také jako katecheta, a učil na školách v obcích Hlína u Dolních Kounic, Zákřany a Lukovany. Před válkou začal při zaměstnání studovat pedagogiku a psychologii na filoz. fakultě Masarykovy univerzity (studium přerušilo uzavření vysokých škol, dokončil je až po válce, kdy si jako další obor přibral dějiny umění; PhDr. 1949) a lesnictví na Vysoké škole zemědělské v Brně (zde se začal věnovat ornitologii, studium však nedokončil). Po absolvování vojenské prezenční služby (asi 1937–38) zůstal v armádě, po březnu 1939 byl demobilizován a pravděpodobně se vrátil k učitelskému povolání. 1942 podle svého tvrzení odešel jako zpravodaj do SSSR, pro neshody s vedením vznikající českosl. vojenské jednotky se však zakrátko vrátil zpět do protektorátu a byl v Brně vyslychán gestapem. 1943 učil opět v Lukovanech, od 1945 v Brně-Žabovřeskách, 1948 byl přeložen do Osové Bítýšky. Od 1950, kdy mu bylo zakázáno vykonávat učitelské povolání, působil jako správce statku na Šumavě. Počátkem 1952 emigroval (manželku a čtyři děti zanechal v Čechách) přes Rakousko a SRN do USA, kde pracoval jako zpravodaj pro americkou armádu. 1954 se přestěhoval do Mnichova a začal přednášet na Svobodné ukrajinské univerzitě (1955 se zde habilitoval, 1961 byl jmenován profesorem, 1985 senátorem), dále přednášel etopsychologii na Vysoké škole zemědělské v Hohenheimu a sociologii na Vysoké škole technické ve Stuttgartu (zde byl jmenován řádným profesorem), 1961–62 hostoval na univerzitě v Oslu a spolupracoval i s dalšími institucemi (Norský polární ústav v Oslu, Muzeum přírodních věd ve Stuttgartu aj.). Svůj zájem věnoval především etologii, zkoumání psychologického a sociálního chování zvířat; z tohoto oboru vydal řadu vědeckých i popularizujících článků a publikací. 1974 založil a redigoval časopis *Ethologie*. V souvislosti se svou profesí podnikl četné badatelské cesty, mj. za severní polární kruh, do afrických pouští Kalahari a Nami-

bu, na Island a do Izraele, z nichž publikoval mj. i cestopisné reportáže. 1954 převzal vedení Českosl. dálkové školy v exilu, pro děti krajanů psal a vydával čítanky, slabikáře a další učebnice, 1956–66 pro ně pořádal prázdninové vzdělávací tábory. I nadále se angažoval ve skautském hnutí, 1952–89 vydával časopis Skaut-exulant, podílel se na pořádání skautských táborů. 1974 se po interní roztržce rozešel s částí představitelů exilového skautingu a rezignoval na funkce v tomto hnutí. Po svém penzionování žil v německém Kemnatu.

Prvotinu, dobrodružný román líčící život na skautském táboře *Stateční hoši*, publikoval časopisecky ještě jako středoškolák. Stejně jako další B. prózy s podobnou tematikou (*Rok junáků*, *Hrdinové největší*) obsahovala návody, jak tvořit prožití volný čas, a byla pro ni charakteristická stylistická jednoduchost a nezakrytá výchovnost spojená s explicitními výzvami k čestnosti, pokoře, skromnosti apod. a s později stále sílící tendencí náboženskou. Vedle próz především naučného charakteru (*Ovoce*, *Ptáci*, *Knihy o životě zvířat*) napsal B. na základě vlastního dlouhodobého pozorování přírody řadu jednoduše fabulovaných příběhů ze života především ptáků (*Bubák a Mulena*, *Káča z obory*, *Kuhák chvojnický výr*, *Příhody našich zpěváků*), motýlů (*Král motýlů*), ale i jiných tvorů, např. muflonů (*Černošbet*), spojených s podrobným poučením o jejich zvyklostech, obstarávání potravy apod. a doplněných nákresem či fotografiemi. Jejich prostřednictvím chtěl vést děti k lásce k přírodě a její ochraně. Již za studií psal pro mládež také divadelní hry, které byly uváděny pouze scénicky v klášterech salesiánů.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Jemar, Jiří Jemar, Jiří Jetmar, Jurja Jemar; Doc. dr. J. K., J. K. B., JKB. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Anděl strážný* (Brno 1932–48, od 1994); *Beseda* (Canberra 1979); *Čes. slovo* (Mnichov 1974, 1982–87); *Českosl. ornitologie* (1945–48); *Čsl. old-skaut v exilu* (Londýn 1955); *Demokracie v exilu* (Mnichov 1965–66); *Ethologie* (Ostfildern, Kemnat, od 1974); *Filozof* (Brno 1948); sb. H. S. Skovoroda – J. A. Komenský – T. G. Masaryk (Stuttgart 1974, pod vl. jm.); *Hlas exilu* (Mnichov 1956–57); *Hlasatel* (Chicago 1965, 1969–70, 1983, 1986–89; 1986 P Špačci Trystramovi na Masadě); sb. Jan Amos Komenský a moderní pedagogika (Stuttgart 1971, pod vl. jm.); *Jaro* (Johannesburg 1973); *Junák*; *Květy mládí*; *Magazin SVU* (Stuttgart 1973); *Malý čtenář*; *Mladý hlasatel*; sb. *Nad Meditacemi věků* (1992); *Nár. politika* (Mnichov); *Naše hlasy* (Toronto); *Naše hnutí* (Břec-

lav 1935–38); *Našinec* (Olomouc 1946); sb. *Neuropathologisches Symposion* (Mnichov 1991); *Oběžník* (Stuttgart, od 1969); *Orlík* (1945–48); *Paleta* (Curych 1970–72); sb. *Polarboken* (Oslo 1962); *Proměny* (New York 1965, 1971); *Radar* (Turín, Foglizzo); *Radost*; *Rajská zahrádka*; *Revue* (Brisbane 1954–55); *Sborník Skauta-exulanta 1952–1972* (Stuttgart 1973); sb. *Sedm pohádek od sedmi autorů* (Stuttgart 1975); *Skaut-exulant* (Mnichov, Stuttgart 1952–1989); *Sklizeň* (Hamburk); *Stráž myslivosti*; *Studie* (Řím); sb. *Studien zu Nationalfragen Ukrainischen Freien Universität* (Mnichov 1989); *Svítlání*; *Vpřed* (1947–48); sb. *Wissenschaftliche Mitteilungen der Ukrainischen Freien Universität* (Mnichov 1963); *Zpravodaj Čs. dálkové školy v exilu* (Mnichov, Stuttgart, od 1958). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): *Stateční hoši* (R 1936; upr. vyd. 1946); *Rok junáků* (P 1939); *Povídky našeho lesa*. Bubák a Mulena (P 1941); *Ovoce* (P 1941, s J. Hostáněm); *Hrdinové největší* (P 1941, s V. Horynou); *Tajemství faraonovy hrobky* (D 1941); *Lovík bystré oko* (P 1942); *Káča z obory* (P 1943; rozšíř. vyd. Stuttgart 1972); *Kuhák chvojnický výr* (P 1943); *Příhody našich zpěváků* (PP 1943); *Partyzán Ivo* (D 1945); *Král motýlů* (P 1946); *Ptáci* (P 1946, s J. Hostáněm); *Kožošek*. *Příhody sykory moudivláčka z povodí Moravy* (P 1949, pseud. Jiří Jemar); *Ptačí melodie* (PP, Mnichov 1954, rozmnož.; 1993 v kn. *Z ptačí kroniky*); *Knihy o životě zvířat* (PP, Lund 1957); *Bajky a povídky z přírody* (Mnichov 1958, rozmnož.); *Rjuk und seine Rentiere* (P, Stuttgart, Oslo 1963, pseud. J. Jemar); *Die Elster vom Roros* (PP, Stuttgart 1966, pseud. Jurja Jemar); *Ptactvo nebeské* (PP, Stuttgart 1973); *Černošbet*. *Románek muflona z moravských lesů* (P, Stuttgart 1973); *Auch Tiere haben ihr Schicksal* (P, Ostfildern, Kemnat 1980, rozmnož.); *Wo noch die Lerchen singen* (PP, Ostfildern, Kemnat 1982, rozmnož.); *Vögel, die wir lieben* (PP, Ostfildern, Kemnat 1985, rozmnož.; čes. s tit. *Ptactvo milované*, Ostfildern, Kemnat 1986, rozmnož.); *Gesang um Mitternacht* (PP, Ostfildern, Kemnat 1988, rozmnož.); *Africko pouští a pralesem* (RpRp, Ostfildern, Kemnat 1988, rozmnož.); *Na skandinávských fjelech a fjordech* (RpRp 1992, rozmnož.); *Sám v poušti Kalahari* (RpRp 1992, rozmnož.); *Z ptačí kroniky* (1993); *Cesta kolem světa za dvě hodiny* (PP, Ostfildern, Kemnat 1994, rozmnož.). – *Ostatní práce*: *Mezi junáky* (příručka, 1939, s jinými); *Zoopsychologie a zoosociologie 1–3* (skripta, Mnichov 1954, 1959, 1961, pod vl. jm.); *Problém zoopsychologie a zoosociologie 1, 2* (Mnichov 1955, rozmnož., pod vl. jm.); *Stopařství a paleontologie* (Mnichov 1955, rozmnož., pod vl. jm.); *Skaut-stopař v exilu* (příručka, Mnichov 1956, rozmnož.). ■ REDIGOVAL *časopisy*: *Naše hnutí* (1938), *Filozof* (1948, rozmnož.), *Skaut-exulant* (1952–89, rozmnož.); *Zpravodaj Čs. dálkové školy v exilu* (od 1958, rozmnož.), *Oběžník* (od 1969, rozmnož.), *Ethologie* (od 1974, rozmnož.); *kalendář*: *Kalendář pro mládež* (1941, s E. Masákem); *knižnici*: *Má vlast* (1959–76). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (vše

pod vl. jm.): Má vlast (čítanka, Stuttgart 1959); Příručka k dějinám české literatury (Stuttgart 1961); Zeměpis Československa (Stuttgart 1961, s jinými); Přehled dějin české a slovenské literatury 1 (Stuttgart 1973). ■

LITERATURA: jp.: ref. Ovoce, Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 228; -aň. (J. Hostáň): ref. Lovík bystré oko, Úhor 1942, s. 112; Dr. Ondra: ref. Ptačí melodie, Sklizeň (Hamburk) 1954, č. 10; P. Vlašim: ref. Kniha o životě zvířat, Hlas exilu (Mnichov) 1957, č. 8; red.: Šedesátiny dr. J. K., Čes. slovo (Mnichov) 1975, č. 1; -or. (J. Škvor): Významná práce dr. J. K. K prvním 10 svazkům Pracovních učebnic Čs. dálkové školy, Proměny (New York) 1975, č. 1; Ethologie (Ostfildern, Kemnat) 1990, zvl. číslo k pětasedmdesátinám J. K.; A. Kratochvíl, J. Sitko in J. K.: Z ptačí kroniky (1993); ● ref. Z ptačí kroniky: L. Soldán, Svob. slovo (Brno) 16. 3. 1994; M. Tmá, tamtéž 12. 10. 1994; J. Lukeš, LitN 1996, č. 17 ●; A. Kratochvíl in ...za osnatými dráty a minovými poli... (1998); J. Kratochvíl: Odešel věčný exulant, Čes. dialog 2001, č. 8 + Vzpomínka na J. K., Americké listy 2001, č. 17.

ls, mv

Máša Bartošová viz in Vincenc Svoboda

Belial

14.–15. století

Tzv. pekelný román.

Předlohou B. byl *Processus Luciferi contra Ihesum* (*Litigatio Christi cum Belial*) Jacoba de Theramo (též *Jacobus Averanus*) z 1382, teologicko-právníká literární hříčka, pojednávající podle předpisů kanonického práva o vykupitelském díle božím.

B. je literární spor rozvedený prostředky narativní prózy: jeho tématem je žaloba pekla, zastupovaného ďáblem Belialem, na Krista, že vyvedl z předpekli duše sv. Otců. Obdobou B. je v staré české literatuře tzv. *Solfernus*.

EDICE: *Ukázky in: Výbor z literatury české 2* (1868, ed. K. J. Erben); *Nová legenda zlatá 2* (1928, ed. F. Šimek; v novočes. úpravě). – *Novočeská úprava: Soud o vykoupení světa od Jakuba Averánského* (Jindř. Hradec b. d., ed. J. Nováček; srov. J. Jireček, ČČM 1884, s. 319). ■

LITERATURA: K. J. Erben in *Výbor z literatury české 2* (1868, sl. 498); J. J. (Jireček): *Soud o vykoupení světa...*, ČČM 1884, s. 319; F. Tadra: *Příspěvky k dějinám univerzity pražské ve 14. století*, *Věstník KČSN*, tř. filoz.-hist.-filol., 1890, s. 283.

jl

Besědy Řehoře Velikého

11. století

Nejrozsáhlejší staroslověnská památka českého původu: překlad homilií na evangelia papeže Řehoře Velikého.

Staroslověnský překlad XL *Homiliarum in Evangelia Řehoře Velikého* (původem benediktinského mnicha) pravděpodobně vznikl v benediktinském Sázavském klášteře. Dochoval se pouze v ruských opisech z 13.–18. století (dosud jich je známo – nehledě k výňatkům jednotlivých částí – 14). Závěr nejstaršího dochovaného rukopisu tvoří liturgické texty, které jsou doloženy již ve staroslověnském sakramentáři a v tzv. *Euchologiu sinajském* a nemají žádnou – latinskou ani řeckou – předlohu; textová tradice spojuje tyto texty se slovanskými Řehořovými Besědami natolik, že je mladší rukopisy zařazují místo 17. homilie. V Tkadlík se domnívá, že část homilií mohla být přeložena již v období předsázavském, v 10. století; jeho názor však zůstává osamocený.

Český původ B. Ř. V. rozpoznal na počátku 20. století A. I. Sobolevskij; o půlstoletí později F. V. Mareš v dochovaných rukopisech vysledoval množství českých vlivů na grafiku, fonetiku, morfologii, syntax a zejména na slovník. Řehořovy homilie, živě reagující na konkrétní historické dění, jsou zaměřeny na pastorální praxi. Řehoř aplikuje alegorický výklad bible na životní situace svých posluchačů, zdůrazňuje služebnou povahu církve, závěrem často uvádí morálně naučná exempla ze života světců, jimž byl zasvěcen chrám, kde kázání přednesl, i ze života dalších v svatosti zemřelých věřících. Kvalita staroslověnského překladu je rozkolísaná: B. Ř. V. obsahují vedle přesně přeložených a stylisticky vypracovaných pasáží řadu míst, na nichž je zřejmé neporozumění originálu nebo chybné čtení. Svědčí to nejspíš o účasti většího počtu překladatelů. Skutečnost, že některé překladatelské chyby přecházejí z rukopisu do rukopisu, potvrzuje, že všechny známé rukopisy vzešly z jediného archetypu.

EDICE: *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu 1, 2* (2005, 2006, ed. V. Konzal, d. 2 za pomoci F. Čajky). – *Ukázky in: An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin* (Mnichov 1979, ed. F. V. Mareš); H. Wątrowska in *The Izbornik of the XIIIth*

Besědy Řehoře Velikého

Century, Polata knigopisnaja (Nijmegen) 19–20, 1986, s. 47. – *Latinská předloha*: in *Patrologiae cursus completus, series latina*, t. 76, sl. 1075 (Paříž 1849, ed. J. P. Migne). ■

BIBLIOGRAFIE: in Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu 1 (2005). ■ **LITERATURA**: P. M. Kopko: Issledovanije o jazyke Besed na Jevangelijsa (sv. Grigorija Velikogo papy rímskogo), pamjatnika južno-russkogo XII veka (Lvov 1909). ■ A. Gorskiĭ, K. Nevostrujev in *Opisanije slavjanskich rukopisej Moskovskoj sinodalnoj biblioteki* 2. Pisanijsa svjatyh otcov. 2. Pisanijsa dogmaticeskija i duchovno-nravstvennyja (Moskva 1859, s. 228); A. I. Sobolevskij: Cerkovnoslavjanskije teksty moravskogo proischozdenija, Russkij filologičeskij vestnik (Varšava) 1900, s. 150 + Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoi filologii i archeologii (Petrohrad 1910, s. 49); F. V. Mareš: Česká redakce církevní slovanštiny v světle B. Ř. V. (Dvojeslova), *Slavia* 1963, s. 417 → *Cyrlometodějská tradice a slavistika* (2000); J. M. Reinhart: *Methodisches zu den lexikalischen Bohemismen im Tschechisch-Kirchenslawischen am Beispiel der Homilien Gregors des Grossen*, *Wiener slavistisches Jahrbuch* 1980, s. 46; V. Kyas: K evangelnímu textu církevněslovanských Besed, V. Tkadlčík: První staroslověnská legenda o sv. Václavu a B. sv. Ř. V., oboje sb. *Litterae Slavicae mediae aevi*. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatæ (Mnichov 1985); J. (J. M.) Reinhart: Une figure stylistique dans la traduction vieux-slave des Homélie sur les Évangiles de Grégoire le Grand en comparaison avec les textes scripturaires, sb. *Colloques internationaux du CNRS. Grégoire le Grand* (Paříž 1986, s. 597) + Nejstarší doklad stč. *luňák*, *LF* 1987, s. 40; E. Bláhová: Staroslověnská literární činnost Sázavského kláštera, sb. *Sázava, památník staroslověnské kultury v Čechách* (1988) + Ke klasifikaci českocírkevněslovanských památek, *Slavia* 1993, s. 427; J. (J. M.) Reinhart: Izvlečeníja iz Besed na Jevangelijsa Grigorija Dvojeslova v izbornike XIII veka, *Polata knigopisnaja* (Amsterodam) 25–26, 1994, s. 129; P. Fetková: Srovnání vybraných míst ze dvou církevněslovanských překladů 40 homilií na evangelia Řehoře Velikého, *Slavia* 1996, s. 305 + Biblické citáty z homilií Řehoře Velikého v Novljanském breviáři a v B., *Wiener slavistisches Jahrbuch* 1996, s. 63; Z. Hauptová: Církevněslovanské písemnictví v přemyslovských Čechách, sb. *Jazyk a literatura v historické perspektivě* (1998); F. V. Mareš: Církevněslovanské písemnictví v Čechách, in *Cyrlometodějská tradice a slavistika* (2000; psáno asi 1970); M. Vepřek: K otázce lexikální příbuznosti dvou českocírkevněslovanských památek, *AUP Olomouc. Philologica – Studia bohémica*, 2004, sv. 9, s. 101; V. Konzal in *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu 1* (2005).

vkl

Bible (staroslověnský překlad, české překlady)

9. století, 13.–20. století

V 9. století vznikl překlad jednotlivých částí bible do prvního slovanského spisovného jazyka, staroslověňštiny. Od konce 13. století tvoří překlady bible souvislou tradici v dějinách české literatury a kultury; jsou to nejprve překlady jednotlivých slov bible, brzy nato jejich ucelených částí, od poloviny 14. století již celého textu.

Apoštolové Slovanů Konstantin-Cyrl a Metoděj přeložili pro potřeby své velkomoravské misie do staroslověňštiny evangeliař, žaltář a později celý Nový zákon (staroslověnské Životy sv. Konstantina a Metoděje uvádějí, že Metoděj přeložil po bratrově smrti také zbývající knihy Starého zákona). Po zániku Velké Moravy byl cyrilometodějský překlad bible užíván v centrech slovanské liturgie v přemyslovských Čechách 10. a 11. století (č. 1). Z konce 13. století se dochovaly české glosy k žalmům, počátkem 14. století byl do češtiny přeložen žaltář (č. 2), evangeliař (č. 3) a v polovině téhož století text celé bible (č. 4). Tento překlad byl až do konce 15. století postupně upravován; novodobá věda rozlišila v jeho vývoji čtyři redakce, tři rukopisné a jednu tištěnou (č. 5–7). Text poslední, čtvrté redakce přejala s malými úpravami tištěná Bible benátská (1506), užívaná jak utrakvisty tak katolíky (č. 8). V 16. století vznikly tištěné překlady Nového zákona pro potřeby utrakvistické, katolické a bratrské, Severinova bible (1529) revidovala text Bible benátské (č. 9). Tento revidovaný text převzala Bible Melantrichova (1549), od druhého vydání (1556–57) se stylistickými úpravami; tzv. Melantrišky obsahovaly jen málo odchylek od oficiálního katolického textu (č. 10). K evangelickému překladu bible položil základ J. Blahoslav Novým zákonem (č. 11), který přejala bratrská Bible kralická (č. 12). V 17. století vznikl katolický překlad, Bible svatováclavská (č. 13). Novodobé překlady bible a jejich částí vznikají od 2. poloviny 19. století (č. 14). Evangelická a katolická tradice českých překladů bible se spojila v ekumenickém překladu 70. let 20. století (č. 15).

1. *Staroslověnský překlad bible* viz in hesla *Konstantin-Cyrl a Metoděj*, též *Životy sv. Konstantina a Metoděje*. Slovanská liturgie, předpokládaná v 10. století v Čechách a doložená

v 11. století v Sázavském klášteře, užívala staroslověnské biblické texty, citátově dosvědčené např. v tzv. Besédách Řehoře Velikého; posledním svědectvím o ní jsou zčásti církevněslovanské a zčásti české tzv. Vídeňské (Jagičovy) glosy k latinskému Matoušovu a Markovu evangeliu z počátku 12. století. Podle názoru J. Vašici byl snad staroslověnský překlad v následujících desetiletích částí kléru nadále ústně tradován a postupně počeštěn; většina kněží však překládala biblické úryvky pro liturgická čtení do staré češtiny ad hoc z latiny a až do konce 13. století jen ústně. – 2. Nejstarší písemný doklad o pokusech překládat žalmy máme v několika stech interlineárních českých glosách latinského Glosovaného muzejního žaltáře z konce 13. století. Brzy nato vznikl i první souvislý *překlad žaltáře*, dochovaný v rukopisných fragmentech z prvních desetiletí a jako celek v Žaltáři wittenberském z poloviny 14. století (mladšími mírně upravenými opisy prvního překladu jsou žaltář Bible drážďanské a Žaltář poděbradský z 1396). Staročeský žaltář byl určen jeptiškám a šlechtickým chovankám ženských klášterů, v Praze zvláště benediktinkám u sv. Jiří a dominikánkám na Starém Městě. Kolem 1350 vznikl druhý, neologizující překlad žaltáře, dochovaný v tzv. Žaltáři klementinském; asi o dvacet let mladší je verze Žaltáře kapitulního s církevněslovanskými vlivy Emauzského kláštera. Staročeské verze žaltářů, obsažené v Žaltáři wittenberském a klementinském, měly přímý vliv na nejstarší žaltáře polské (Svatofloriánský z konce 14. století a Puławský z druhé poloviny 15. století). – 3. Brzy po 1300 byl přeložen i *evangeliář*, soubor evangelních úryvků čtených v liturgii nedělní a svátků církevního roku. Dva zlomky tohoto překladu jsou zachovány z první poloviny 14. století, jeho tři opisy z druhé poloviny století (rukopisy Seitenstettenský, Rajhradský a Vídeňský). Evangeliář byl přeložen pravděpodobně břevnovskými benediktiny pro potřeby jeptišek, především kláštera sv. Jiří. Po 1350 vznikl druhý překlad evangeliaře, zachovaný v tzv. *Čtenie zimního času* a v *Čtenie kněže Benešovy*. Z této doby pochází také překlad Matoušova evangelia s homiliemi, souvisící s prvním českým překladem celé bible. Evangeliář olomoucký z 1421 obsahuje i epistolní čtení. – 4. *Nejstarší překlad celé bible* do češtiny pochází z první poloviny 15. století, dokončen byl před 1357. Na překla-

du se podle V. Kyase podílelo asi deset překladatelů, na začátku skupina břevnovských benediktinů, později se připojili dominikáni. Nejprve byla přeložena evangelia, pak starozákonní knihy Mojžíšovy a postupně i další knihy Nového i Starého zákona. Žaltář byl převzat v již existující nejstarší české verzi a pouze mírně lexikálně aktualizován. Dobrou kvalitu překladu umožnil staročeskou literaturou od konce 13. století kultivovaný jazyk. Zvláště zdařilá jsou evangelia, Genesis, knihy proroků, Moudrosti, Píseň písní (s ohlasy staročeské lyriky), méně listy apoštolů. Bible byla do staré češtiny přeložena sice přesně, ale ne doslovně, vložky vysvětlující cizí reálie svědčí o promyšleném úsilí o srozumitelnost. Překlad byl určen pro jeden z bohatých pražských ženských klášterů, pro benediktinky u sv. Jiří nebo dominikánky u sv. Anny; svědčí o tom i zjemnělý až vyhýbavý převod drastických a ožehavých míst. Souhlas k němu dal nepochybně i Karel IV., česká bible mohla být i jedním z prostředků jeho snah o odstranění církevního schismatu. Originál tohoto překladu se nezachoval. Jedním z jeho prvních opisů byla tzv. *Bible drážďanská* ze 60. let 14. století; rukopis sice shořel za 1. světové války v belgické Lovani, kam byl z královské knihovny v Drážďanech odvezen k fotografování, asi čtvrtina textu však zůstala zachována na již hotových fotografiích, knihy Tobiaš, žaltář, evangelia a úryvky Nového zákona pak uchoval novodobý opis J. Vraštila. Dalšími dochovanými (mírně revidovanými) opisy nejstaršího překladu jsou *Bible litoměřicko-třeboňská* z 1411–14 a bohatě zdobený rukopis *Bible olomoucké* z 1417 (jeho epistolny a Skutky apoštolů patří již k druhé redakci překladu). Výbor z knih proroků obsahuje rukopis bývalé rožmberské knihovny. Úryvky nejstaršího překladu se dále zachovaly v několika fragmentech, v *Čtenie zimního času*, v evangeliu sv. Matouše s homiliemi; jeho ohlasy vykazuje zvláště staročeský Comestor neboli Manducator (viz heslo *Manducator*). Přímá latinská předloha první redakce staročeského překladu není známa, byl to jeden z rukopisů tzv. pařížského (sorbonského) znění Vulgáty. – 5. *Druhá překladová redakce staročeské bible* vznikla kolem 1400. Nově přeložen a přístičích sto let téměř bez obměn tradován byl Nový zákon, ve Starém zákoně byly revidovány zvláště knihy proroků a Makabejské, jako žaltář byla převzata jeho

třetí verze z konce 14. století. Došlo k jazykové modernizaci textu (nápadný je ústup aoristů a nahrazení starého výrazu „Hospodin“ novějším „Pán“). Hlavním reprezentantem této redakce je bohatě iluminovaná a již v diakritickém pravopisu kolem 1415 napsaná *Bible boskovská*; dále je druhá redakce dochována v rukopisech Bible litoměřické (nyní nezvěstném), *Hlaholské* (emauzskými, z Chorvátska povolány benediktiny přepsané do jimi užívané hlaholice), *Mlynářčiny*, *Milánské*, *Moskevské bible*, v nichž se již místy projevuje vliv třetí redakce. Staročeský text druhé redakce nejbližší Bibli mlynářčině silně ovlivnil staropolskou bibli královny Žofie z 1455. – 6. *Třetí redakci překladu* pořídil kolem 1410 neznámý vzdělanec, snad někdo z Husova okruhu (některé evangelní perikopy Husovy Postily již jsou z této redakce). Nově a velmi přesně přeložil Starý zákon; žaltář a evangelia pouze revidoval. Starší výrazy a tvary nahradil dobově adekvátními, vyskytnou se i germanismy („ubrman“, „morděřka“ aj.). Reprezentantem této redakce je ve Vídni chovaná *Bible padeřovská* z 1435, další četné opisy této textově velmi jednotné tradované redakce pocházejí převážně z druhé poloviny 15. století (*Nymburská*, *Kladrubská*, *Šafhauzská*, *Talmberská*, *Lobkovická* aj. bible). Celkem se zachovalo více než sto rukopisů a kolem šedesáti zlomků prvních tří redakcí. – 7. *Čtvrtá redakce překladu* z 80. let 15. století byla již určena pro tisk. Nový zákon byl vytištěn brzy po 1476, žaltář 1487, celá bible vyšla tiskem 1488 v Praze a 1489 v Kutné Hoře (tzv. *Bible pražská* a *Bible kutnohorská*). Překlad pořídilo více odborníků za spolupráce pražské univerzity. Přesnost předchozí redakce ustoupila snaze o srozumitelnost textu. Převod biblických výrazů týmž slovem byl nahrazen užíváním vícera označení (např. za „Dominus“ staročeské „Pán“, „pán Buoh“, „Hospodin“), minulé časy jsou téměř všude redukovány na préteritum, objevují se další germanismy (jako „hajtman“, „šenkěř“ aj.). – 8. Utravistické tisky české bible v 16. století jen mírně obměňují čtvrtou redakci. Tato redakce byla poměrně věrným ekvivalentem latinské Vulgáty, takže v Benátkách 1506 vytištěná česká tzv. *Bible benátská* byla až do vytištění barokní Bible svatováclavské i katolíky uznávána jako oficiální text, i proto, že byla tiskem předluterským. Jazyk Benátské bible je modernizován lexikálně i tvarově

(zcela převládlo préteritum namísto aoristu a imperfekta), poprvé a téměř bezchybně je v českém biblickém tisku značena délka samohlásek čárkami. – 9. První dva tisky Nového zákona pro jednotu bratrskou z 1518 a 1525 v polemice s dosavadní překladovou praxí archaizují češtinu znovuzavedením imperfekta („bez něhož není text pravověrný“) a častým napodobením latinských vazeb, na druhé straně činí biblický text srozumitelnějším uváděním překladových variant na okraji. Pro katolíky byl určen Nový zákon vytištěný v Plzni 1527 (byl přetištěn v Norimberku 1534, 1538 aj.). Přiblížení mluvené češtině přinesl Nový zákon 1533, přeložený B. Optátem (viz heslo Beneš *Optát*). V druhé třetině 16. století se počet českých biblických tisků zdvojnásobil, takže se staly nejrozšířenějšími českými knihami. Královské povolení měla tzv. *Bible Severinova* z 1529 (viz in heslo Pavel *Severin* z *Kapí Hory*), revidující text Bible benátské zvláště lexikálně zavedením řady dobově přiměřených výrazů, mezi nimi i germanismů („rynk“, „maštal“ aj.). Severinovou biblí se řídil J. Melantrich, prostřednictvím jeho biblí ovlivnila i Bibli králickou. – 10. Celkem pět vydání bible a pět Nového zákona založilo slávu tiskárny Jiřího Melantricha. První vydání *Melantrichovy bible* 1549 téměř beze změn převzalo text Severinovy bible, upravilo však pravopis podle Optátovy mluvnice. Významné stylové úpravy zavedlo druhé vydání (1556–57); další vydání (1560–61, 1570, 1577) i vydání Veleslavínovo (1613) jsou pouhé přetisky s minimálními obměnami textu. Nový zákon vyšel u Melantricha poprvé 1551. Odchylky od oficiálního katolického textu byly v biblických tiscích Melantrichových nečetné, užívání rozšířených (filologicky dosud blíže neprozkoumaných) „Melantrišek“ dovolovala po začernění několika míst považovaných za reformační i pobělohorská cenzura. Viz též heslo Jiří *Melantrich* z *Aventina*. Rozšířeny a zvláště laikům určeny byly výbory z bible (první z nich, tzv. Bibli zlatá Starého i Nového zákona, vyšel 1543). České biblické texty se četly také v Polsku a Lužici. Jejich vliv najdeme v prvním tištěném polském žaltáři (1532), v polské Bibli Leopolitově (1561) a v lužickosrbském Novém zákoně Jakubicově (1548). Běloruská Bible Skorynova (vytištěná v Praze 1517–19) vychází z Benátské bible; česká bible sloužila jako pomůcka při sestavování prvního pro Rusko

určeného tisku církevněslovanské Ostrožské bible (1580). – 11. Viz heslo Jan *Blahoslav*. – 12. Viz heslo *Kralická bible*. – 13. Viz heslo *Svatováclavská bible*. – 14. *Novodobé překlady*. Evangelíci užívali v liturgii až do 1970 přetisky Kralické bible. Katolíkům dlouho sloužila Procházkova a Durychova úprava Svatováclavské bible (vydaná 1778–80), podle níž se ustálil český pravopis. Nahradil ji překlad J. Krbce (vydaný 1849–51), upravený I. A. Frenclm a J. N. F. Desoldou (v této úpravě 1860–64). Širokým vrstvám byl určen přehledný a ilustrovaný text Svatováclavské bible (1884–94 pod titulem *Zlatá bible s obrazy starých mistrů*, 1888–94 pod titulem *Písmo svaté s ilustracemi G. Doréa*). I evangelíky byla ceněna Bible česká (vydaná 1917–25), kterou z Vulgáty revidované podle originálů přeložili J. Hejčl a J. L. Sýkora. V 19.–20. století vyšla řada hodnotných překladů Starého a Nového zákona i jednotlivých knih bible (od F. Sušila, F. Žilky, O. M. Petru, V. Šrámka, J. Hegra, R. Dvořáka aj.), pod vedením A. Fleka vychází od 2002 revidovaný a jazykově aktualizovaný překlad s názvem *Nová Bible kralická*). – 15. *Ekumenický překlad*. Komentovaný překlad bible od evangelických odborníků vedených M. Bičem a J. B. Součkem (vydaný 1968–84) vytvořil základ pro tzv. ekumenický překlad, na němž se po druhém vatikánském koncilu podíleli i katolíci. Začala na něm 1961 pracovat českobratrská církev evangelická, postupně se připojili zástupci církví římskokatolické a československé husitské. Výsledný text (vydaný 1979) uznaly jako oficiální ještě tři další církve: pravoslavná, evangelická metodistická a bratrská. Odborníci, kteří pracovali na ekumenickém překladu, přihlíželi kromě originálů také k Septuagintě a Vulgátě jakož i k českým biblím jak linie protestantské, tak i katolické, takže některé formulace (zvláště v Novém zákoně) jsou téměř citacemi z Kralické bible. Dominikán D. Duka v Úvodu do Písma svatého Starého zákona (1992) označil ekumenický překlad jako překlad Českobratrské církve evangelické, který byl pořízen za ekumenické spolupráce; katolíci si proto vydali (zejména pro potřeby liturgie) podrobně komentovaný překlad Nového zákona (1989), pořízený pod vedením V. Bognera z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě (tj. k latinskému překladu sv. Jeronýma aktualizovanému po druhém vatikánském koncilu na základě výsledků moderní biblistiky). Z francouzštiny

překládá F. X. Halas se spolupracovnicí Jeruzalémskou bibli (tj. renomovaný kritický překlad École pratique d'études bibliques, vydaný v Jeruzalémě 1948–52).

BIBLIOGRAFIE (k celé výkladové části hesla): F. Verner: Bibliografie českých překladů bible i jejích částí (1987); in V. Kyas aj.: Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997; zde i podrobná literatura předmětu); Knihopis č. 2, 3, 25–27, 29, 30 (prvotisky české bible a jejích částí), 1097–1118 (tisky celé české bible do 1800), 17 095 – 17 137 (tisky Starého a Nového zákona), 17 524 – 17 573 (tisky žalmů a žaltáře); srov. Dodatky 1 (prvotisky) a 2. (V následující BIBLIOGRAFII k jednotlivým číslům se již zpravidla neuvádí.) ■ **LITERATURA** (k celé výkladové části hesla): V. F. Durych: De Slavo-Bohemica sacri codicis versione dissertatio (1777); F. Hrejsa: Česká bible (1930); J. Merell: Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti (1956); V. Kyas aj.: Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997). ■ J. Dobrovský in Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur (1792 → Dějiny české řeči a literatury v redakcích z r. 1791, 1792 a 1818; 1936, ed. B. Jedlička); J. Vraštil in Český slovník bohovědný 3 (1916–26; heslo České překlady biblické); J. Vašica: Bible v české kulturní tradici, Logos 1949, příl. Biblica, s. 1 → Eseje a studie ze starší české literatury (2001); V. Čapek in Historie bible (1952); sb. Česká bible v dějinách evropské kultury (1994; přisp. M. Bohatcová, M. Kopecký, E. Michálek, P. Pokorný, J. Vintr aj.). (V následující rubrice LITERATURA k jednotlivým číslům se již zpravidla neuvádí.)

1. *Staroslověnský překlad bible*. EDICE: Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus (Berlín 1879, ed. V. Jagić); Sinajskaja psalter'... (Petrohrad 1922, ed. S. Severjanov); Evangelium... palaeoslovenice 1–4 (1935–36, ed. J. Vajs; rekonstruovaný text evangelí); in Wiener slavistisches Jahrbuch 1986, s. 77 (ed. J. Vintr; tzv. Jagićovy glosy); Psalterii Sinaitici pars nova (Vídeň 1997, ed. F. V. Mareš s jinými). – Viz též hesla *Konstantin-Cyrl, Metoděj a Životy sv. Konstantina a Metoděje*. ■ **BIBLIOGRAFIE**: Viz in hesla *Konstantin-Cyrl a Metoděj*. ■ **LITERATURA**: K. Horálek: Evangeliaře a čtveroevangelia (1954). ■ F. V. Mareš: Česká redakce církevní slovanštiny v světle Besěd Řehoře Velikého (Dvojeslova), Slavia 1963, s. 417 → Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000); J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966; dopln. vyd. 1996); J. Vintr: Die tschechisch-kirchenslavischen Glossen des 12. Jahrhunderts in der Bibel Sign. 1190 der Nationalbibliothek in Wien (sog. Jagić-Glossen), Wiener slavistisches Jahrbuch 1986, s. 77 (s ed.); V. Tkadlčík: Cyrilometodějský překlad bible, sb. Odkaz Soluňských bratří (1987); F. V. Mareš: Význam staroslověnských rukopisů nově objevených na hoře Sinaj, Slavia 1993, s. 125 → Cyrilometodějská tradice a sla-

vistika (2000); V. Tkadlčík: Cyrilometodějský překlad bible – úkoly a problémy rekonstrukce, sb. *Cyrrilomethodiana. Sborník k uctění památky...* V. Tkadlčíka (2000, s. 23, napsáno 1995). – Viz též hesla *Konstantin-Cyrril, Metoděj a Životy sv. Konstantina a Metoděje*.

2. *Nejstarší překlad žaltáře*. EDICE: in ČČM 1879, s. 398 a pokr. (ed. A. Patera; glosy v Muzejním žaltáři, abecedně); Žaltář wittenberský (1880, ed. J. Gebauer); Žaltář klementinský (1890, ed. A. Patera); Žaltář poděbradský (1899, ed. A. Patera); *Der alttschechische Kapitelsalter* (1928, ed. E. Rippl); in sb. *Litterae Slavicae mediae aevi*. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatae (Mnichov 1985, ed. J. Vintr; glosy v Muzejním žaltáři); J. Vintr: Die älteste tschechische Psalterübersetzung. Kritische Edition (Viedeň 1986). ■ BIBLIOGRAFIE: Viz in BIBLIOGRAFIE na začátku bibliografické části hesla. ■ LITERATURA: V. Kyas: Česká předloha staropolského žaltáře (1962). ■ P. J. Šafařík: O nejstarších rukopisech českého žaltáře, *Rozbor staročekké literatury* 1, sv. 1, 1842, s. 111 → *Sebrané spisy* 3 (1865); E. Smetánka: O stáří českého žaltáře, *LF* 1903, s. 438; J. Vintr: Žaltář muzejní se staročekkými glosami – edice a problém vzniku, sb. *Litterae Slavicae mediae aevi*. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatae (Mnichov 1985) + in ed. *Die älteste tschechische Psalterübersetzung* (Viedeň 1986). – Viz též in LITERATURA na začátku bibliografické části hesla.

3. *Nejstarší překlad evangeliáře*. EDICE: Dva evangelistáře (1893, ed. F. Menčík; Seitenstettenský a Vídeňský ev.); in *České muzeum filologické* 1895, s. 46 (ed. A. Patera); *Evangeliář olomoucký* (1901, ed. F. Černý); Čtenie zimního času (1905, ed. A. Patera); *Evangelium sv. Matouše s homiliemi* (1913, ed. J. Holub); Čtenie kněžž Benešovy (1918, ed. V. Měrka); J. Vintr: Die ältesten tschechischen Evangeliare. Edition, Text- und Sprachanalyse der ersten Redaktion (Mnichov 1977). ■ BIBLIOGRAFIE: Viz na začátku bibliografické části hesla. ■ LITERATURA: J. Jireček: O českém prvotním překlade sv. evangelií a o obměnách jeho až do 15. století, *Abhandlungen KBGW* 1859, i sep.; J. Vašica: Staročekké evangeliáře (1931). ■ V. Vondrák: Die Spuren der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung in der altböhmisches Literatur, *Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften* (Viedeň) 129, 1893, s. 1; V. Flajšhans: Vliv literatury staroslovanské na staročekkou, *LF* 1894, s. 372 + K otázce o vlivu církevní slovanštiny na starou češtinu, ČČM 1895, s. 487; V. Vondrák: K otázce vlivu církevní slovanštiny na starou češtinu, ČČM 1895, s. 301 + K námitkám stran vlivu církevní slovanštiny na starou češtinu, tamtéž, s. 498; J. Vraštil: Význam nejstarších staročekkých souvislých textů evangeliálních pro otázku o vlivu bible staroslovanské na staročekkou, sb. *Slovanské studie* (1948); J. Vintr in ed. *Die ältesten tschechischen Evangeliare* (Mnichov 1977). – Viz též in EDICE. Srov. LITERATURA na začátku bibliografické části hesla.

4. *Nejstarší překlad celé bible* (první redakce staročekké bible). EDICE: Bible olomoucká 1 (1933, ed. J. Vašica; faksimile); Staročekká bible drážďanská a olomoucká: 1. Evangelia (1981, ed. V. Kyas), 2. Epištoly, Skutky apoštolů, Apokalypsa (1985, ed. V. Kyas), 3. Genesis – Esdráš (1988, ed. V. Kyas), 4. Tobiaš – Sirachovec (Paderborn 1996, ed. V. Kyas a J. Pečírková); *Die alttschechische Dresdener Bibel – Drážďanská anebo Leskovecká bible*, *Biblia Slavica* 1, sv. 1 (Paderborn 1993, ed. H. Rothe a F. Scholz; faksimile s komentáři V. Kyase, J. Pečírkové a K. Stejskala). ■ BIBLIOGRAFIE: Viz na začátku bibliografické části hesla. ■ LITERATURA: V. Kyas: První český překlad bible (1971). ■ J. Dobrovský: Über das Alter der böhmischen Bibelübersetzung, *Abhandlungen der Privatgesellschaft in Böhmen...* 1782, s. 300 + Über den ersten Text der Böhmisches Bibelübersetzung, *Neuere Abhandlungen KBGW* 1798, s. 240; J. Merell: Bible litoměřicko-třeboňská, *Duchovní pastýř* 1953, s. 115; P. Spunar: První staročekký překlad bible v kulturním kontextu 14. století, *Religio* 1993, s. 39; V. Kyas, J. Pečírková: *Die Dresdener oder Leskowitz-Bibel*, *Biblia Slavica* 1, sv. 1 (Paderborn 1993, ed. H. Rothe a F. Scholz); K. Stejskal: Die älteste tschechische Bibelhandschrift in kunsthistorischen Sicht, tamtéž. – Viz též in EDICE. Srov. též LITERATURA na začátku bibliografické části hesla.

5. *Druhá redakce staročekké bible*. EDICE: La bibbia paleoboema della biblioteca di Brera (Milán 1964, ed. S. Graciotti; Milánská bible, části); *Biblia królowej Zofii* (Szarospatacka) wraz ze staročekkim przekładem Biblii 1–3 (Vratislav 1965–71, ed. S. Urbanczyk a V. Kyas; kromě Geneze tzv. Bible mlynářčina); Česká bible hlaholská (2000, ed. E. Pacerňová). ■ BIBLIOGRAFIE: Viz na začátku bibliografické části hesla. ■ LITERATURA: J. Karásek: Příspěvek k dějinám Bible boskovské a kostela boskovského (1918). ■ J. Jireček: Biblí staropolská, ČČM 1872, s. 297; F. Černý: Hus a Bible litoměřická, *LF* 1897, s. 94; J. Vajs: Česká bible hlaholská, *Věstník KČSN* 1908, č. 13; J. Polívka: O staročekké předloze staropolské bible, *Sborník filologický* 1917, s. 1; F. M. Bartoš: Příspěvky k dějinám Václava IV. 13. Záhada Bible boskovské, *Věstník ČAVU* 1944, s. 105; V. Kyas: Česká rukopisná bible v Moskvě, *LF* 1959, s. 247; Z. Drobná: K problematice Bible boskovské, *Umění* 1965, s. 127; E. Petru: Znovu k původu Bible boskovské, sb. *Boskovice v dějinách* (1969) → *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře* (1996). – Viz též in EDICE. Srov. též LITERATURA na začátku bibliografické části hesla.

6. *Třetí redakce staročekké bible*. EDICE. *Ukázky in: Věstník ČAVU* 1903, s. 41 (ed. Č. Zibrť; z Šafhauszké a Nymburské bible); V. Kyas aj.: Česká bible v dějinách národního písemnictví (1977; z Padeřovské bible). ■ BIBLIOGRAFIE: Viz na začátku bibliografické části hesla. ■ LITERATURA: J. Dobiáš: Česká biblí v Šafhuze, *Časopis historický* 1881, s. 65 a pokr.;

A. Matějček: Bible Filipa z Padežova, Sborník Žižkův 1424–1924 (1924); F. M. Bartoš: Hus a jeho účast na staročeské biblii, sb. Strahovská knihovna 3, 1968, s. 86; P. Freitinger: Nově o Padežovské biblii, Křesťanská revue 1985, s. 90 + K otázce Husova překladu bible, ČNM 1989, s. 136. – Viz též in EDICE. Srov. též LITERATURA na začátku bibliografické části hesla.

7. *Čtvrtá redakce staročeské bible.* KNIŽNĚ: Zákon nový (Plzeň, po 1476); Žaltář (Vysoké Mýto 1487); Biblií... (Praha 1488, tzv. Pražská); Biblií... (K. Hora 1489, tzv. Kutnohorská). ■ EDICE: Kuttenberger Bibel – Kutnohorská bible, Biblia Slavica 1, sv. 2 (Paderborn 1989, ed. R. Olesch a H. Rothe; faksimile s komentáři V. Kyase, K. Stejskala, E. Urbánkové a H. Rotha). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 25, 29, 2, 3. ■ LITERATURA: K. V. Adámek: Bible pražská z r. 1480 /spr. 1488/ a jiné prvotisky pražské knihtiskárny Jana Blého od Čápů, Věstník ČAVU 1928, s. 27. – Viz též in EDICE. Srov. též LITERATURA na začátku bibliografické části hesla.

8. *Bible benátská.* KNIŽNĚ: Bibli česká (Benátky 1506). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1097. ■ LITERATURA: F. M. Bartoš: Benátská bible, Jenský kodex a první bible ruská, Kostnické jiskry 1961, č. 3; V. Kyas in Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997).

9. *Nový zákon bratrský, katolický a Optátův, bible Severinova.* KNIŽNĚ: Zákon nový (Ml. Boleslav 1518, bratrský); Nový zákon (Ml. Boleslav 1525, bratrský); Nový zákon (Plzeň 1527, katolický); Bibli česká (Praha 1529, tzv. Severinova); Nový testament (Náměšť 1533, přel. B. Optát). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 17 096, 17 097, 17 098, 17 099, 1098. ■ LITERATURA: S. Daněk: Předlohy apokryf králických (Ezra), Ročenka Husovy fakulty za r. 1929–30, s. 8; V. Kyas: Česká předloha nejstarší lužickosrbské památky, Slavia 1964, s. 369 + in Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997).

10. Viz heslo Jiří *Melantrich z Aventina.* – Doplněk: KNIŽNĚ: Bibli česká... (1549). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1101–1106. ■ LITERATURA: A. V. Florovskij: Češskaja biblija v istorii ruskogoj kultury i pismennosti, Sborník filologický 12, 1940–46, s. 153; S. Urbańczyk: Vom Florianer Psalter zur Leopolda, ed. Biblia Slavica 2, sv. 1 (Paderborn 1988); V. Kyas in Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997).

11. Viz heslo Jan *Blahoslav.* – Doplněk: LITERATURA: K. Horálek: Blahoslavův Nový zákon, Práce z dějin slavistiky 10, 1985, s. 101.

12. Viz heslo *Kralická bible.* – Doplněk: KNIŽNĚ: Bibli české díl 1.–6. (Kralice 1579–94); Bibli svatá... (Kralice 1596; jednoduché vydání). ■ EDICE: Kralitzer Bibel – Kralická bible, Biblia Slavica 1, sv. 3 (Paderborn 1995, ed. H. Rothe a F. Scholz; faksimile šestidílného vyd. Kralické bible s komentáři M. Bohatcové, E. Michálka, J. Hellera a M. Balabána). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1107–1110. ■ LITERATURA: M. Bohatcová: Die Kralitzer Bibel

1579–1594 – die Bibel der böhmischen Reformation, Gutenberg-Jahrbuch (Mainz) 1992, s. 238 + Exulantská vydání Kralické bible, sb. Česká bible v dějinách evropské kultury (1994) + Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts, in ed. Biblia Slavica 1, sv. 3 (Paderborn 1995); E. Michálek: Philologischer Kommentar zur sechsteiliger Kralitzer Bibel, J. Heller: Die Theologie der Kralitzer Bibel und ihre Erforschung in den letzten zwei Jahrhunderten, M. Balabán: Der Kralitzer Kurzkomentar zum Hohenlied, vše tamtéž; M. Bohatcová s jinými in V. Kyas: Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997) + Šestidílná Kralická bible jako projekt komentovaného překladu, ČNM 1998, č. 3–4, s. 1; T. Vařeková: Humanistická perioda u českých písničích autorů, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 2000, č. 48. – Viz též in EDICE.

13. Viz heslo *Svatováclavská bible.*

14. *Novodobé překlady.* KNIŽNĚ: Bibli česká... 1, 2 (Starý zákon 1780, Nový zákon 1778, ed. V. F. Durych a F. F. Procházka); Bible česká... 1–4 (1851, přel. J. Krbec; 1860–64 s tit. Bibli česká..., ed. I. A. Frencl a J. N. F. Desolda); Zlatá bible... (1884–94); Písmo svaté 1, 2 (1888, 1894; s il. G. Doréa); Bible česká 1. Starý zákon (3 sv., 1917–25, přel. J. Hejčl), 2. Nový zákon (2 sv., 1922–23, přel. J. L. Sýkora); Nová Bible kralická (od 2002, přel. A. Flek aj.). ■ BIBLIOGRAFIE: F. Verner in Bibliografie českých překladů celé bible i jejích částí (1987). ■ LITERATURA: J. Vraštil in Český slovník bohovědný 3 (1916–26; heslo České překlady biblické); J. Merell in Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti (1956).

15. *Ekumenický překlad.* KNIŽNĚ: Písmo svaté (1968–84, 16 sv., přel. M. Bič a J. B. Souček s jinými); Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona. Ekumenický překlad (1979; přeprac. vyd. 1987); Nový zákon (1989, přel. V. Bogner s jinými); Jeruzalémská bible. Pracovní vydání (od 1992, přel. F. X. Halas s jinými). ■ LITERATURA: J. Krejčí: Nad novým překladem Písma svatého do češtiny, Studie (Řím) 1972, s. 911; P. Pokorný: Český ekumenický překlad Písma, sb. Česká bible v dějinách evropské kultury (1994); J. Vintr: Stylistické poznámky k českému ekumenickému překladu evangelií, tamtéž.

ju

Karel Brušák

* 2. 7. 1913 *Praha*

† 3. 6. 2004 *Londýn* (Velká Británie)

Estetik, literární historik a kritik, prozaik, básník a překladatel.

Syn vysoce postaveného státního úředníka. Po maturitě na gymnáziu (1932) se zapsal na praž-

skou lékařskou fakultu, po třech letech studia přešel na filoz. fakultu, kde 1938 absolvoval obory divadelní věda, dějiny umění a estetika (žák J. Mukařovského). 1934–35 redigoval hudební časopis *Zvuk*. 1935 byl jedním ze zakladatelů levicově orientovaného studentského časopisu *Mladá kultura*, angažoval se také v nově vzniklém literárním časopisu pro mladé autory *Tvář* (1936). 1935–36 vedl recitační skupinu *Parta*, byl členem skupiny mladých literátů *Kov*. Na podzim 1938 obdržel stipendium francouzské vlády a odjel do Paříže na studijní pobyt na *L'École nationale des langues orientales vivantes* a v *Musée de l'Homme*, spolupracoval zde i s *Comédiens d'Anjou*. Po okupaci Francie (1940) odjel do Londýna, kde pracoval nejprve jako člen protiletecké obrany a později v tiskovém odboru českosl. exilové vlády, odkud odešel do čes. redakce rozhlasového vysílání BBC. Po skončení války pobýval v Československu, ale po únoru 1948 definitivně zůstal ve Velké Británii, kde bezprostředně poté získal občanství. V Londýně se podílel na snahách udržet prostor pro nezávislost kultury a umění a kontinuitu jejich vývoje (pořádání kulturních akcí, inscenace českých lidových her i vlastních prací na scéně *Ballets Rambert* v *Notting Hill Gate*, působení v redakci časopisu *Obzor*). Absolvoval češtinu a francouzštinu na *University of London* (dizertační práce *Literární a jazykový rozbor Tandariáše a Floribelly*) a 1962 se stal docentem na *University of Cambridge*, kde do 1999 přednášel historii, českou a slovenskou literaturu a komparatistiku a byl učitelem generaci britských bohemistů (R. B. Pynsent, J. D. Naughton, T. Beasley-Murray ad.), kteří po jeho smrti vydali česko-anglickou antologii *Free Association. An Anthology of Czech and Slovak Poetry in Honour of Karel Brušák* (Londýn 2004). Souběžně se svou pedagogickou činností B. působil do konce 90. let v redakci BBC, kde byl zaměstnán a věnoval se prezentování a komentování literatury (české i světové formou úvah, medailonů, recenzí – cyklus *Stručný kurs české literatury* aj.) a vědy v pořadech různého typu (např. *Věda v dnešním světě*, *Dědictví evropské civilizace*). Již za války vedle své hlasatelské a komentátorské úlohy uplatňoval i dramaturgický přístup (vánoční a velikonoční pásma, pásma k různým výročím, politické estrády *Comicfun*), který později rozšířil i o autorství

překladu, úpravy a režie. Příležitostně se věnoval i tvorbě grafických úprav knih a knižních obálek. Zemřel po delší nemoci způsobené úrazem.

B. tvůrčí a kritický duch spjatý s individualismem se projevoval již od studentských let v časopisecky uveřejňované tvorbě básnické, prozaické i publicistické. Mladistvé prozaické pokusy, lyrické prózy plné melancholických impresí s názvuky dekadence, shrnul do útlého souboru *Opojená mlha*. Autobiografická próza z doby německých náletů na Londýn *Ruka slávy* vyšla časopisecky stejně jako básnická skladba *Veřejnost země*, která je montáží klasickou formou vyprávěného mýtu o Aktaionovi a Artemidě s autorovými reflexemi, citáty z vládních nařízení, armádních instrukcí, úryvků z depeší válečných zpravodajů, pasáží z biologie a fyziky apod. V teoretických názorech B. vycházel z tezí pražského strukturalismu, pod vlivem J. Mukařovského se začal zabývat sémiotikou divadla (studie *Znaky na čínském divadle*). Jeho břitké soudy měly často ironické až sarkastické ladění, za bezvýhradnou podmínku tvorby považoval uměleckou nezávislost a svobodu. Rozvíjel svou představu o základním kánonu české literatury, zejména středověké, který je nutno znát, značnou část moderní české literatury (včetně emigrantské) odmítal (např. K. Čapka). Sepsal stručný přehled historie české poezie s přeloženými ukázkami (*Poetry prevails*), psal studie do sborníků vydávaných *School of Slavonic and East European Studies* (*University of London*) a *Pravidelně* články do akademické publikace *The Year's Work in Modern Language Studies*, spolupracoval také na literárních slovnících, pro které vypracovával hesla týkající se české a slovenské literatury. Průběžně překládal z angličtiny (W. H. Auden, R. Duncan, Ch. Marlowe aj.), francouzštiny (L. Aragon, J. Audiberti, P. Eluard, P. Valéry) a ruštiny (K. Simonov, A. Solženicyn, A. Surkov) a z češtiny do angličtiny (středověká poezie, druhý zpěv Máchova *Máje* aj.), parafrázoval starou čínskou poezii; značné množství překladů (např. *Bhagavadgíta*) ani původních B. prací (básnická skladba *Dies cinerum* aj.) nebylo zatím publikováno. Je autorem libreta k jednoaktové opeře K. Janovického *The Utmost Sail* (*Nejzazší plavba*), kterou 1958 společně obelali soutěž italského nakladatelství *Ricordi*, Janovický také zhudebnil B. anglické básně

Katedrála a Podzim pro svůj cyklus Cambridžské písně.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Ch. Chaque; KABE, K. B., KB, bkb. ■ PŘÍSPĚVKY in: *British Czech and Slovak Review* (Londýn 2003); *Central European Observer* (Londýn); ant. *Czech Poetry* (Ann Arbor 1973); *Čechoslovák* (Londýn 1941–45); sb. *Daylight* (Londýn 1941); sb. *Drama und Theater* (Mnichov 1991); sb. *Gorski vijenac* (Cambridge 1970); *Haló noviny* (1935); *Hej rup* (1936–37); sb. *Intellectuals and the Future in the Habsburg Monarchy 1890–1914* (Londýn 1988); J. Palivec: *Prózy – Listy z vězení – Pozdravy přátel* (1996); sb. K. M. Čapek *Chod* (Londýn 1984); *Kritický měsíčník* (1945); *Lit. noviny* (1934–35); *Lit. noviny* (2003); *Mladá kultura* (1935–38); *Nár. politika* (Mnichov 1988–89); ant. *Neviditelný domov* (Paříž 1954); *Obzor* (Londýn 1941–44; 1944 P Ruka slávy); *Obzory* (1945–46); sb. *Poezie* (1935); *Program D 39* (1939); *Publications of the Modern Humanities Research Association 2* (Cambridge 1970); *Ranní noviny* (1938); *Reader's Encyclopedia of Eastern European Literature* (New York 1993); *Review 43*, č. 2 (Londýn 1943, E Karel Hynek Mácha, i sep. b. d., 1944); *Rozhledy* (1937); *Sešity* (1969); *Sklizeň* (Hamburk 1958); *Skutečnost* (Mnichov, Edgware 1949–52; 1951 B Veřejnost země); *Slovo a slovesnost* (1939, studie *Znaky na čínském divadle*); *Soviet Survey* (Londýn); sb. T. G. Masaryk (Londýn 1989); *The Everyman Companion to East European Literature* (Londýn 1993); *The Penguin Companion to Literature 2* (Harmondsworth 1969); *The Slavonic Review* (Londýn); sb. *The Soviet Union and Eastern Europe* (Londýn 1970); *The Year's Work in Modern Language Studies* (Cambridge); *Tvar* (1997); *Tvář* (1936); *Tvorba; U* (1936); *Věstník Cyrilometodějské ligy...*, pokr. *Nový život* (Londýn 1949–53); *Volnost* (1936); *Zvuk* (1934–35); – posmrtně: *Lit. noviny* (2005); *Slovo a smysl* (2005). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: *Opojená mlha* (PP 1933); F. Matoušek *Paintings and Drawings* (Londýn 1943); *Poetry prevails* (Londýn b. d., 1944). – *Ostatní práce*: *Devět přednášek z dějin české politiky* (Londýn b. d., 1949). – *Překlad*: *Povídky, které vyprávíme všichni* (Londýn b. d., 1941, s jinými). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Zvuk* (1934–35). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: ant. *Ústý domova* (Londýn 1941, s O. Ornestem). ■

LITERATURA: L. J. (Jehl): ref. *Opojená mlha*, *Čin 4, 1932/33*, s. 1025; O. Ornest in *Hraje váš tatínek ještě na housle?* (1993); I. Jelínek in *Jablko se kouše* (1994); Z. Slobodová: *To nestojí za řeč* (rozhovor s K. B.), *LitN 2003*, č. 34; B. Srba in *Múzy v exilu* (2003); J. Jün: *Osobnosti britské exilové scény na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let*, *Prostor 2004*, č. 61–62; ● nekrology: V. Skalická, *LidN 15. 7. 2004*; Z. Slobodová, *LitN 2004*, č. 29 ●; Z. Slobodová: *Ještě jednou ke K. B.*, *LitN 2004*, č. 33; P. Holman: „Ani setkání s jednotlivcem nebudíž předčasné“, *Tvar 2005*, č. 20; R. B. Pynsent: K. B., *Slovo a smysl*

2005, s. 213; V. Skalická: *Máš možnost volby?*, *Týdeník Rozhlas 2005*, č. 42; J. Šícha: *Bystřeň nemá břehů*, *LitN 2005*, č. 51; V. A. Debnár: *Osobnost renesanční*, *LitN 2006*, č. 42; M. Kocourek, Z. Slobodová in *Česko-slovenská Británie* (2006).

vs, mv

Arnošt Cechmajstr

* 11. 1. 1887 *Mělnčany* u Hustopeč
† 1940 Německo

Autor próz pro děti a mládež, pojednání a vzpomínek s legionářskou tematikou.

V matrice zapsán jako Zechmeister; psán i Čechmajstr, ojediněle Cejchmajstr. – Syn malorolníka. Vychodil osm tříd základní školy, poté pracoval v rodišti jako zemědělec při hospodářství rodičů; 1908–11 vykonával vojenskou službu (mj. v Bosně), od srpna 1914 sloužil v rakouské armádě (nejprve ve Vídni). V Mostišti u Kyjeva padl do zajetí a s první skupinou dobrovolníků vstoupil 1916 v Kyjevě do československého vojska (1. střelecký pluk), po krátkém výcviku odešel do Okonska (Okoňsk), kde se spřátelil s R. Medkem. Z fronty byl vyslán jako emisar pro nábor dobrovolníků do Besarábie, po bitvě u Zborova se vrátil k pluku, účastnil se mj. bojů o Penzu, Ufu a u Buzuluk. V legiích vykonával i politické funkce, naposledy byl 1919 politickým plnomocníkem odbočky čes. nár. rady 1. pluku. Prodělal sibiřskou anabázi, boje na magistrále, do Čech se vrátil lodí z Vladivostoku v únoru 1920 (t. r. se také oženil). Stal se jedním z čelných představitelů Českosl. obce legionářské v Čes. Budějovicích (1924–26 jednatel, pořadatel archivu 1. pluku). Jako rotmistr byl převelen ke kárnému pluku 5. divize a 1927 přeložen na vojenskou akademii v Hranicích, kde pracoval v knihovně. Ze zdravotních důvodů 1928 odešel do důchodu, vrátil se do Čes. Budějovic a působil tam jako archivář, sociální referent, knihovník a funkcionář Českosl. obce legionářské. Za nacistické okupace byl perzekvován, 1940 zahynul v Německu za neznámých okolností. Stal se nositelem několika válečných vyznamenání. Blízké přátelství udržoval s legionářem a spisovatelem A. Zhořem, který vydal a ilustroval některé C. prózy.

Zkušenosti z působení v českosl. legiích v Rusku, z války i z cesty do vlasti se odrazily

v C. nerozsáhlém beletristickém díle učeném převážně dětskému čtenáři a mládeži. Převažující dobrodružné příhody zvířat a dětí zasazené do rámce peripetií legionářských osudů vykazují nepřehlédnutelnou výchovnou tendenci, občas podávanou z pohledu zvířete: v prvotině *Koníček Olga*, prostém příběhu střídajícím humorné i smutné situace, C. ztvárnil válečné putování (včetně sibiřské anabáze) muzikantského koně a jeho pěstouna; ještě silněji se toto polidštění projevilo ve fantastické povídce *Bob a Pup jdou do světa*, v níž se dvě malá medvíďátka zažívající neuvěřitelné příhody na moři a na horách chovají jako lidé, včetně prožitku stesku po domově. Do občanské války v Rusku C. zasadil příběh opuštěných ruských sourozenců (*Námořník Šáša, Soňa a Vlk*), kterým čeští legionáři dopomohou k setkání s otcem a novou matkou. Námětem dívčího románu *Sestra Věra, dobrovolník 10. roty* se stal osud dobrovolné ošetřovatelky, která pod vlivem humanitních ideálů českých vojáků založila dětský domov pro bezprizorné oběti občanské války. – Již při válečném pobytu v Rusku se C. (vykonával mj. funkci rotného písaře) podílel na vydávání psaného protirakousky zaměřeného humoristického časopisu *Veselá bída* a rotního časopisu *Dutky*. Jako pamětník a protagonista legionářských bitev zaznamenal historii a formování českých pluků v Rusku (včetně nadšení a vystřízlivění z ruské revoluce) a zejména vylíčil bitvu u Zborova; napsal také oslavné vzpomínky na významného legionáře E. Podmola. C. je rovněž autorem rozsáhlejšího pojednání o českých legionářích, jež je uloženo ve Státním oblastním archivu v Třeboni.

PŘÍSPĚVKY in: Bratrství (1927); Čes. slovo (1931–34); Českosl. legionář (1927); Jihočes. přehled (Čes. Budějovice 1929–30, stať Jihočeští legionáři); Legionářská stráž (Brno 1927); Lid. noviny (1931–39); Mladý hlasatel (1937); Nár. osvobození (1928–39); Naše vojsko; Naše zprávy (1939); Úhor (1939, čl. První knížka, o P. Koníček Olga); sb. Zborov. 1917–1937 (1937); dále články v různých legionářských časopisech (i za války v Rusku); – posmrtné: Za naši samostatnost. Českoslovenští legionáři – rodáci a občané okresu České Budějovice (2000, stať Jihočeští hrdinové-mučedníci). ■ KNIŽNĚ. *Prózy pro mládež*: Koníček Olga (b. d., 1932); Bob a Pup jdou do světa a jiné povídky (b. d., 1935; s PP jiných); Sestra Věra, dobrovolník 10. roty (b. d., 1935); Míša a Choda (b. d., 1936); Námořník Šáša, Soňa a Vlk (b. d., 1938). – *Ostatní práce*: O Emilu Podmolovi

padlém u Zborova 2. července 1917 (1927, vzpomínka; podp. A. Cechmajstr); Zborov. 1917–1937 (stať, b. d., 1937). ■

LITERATURA: in *Za svobodu*. Obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920, d. 2, 1916–17 (1922–23, s. 413, 420); an.: ref: O Emilu Podmolovi..., Legionářská stráž 24. 6. 1927; ● ref. Koníček Olga: -ndl (K. Čondl), NO 22. 3. 1933; J. Hloušek, Úhor 1933, s. 17 ●; ● ref. Sestra Věra, dobrovolník 10. roty: J. V. P. (Pleva), Index 1935, s. 105; -chb- (V. Cháb), NO 8. 12. 1935; Ste., Úhor 1936, s. 39; M. Majerová, LidN 12. 12. 1936 ●; ● k padesátinám: K., NO 14. 1. 1937; -a, Úhor 1937, s. 58 ●; ● ref. Námořník Šáša, Soňa a Vlk: M. Majerová, LidN 24. 12. 1938; Filip (D. Filip), Úhor 1939, s. 6 ●; V. Vařejková: Cestou k svobodě, sb. Výchova k národnímu vědomí a národním hodnotám (1999, s. 99); M. Ctiborová a kol. in *Za naši samostatnost*. Českoslovenští legionáři – rodáci a občané okresu České Budějovice (2000, s. 49).

vfr

Rudolf Černý

* 14. 4. 1905 *Lažínky* (Moravské Budějovice-L.)
† 11. 12. 1979 *Moravské Budějovice*

Literární kritik a esejista katolické orientace, prozaik, překladatel z francouzštiny a němčiny.

Otec se vyučil kovářem a pracoval ve vídeňské lokomotivce, později byl panským hajným. Č. se narodil v hájence na zapadlé samotě Ochoz patřící k obci Lažínky (odtud jeho pseudonym Vochoza – podle místního lidového názvu), kde žil až do svých devatenácti let. V Moravských Budějovicích absolvoval obecnou školu (1911–16) a reformní gymnázium (mat. 1924; studium na čas přerušil, když po kvintě odjel do Banské Štiavnice na lesnickou školu, aby se po třech měsících zklamán vrátil zpět). 1924 začal studovat na pražské filoz. fakultě obory filozofie, pedagogika, francouzština a němčina. 1927 stál spolu s dalšími u zrodu časopisu *Tvar*. Po absolutoriu (1929) zahájil svou celoživotní pedagogickou dráhu jako suplující středoškolský profesor v Čes. Těšíně a v Kroměříži. 1930 odešel na Slovensko, krátce učil v Trenčíně a Michalovcích, poté osm let v Košicích. 1938 se vrátil na Moravu a po krátkém pobytu ve Znojmě vyučoval devět let na gymnáziu v Třebíči. Po únoru 1948 byl pro své náboženské přesvědčení perzekvován, několikrát přeložen (nejprve na gymnázium v Moravských Buděj-

jovicích a poté na venkovskou školu v Domamili, nakonec dosloužil na základní škole v Jaroměřicích n. Rokytinou), přičemž byl nucen za prací časově náročně dojíždět. Po celý život udržoval blízká přátelství, navázaná ponejvíce již za vysokoškolských studií, především s J. Čepem, M. Dvořákem, E. Fryntou, B. Fučíkem, A. Vyskočillem, J. Zahradníčkem (na konci 20. let ustavili přátelský kruh Keltů), s výtvarníkem O. Stritzkem, O. Damborským aj.; patřil k moravskému staroříšskému a tasovskému okruhu.

Č. debutoval ve Tvaru (1928) studií o Denících J. Demla. Jako kritika jej kromě estetické stránky slovesného díla zajímaly i obecné otázky estetiky, poetiky, teorie literatury a filozofie umění, napsal rovněž několik studií o umění výtvarném (O. Stritzko) a vyjadřoval se i k problémům širšího kulturního a společenského významu (po válce se např. odvážně zastal J. Demla a J. Zahradníčka a jako pedagog se postavil proti projektu jednotné školy). Jako jeden z prvních psal o L. Klímovi, detailněji se zabýval díly J. Čepa, J. Zahradníčka, E. Hostovského, K. Poláčka, V. Závady, V. Vokolka, dobovou interpretací díla Máchova a Březinova nebo kritickým dílem F. X. Šaldy, v běžné recenzní praxi posoudil v kratších článkách i tvorbu mnoha dalších autorů. Pro Č. kritický styl, vyznačující se jasností, výrazovou úsporností a snahou porozumět autorskému záměru, byla charakteristická důslednost, s níž sledoval hlavní myšlenkovou linii, již obvykle konfrontoval s obecně přijímanými estetickými literárněteoretickými a kritickými názory, aby pak vyslovil jasně formulovaný kritický soud, opřený o pevnou hierarchii křesťanských mravních a estetických hodnot. Jeho recenzní glosy bývaly často psány s určitým polemickým podtextem a nenápadnou ironií. Ve 40. letech se na stránkách Akordu představil také jako prozaik, pod pseudonymem Cyril Vochoza zde publikoval mj. lyrické povídky, v nichž se náladová přírodní líčení prolínala se zachycením intenzivních, existenciálních prožitků dětských hrdinů stojících na prahu dospělosti (*Loňské pampelišky, Večer a dívka, Účast*); otiskl zde i několik autentických zápisů lidových pohádek, vyprávěných horáckým nářečím rodného kraje. Dialekt spolu s četnými evokacemi lidových písní využil později i v kompozičně promyšleném, prostém baladickém příběhu o loučení a předčasné smrti mladé dívky,

v novele *Nokturno* (z 1977, poprvé vydaná 1980 posmrtně v ineditní edici Rukopisy VBF spolu s dalším textem napsaným v horáckém nářečí, *Švunk*). Jako překladatel se Č. soustředil na představitele křesťanského personalismu (E. Mounier) a na německé prozaiky (S. Andres, S. Zweig, H. Fallada), z němčiny přeložil i monografii E. Ludwiga o prezidentu A. Lincolnovi. Především pro vlastní potřebu překládal ojedinele i poezii (J. W. Goethe, František z Assisi), jeho osobitý překlad Poeova Havrana (1951) vyšel až posmrtně v souboru šedesáti českých překladů této básnické skladby. Po únoru 1948 Č. téměř nepublikoval, v 70. letech se podílel na samizdatovém rozšiřování vlastních i cizích textů. V rukopisu zůstaly novela *Barevná klenba* (1969), *Studánka poznání* (1969) aj., kritické studie z let 1948–79 a překlady, mj. románu M. Zermatte-na Kristina.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Cyril Vochoza (PP v Akordu); R. Č. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akord (1939–48); sb. Albertu Vyskočilovi k šedesátinám (inedit, 1950, tiskem Řím 1998); Almanach Kmene 1935–36; Host do domu (1969–70); Lid. demokracie (1945–47); Listy pro umění a kritiku (1934–37); Obroda (1968); Rozhledy (1935); Tvar (1928–31); Vyšehrad (1945–47); – posmrtně: sb. E. A. Poe: Havran (1985); sb. Gymnázium básníků. Čítanka třebíčského gymnázia (1991). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): *Nokturno* (P 1991). – *Překlady*: E. Ludwig: Lincoln (1930); S. Zweig: Dobrodružství života (1931, s O. F. Bablerem a E. Hostovským); E. Mounier: Místo pro člověka. Manifest personalismu (1948); S. Andres: Velký příběh bible (1969). ■ REDIGOVAL *časopis*: Akord (1939, s jinými). ■

LITERATURA: P. Novák: Šel poutník krajem, LD 18. 4. 1990; B. Fučík, M. Trávníček in R. Č.: *Nokturno* (1991); B. Fučík → Čtrnáctero zastavení, 1992, M. Trávníček → Sdílet věčně, 2002); Z. Rotrekl in *Skrytá tvář české literatury* (1991); ● ref. *Nokturno*: L. Soldán, LD (Brno) 4. 2. 1992; J. Vohryzek, LitN 1992, č. 19; I. Slavík, LidN 21. 5. 1992, příl. Národní 9 → Tváře za zrcadlem (1996) ●; Profil R. Č., Proglas 1992, č. 1, s medailonem L. Soldána (šifra ls) a bibliografickou poznámkou M. Trávníčka; in *Osobnosti Třebíčska* (2000); R. Sak in „Život na Vidrholci“. Příběh Bedřicha Fučíka (2004); J. Hanuš in *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století* (2005).

ls, mv

**Českomoravské akciové tiskařské
a vydavatelské podniky viz Vyšehrad**

Dědictví sv. Václava

Československá akciová tiskárna viz Vyšehrad

Dědictví sv. Václava

1669–1790, od 1859

Náboženská nadace pro vydávání a rozšiřování českých knih širokým vrstvám čtenářů.

Označováno též Dědictví svatováclavské. – Za finanční základ k D. sv. V. lze považovat jistinu jezuitů, kazatele, překladatele a adaptátora nábožensky vzdělavatelné literatury M. V. Šteyera, která vznikla z jeho dědického podílu 500 zl. určeného na vydávání českých knih; 1666 Š. ustanovil, aby se k ní připojil výtěžek z prodeje jeho překladu Balbínova spisu *Diva montis sancti...* a do 1671 tak získal dalších 250 zl. Rozhodující vklad však na Š. pobídka učinila jeho matka Marie, která ještě za svého života na tento záměr odkázala 800 zl. Zakládací listina D. sv. V., jejímž autorem byl s nejvyšší pravděpodobností sám Š., byla vystavena 1669, 1670 ji potvrdil jezuitský provinciál D. Krupský. Péče o jmění fondu byla svěřena rektoru novoměstské jezuitské koleje, správcem nadace byl vždy kněz této koleje, prvním 1669–92 sám M. V. Šteyer (dále J. Libertinus na začátku 18. století, G. Zenikl 1727, F. Teisewaldt 1728–33, M. Rinner 1734–37, F. Veselý 1738, P. Příhoda 1739–40, J. Kratochvíle 1741–45, J. Hubatius 1746–50, L. Svoiský 1751, G. Nochpar 1758, W. Luda 1759–64, J. Kruba 1765–66, A. Kopal 1767–71, L. Fabritius 1772, A. Fleischer 1772–73, I. Veselý 1778 a L. Holzapfel). Z úroků uložených prostředků se měly podporovat vydání a bezplatná distribuce nábožensky vzdělavatelné literatury původní i překladové, výhradně však jen v českém jazyce; ze všech vydaných titulů měl jeden exemplář připadnout arcibiskupovi a jeden metropolitní kapitule. D. sv. V. nesmělo vymáhat dary, hojně však přijímalo dary dobrovolné (např. od Ludmily Benigny ze Šternberka 1000 zl., od arcibiskupa Jana Fridricha z Valdštejna celý náklad Nového zákona, který dal sám vytisknout, od rektora jezuitské klementinské koleje F. Retze 900 zl. na tisk Starého zákona; J. a M. Tannerové, B. Balbín, J. Kruger, J. Ivánek věnovali větší počet svých děl). Knihy byly nejčastěji distribuovány prostřednictvím duchovních

správce či misii ve všech českých diecézích, rozšiřovány však byly i do oblastí osvobozených od Turků (Dalmácie, jižní Uhersko, Slavonie, Bosna, Srbsko). V boji proti četným patiskům se na začátku 18. století tehdejší správce J. Libertinus bezúspěšně pokusil získat u konzistoře a 1718 dokonce u císaře tiskařské privilegium, 1737 se D. sv. V. potýkalo s cenzurními potížemi pro údajné hanobení jiných řádů (vydáním knihy *Poklad duše*), 1749 si vládní nadační komise vyhradila dohlédací právo a provedla inspekci fondu (jeho konečný stav k 1752 činil 17 000 zl. a 1669–1751 bylo z jeho prostředků rozdáno cca 80 000 knih). Při zrušení jezuitského řádu (1773) byl celý fond D. sv. V. i s knihami zabrán pro normální školní fond, 1775 odevzdán konzistoři a prohlédnut cenzorem K. R. Ungarem a správcem knihoskladu F. J. Tomsou; nevhodné knihy byly zničeny, ostatní 1790 při veřejné dražbě prodány. Podle dvorského výnosu 1776 připadla polovina ročního výnosu knihoskladu, druhá konzistoři, resp. arcibiskupovi. Z kapitálu (1777 cca 15 000 zl.) byly v rozporu s přáním zakladatelky tehdy tištěny i německé katechismy, honorovány překlady apod. 1790–1859 vydával normální školní knihosklad pedagogické a náboženské knihy s použitím fondu D. sv. V. a přitom poskytoval určitou část titulů arcibiskupské konzistoři, která je rozdávala při generálních vizitacích. Pokus V. M. Pešiny o sloučení D. sv. V. s Dědictvím svatojánským (1838) se pro odmítavý postoj místodržitelství nerealizoval, až 1859 je obnovil tehdejší ministr kultu a vyučování L. Thun; nadále zůstalo ve správě knihoskladu a na žádost duchovních správců byly zdarma vydávány katechismy a biblické dějepravy pro školní mládež. Další činnosti nadace nejsou známy stejně jako datum jejího případného ukončení.

Význam D. sv. V. pro šíření nábožensky vzdělavatelné produkce v českých zemích na konci 17. a v 18. století byl značný a v tehdejší době poměrně ojedinělý (obdobné pokusy o institucionalizaci distribuce katolické literatury v národním jazyce lze zaznamenat pouze v porýnském prostředí ve vydavatelství *Goldenes Almosen*). První knihou prodávanou prostřednictvím D. sv. V. byl Šteyerův překlad Balbínova pojednání o mariánském poutním místě *Přepodivná matka svatohorská Marie* (1666), za první vydaný titul (1670) je považována příručka *Světlo katolického učení...* Už

v 70. letech začalo D. sv. V. vydávat první český katolický překlad celé bible, pořízený českými jezuiti M. V. Šteyerem, J. Konstancem a J. Barnerem (Nový zákon 1677, Starý zákon ve dvou svazcích 1712 a 1715). Nákladem nadace vycházela původní, přeložená či adaptovaná populární katolicky výchovná literatura, která tvořila snad nejpočetnější část tehdejšího písemnictví v českém jazyce. Byly to některé druhy tzv. nábožné literatury, sloužící ke kultivaci duchovního života širších společenských vrstev, k nimž patří kancionálová píseň (opakované vydání Kancionálu českého...), modlitební knížky (Nebeský budíček) a hagiografická literatura (Zázrakové boží v svatých jeho...). Vedle této produkce se D. sv. V. pokoušelo oslovit i náročnějšího čtenáře vydáváním řady titulů náboženského rozjímání (Tomáš Kempenský) a duchovních cvičení (překlady děl J. Drexela), vyšla i některá exkluzivnější díla postilografická (F. Neumayr: Miserere neboližto Padesátý kající žalm...). Do jisté míry pokrývalo D. sv. V. i poptávku duchovní správy po pastorační literatuře, a to opakovaným vydáváním katechetických příruček (Kde jest to psáno aneb Důkladná a důležitá zpráva neb odpověď z biblí...), katechismů (Instructio acatholici...) či Šteyerovy homiletické příručky (Postila katolická...). Opakovaná vydání některých děl jsou v zásadě nezměněná, zásadnější proměnu v ideovém a tematickém zaměření produkce D. sv. V. lze zaznamenat až od 60. let 18. století občasnými překlady tehdejší francouzské a německé racionalistické produkce; závažným počinem bylo druhé vydání tzv. Svatováclavské bible a účast na její distribuci. Z prostředků nadace vyšlo 1778 i přepracované vydání Nového zákona a 1780 a 1804 celé bible, na podnět císařovny Marie Terezie pořízené V. F. Durychem a F. F. Procházkou. – V řadě knih, podle sekundární literatury vydaných D. sv. V., není tento údaj uveden.

Z PRODUKCE: Světlo katolického učení... Pán Ježíš... (1670; znovu 1729, 1760); Kde jest to psáno aneb Důkladná a důležitá zpráva neb odpověď z biblí... (1673; znovu 1686, 1719, 1728); Biblí česká, to jest Svaté písmo... 1–3 (1677, 1712, 1715; 2. vyd. 1769–71); Kancionál český více než osm set a padesáte písní na všechny přes celý rok slavnosti, neděle a zasvěcené svátky... (1683, usp. M. V. Šteyer; rozšíř. vyd.: 1687 a 1697 s tit. ... více než devět set písní..., 1712, 1727, 1764 s tit. ... do tisíc písní...); Postila katolická na dvě částky rozdělená, nedělní a sváteční

aneb Vejklové na evangelia... (1691; znovu 1695, 1702, 1719, 1722, 1731, 1737); Poklad duše jináč žádostivý... (1697); A. Chanovský: Správa křesťanská s krátkým výkladem podstatnějších věcí... (1697; znovu 1733); Tomáš Kempenský: Všem Krista Pána a spasitele našeho následovati usilujícím... (1710; znovu 1725, 1735, 1747, 1769); C. G. Rosignoli: Zázrakové boží v svatých jeho... 1–3 (1718, 1720, 1723); Instructio acatholici... To jest vynaučení nekatolika... (1727); Ch. de la Vega: Smutné příhody aneb Velmi užitečné jednání o svatě zpovědi... (1734); J. Sies: Sladký nápoj jak při trpké nemoci tak při hořké smrti duše posilující... (1738; znovu 1755); W. Stanyhurst: Starého člověka skrze uvažování čtyř posledních věcí proměna a nového člověka zrození... (1741); N. Elffen: Katolická sprostopravda... aneb Učení křesťanské katolické církve 1, 2 (1749); J. Drexelius: Cesta nebeská běhu slunečního aneb Dvanactero znamení... (1761) + Heliotropium. Velký slunečný květ... To jest lidská vůle ve všem... s Božskou vůlí se řídící (1762) + Křížová škola neb v křesťanské trpělivosti posilnění, pomoc a potěšení... (1762) + Orbis phaeton. To jest podpal celého světa jazyk lidský... (1762); D. J. Metelka: Výborné duše lékařství na tři díly rozdělené... (1762); Nebeský budíček (Kutná Hora 1770); F. Neumayr: Miserere neboližto Padesátý kající žalm v výborných a pohnutelných historických kázáních... (1773); N. Fontaine: Příběhové písemní, Starého i Nového zákona... (1777); Nový zákon... Ježíše Krista (1778); Biblí česká, to jest celé Svaté písmo... (1780, 1804). ■

LITERATURA: J. A. Riegger in Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen 4 (1787); V. M. Pešina: Původ, činnost a zaniknutí D. sv. V., Časopis pro katol. duchovenstvo 1852, s. 168; an. (J. Jireček): D. sv. V., Pražské noviny 20., 28. a 29. 7. 1859 → Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury 1 (Viedeň 1860, s. 19); Dědictví svatováclavské, in Stoleťá památka c. k. kněhoskladu (1875, s. 21); J. Jireček in Rukověť 1 (1876, s. 159); J. N. Sedlák: Dějiny D. sv. V. (s ed. závěti Marie Š., zakládací listiny D. Krupského ad.), Časopis katol. duchovenstva 1901, s. 38 a pokr.; an. (A. Podlaha): D. sv. V., Český slovník bohovědný (1916, s. 421) + (pod vl. jm.) Doplnky k Dějinám D. sv. V. dr. Jan. Nep. Sedláka, Časopis katol. duchovenstva 1924, s. 625, 722, a 1925, s. 40, 138, 229; J. Vařica: Jezuité pobělohorskí a český jazyk, Akord 3, 1930/31, s. 429 → České literární baroko (1938); J. Volf: Nakladatelský seznam Svatováclavského dědictví, ČNM 1936, s. 297; K. Polák in Třemi stoletími. Stručné dějiny Státního pedagogického nakladatelství (1967, s. 62); A. Stich, M. Svatoš in M. V. Šteyer: Žáček (2001).

vpb

Dětský svět (1921–1935) viz in Vyšehrad

Dobrá kopa

Dobrá kopa

1907–1914

Humoristický časopis snažící se o nekomplikovanou zábavnost.

Podtitul: 1907/08 (roč. 1): č. 1–2 Nejlacnější český humoristický časopis, č. 3–8 Nejlevnější a nejveselejší český humoristický časopis, č. 9–48 Nejveselejší, nejrozšířenější a nejlevnější český ilustrovaný humoristický časopis; 1908–10 (roč. 2–3) Nejveselejší, nejrozšířenější a nejlevnější český ilustrovaný humoristický týdeník; 1910/11 (roč. 4) a 1912–14 (roč. 6 a 7) Humoristický týdeník. – *Redaktoři:* 1907–08 (roč. 1–2 do č. 1) K. L. Kukla, 1908/09 (roč. 2, č. 2–30) B. Kočič, 1909–11 (roč. 2 od č. 31 – roč. 5 do č. 1) J. Soukup, 1911–13 (roč. 5 od č. 2 – roč. 6) F. Kraus, 1913/14 (roč. 7) S. Sedláček. – *Nakladatelé:* 1907–10 (roč. 1–4 do č. 2) B. Kočič, 1910/11 (roč. 4 od č. 3) Lidové nakladatelství, 1911–14 (roč. 5–7) E. Beaufort; vše Praha. – *Periodicita:* 1907/08 (roč. 1) č. 1–8 čtrnáctideník, od 1908 (roč. 1 od č. 9) do 1914 (roč. 7, č. 34) týdeník: 1907/08 (roč. 1) od října do října 48 čísel; 1908/09 – 1909/10 (roč. 2–3) od listopadu do října 52 čísel; 1910/11 (roč. 4) od listopadu do listopadu 52 čísel; 1911/12 (roč. 5) od listopadu do listopadu 50 čísel; 1912/13 (roč. 6) od listopadu do října 52 čísel; 1913/14 (roč. 7) od listopadu do července 34 čísel.

Záměrem zakladatelů a vydavatelů D. k. bylo poskytnout širokým vrstvám čtenářů snadno srozumitelný a nenáročně zábavný humoristický časopis, poskytující vedle pestrého výběru ze světových zábavných periodik i prostor pro udržování tradice českého humoru. Časopis dosáhl značné obliby (redakce udávala náklad až 80 000 výtisků), rozvíjel i autorskou spolupráci se čtenáři. Po převzetí podniku E. Beaufortem byla D. k. od počátku 5. roč. (1911) do konce vydávání označena jako Příloha (k) Nár. obzoru, byla však prodejná a předplatitelná i samostatně. Vydávání D. k. bylo zastaveno vzhledem k válečné době a preventivní cenзуře.

Časopis byl zejména zpočátku zaplňován především texty (ponejvíce anekdoty, ale též adaptace nebo volně zpracované motivy ze známých děl) přebíranými z jiných humoristických periodik domácích (Humoristické listy, Paleček, Rašple, Šibeničky, Šípy, Šotek, Švanda dudák, zábavné přílohy např. Nár. listů, Nár. obzoru, regionální časopisy, slovenský Rarášek aj.) a často zahraničních (Fliegende a Lustige Blätter, Frou-Frou, Le Rire, Mondo umoristico, Muskete, Punch, Scraps, Simplicissimus,

Šut, Tit-Bits a mnohé další). Anekdoty byly umisťovány v rubrikách *Z humoru anglického, francouzského, německého, židovského* atp., *Z humoru odběratelů D. k., Jak stádo běží, Světoznámí šaškové Čumbillo a Čimbullo baví český národ*. V nestabilní struktuře D. k. se dále objevovaly aforismy a citáty slavných osobností (např. v rubrikách *Zrnka, Pěle-měle, Životní pravdy*), v prvních ročnících *Věstník spolkový*, tj. kvazizprávy o spolku dobrých kop „kosáků“ (podepisován rytíř Viktorin z Puše nebo Kos Viktorin z Puše), od 4. roč. cyklus *Figurky*, později *Pražské figurky* (různí autoři, i anonymně, nejčastěji šifry -r., Br., -a-), provázený ilustracemi, od 5. roč. reflexe aktuálních událostí (*Míchanice*, podepsáno Autor Míchanice nebo šiframi -r., -r-), nepravidelné seriály *Původní zprávy Venouška* (resp. *Venouše*) *Hořejše* (patrně pandán k seriálu J. Skružného v Humoristických listech), kulturně-společenské referáty *Lízinky Vackojc* (resp. *Vackovic*), dialektem stylizovaný *Týden v Praze* (podepsán Náček Dosódil) aj. Číslo doplňovaly občasné rubriky (např. *Co se nestalo?*, *Listárna redakce*, *Hádanky*), inzerce a (zvláště v době vydávání B. Kočičem) též nakladatelské informace o vydavatelských počinech, soutěžích a nabídkách (výjimečně též *Hlasy kritiky o našich knihách*). Rovnocennou součástí D. k. byla její *obrazová část*, a to jak ilustrace, tak samostatné kreslené vtipy a seriály; většinou byly anonymní, podepsané byly nejčastěji R. Adámkem, J. Batěkem, V. Hübschmannem, J. Janouškem (i šifra Jnšk.), J. Kitzlerem, F. K. Loukotkou, K. Rélinkem, K. Vavřinou (pseud. Kavřina) aj., přetištěny byly např. Alšovy kresby k prstonárodním písním. – Za počátečního, Kuklova vedení byly tištěny práce K. Havlíčka Borovského, I. Herrmanna (pseud. Ypsilon), J. Nerudy, K. V. Raise (pseud. Prokop Bodlák), L. Stroupežnického, L. Tůmy (pseud. Zevloun) aj., kuplety J. Švába-Malostranského, tzv. Časové kuplety Honzy z Boudy atp. Postupně přibývalo původních příspěvků, často publikovaných anonymně nebo pod pseudonymy a šiframi (ne vždy lze spolehlivě rozlišit skutečné jméno a pseudonym); převažovaly humoresky, bajky a humoristické povídky (soustavně s D. k. spolupracoval J. Hašek, a to i povídkami s postavou vojáka Švejka, H. Vavrečka publikoval příběhy Františka Lelíčka), z básnických forem epigramy, kuplety, jednoduché rýmováčky, deklamovánky a satirické

verše (především O. Hanuš, J. Mach, F. Šimon Lomnický). Tematicky se D. k. orientovala na žánrovou komiku (povahové a vzhledové nedostatky, erotické projevy, staropenství, životní paradoxy, církev, šosáctví atp.), časopis se věnoval i soudobému politickému dění (např. parlamentní události, diplomacie, mezinárodní konflikty, zvláště balkánská válka). Zvláštní prostor dostávaly humorky, vyprávěnky a pseudolidové říkanky (Náček Dosódil, A. Mrštík, J. Noháč, V. Rolný, M. Srubjan, Staněk ze Rváča, Stáňa Řeřas, Staněk Sypěnu aj.), tematizující život a postoje i jazyk obyvatel regionů (nejčastěji moravských: Hané, Slovácka a Valašska). V jednotlivých ročnících vycházely na pokračování rozsáhlejší texty: Cervantesův Ostrovtipný rytíř don Quijote de la Mancha v překladu a uspořádání K. L. Kukly, lidová historka Ferina Lišák přebásněná dle Soltauovy verze K. L. Kuklou, Deník malé maminky od Evy z Harasova, volný cyklus povídek Láska roste – kvete – umírá od různých autorů (Ariosto, M. Dolanský, J. Havlů, J. Hudec, A. Mrkvička, P. Naval, H. Romanovič, D. Veselý, M. Setuňský). – *Veršované útvary* publikovali: L. Arleth, O. Hanuš (i šifry -oh., -oh! aj.), J. Herain, F. S. Jaroš (i pseud. Fr. /Frant./ Štírek, šifra Jrš.), L. Lošťák, J. Mach (i šifry -ach., -r., -r.), G. R. Opočenský (i podp. Roger), J. Opolský (i pseud. Ego), L. Quis, E. Rada, F. Šimon Lomnický (i Fr. Šimon-Lomn., Šim. Lom., Š. Lom. aj.), A. Vinopal, O. M. Vyskočil aj. *Prózu* publikovali: K. Babánek, B. Bouška, F. J. Čečetka, F. A. Haj (i Háj), O. Hanuš, J. Hašek (i pseud. Antonín Kočka, J. Kočka, Nemo, patrně i další pseudonymy a šifry), F. K. Hejda, J. Herain, A. H. Horáková, V. Jírů, B. A. Kraj, E. Kučera, K. L. Kukla (i šifry K-a., -k-a.), K. V. Kuttan, K. Lexa, V. Neubauer (i Vilda, dub. Vilda Bayer), A. Novotný, K. Novotný, E. Rada, J. E. Seuardt (i Honza Seuardt, J. Ev. S.), V. Slavík, M. Srubjan, V. Šafr, J. Šťastný, H. Vavrečka (pseud. Hugo Vavris), A. Vinopal, V. Vrba, Q. M. Vyskočil, P. Zita (i Zíta), J. Žemla (i šifry Žla., -Žla.-), K. Ženíšek-Javornický (i šifra Ž-šek) aj. *Zahraniční beletrii* zastupovali častěji: A. P. Čechov, J. W. Goethe, H. Heine, A. Kozma, Mark Twain, G. de Maupassant, K. Mikszáth, G. W. Peck, A. Roda Roda, A. Silvestre, L. Thoma, A. Wilkoński aj., v překladech mj. R. Buriana, J. V. Kořána, K. L. Kukly, P. V. Líska, F. Nezbedy, F. Páty, V. Patejdla, A. B. Poživi-

la, J. Rypáčka (pseud. J. Ráček), H. Sedláčka, V. F. Veverky, J. (i J. Z.) Vítkovského a šifer joč., M. P., Fy., V. Rgl, Rakif, -ig aj. Četné další příspěvky jsou podepsány: Ahasver, Arsén, Ben Jamin, Bobeček, Čertus, Donna Paola, dr. Hadr, Dr. Pařízek, Fazolka, Fin-fin, Flekandr-Živý, Foma Merka (i šifra F. M.), Frajtr Špiritus, Fricek Vopona, Gnom, J. Obrtlík, Jaro Červ, Jenini, Jož, V. Štech-Žehrov, Korčičán, Kr. J. Sten, Kryšpín Tácek, K. Žert, Lasdot, Máček, N. Tlechor, Nedda, Nexy, Notus Ignotus, Oskar Nigrastella, Pepánek Křížek, Pepíček Osířelý, Prof. Immergrün, Rakif, Rochně, Serafin Ucho, Stáňa Klárský, Troník (i Troníček), Venca Vodnás, Viola, Želva; Hký. (asi K. Horký), B. Š., Jnšk. (patrně J. Janoušek), -ný., Oškrt., -ef-, E., Sk., Skr. (možná J. Skružný), Tram, Trn., E. (i Emil) W-ein, -ý, Zav. (asi F. Zavřel), -10-, -β- a mnoha dalšími podpisy (běžné jsou rozmanité zkratky z iniciál jmen autorů).

jz, jip

Václav Ž. Donovský

* 30. 8. 1824 Praha

† 4. 6. 1891 Praha

Autor románů a novel, divadelních her, recenzí a článků o prvních českých divadlech.

VI. jm. Václav Žízala; podepsal se též Štěpán Donovský. – Syn panského kočího. Vyučil se čalouníkem, 1847 se vydal za prací do Uher a do Vídně, kde se seznámil s J. A. Prokopem. Z politických důvodů byl sledován, proto utekl do Břetislavi (Břeclav). Zájem o politické dění ho přivedl 1848 do Prahy, kde vydal leták (česky a německy), v němž projevil nedůvěru ke konstituční vládě a kritizoval zemský sněm (*Českým bratrům*, německy s tit. *An mein Böhmen*), byl zatčen a pro nedostatek důkazů propuštěn. 1849 cestoval s Prokopovou českou divadelní společností do Chrudimi (již předtím hrával ochotnické divadlo, např. v malostranské Nostické jízdnárně, na Újezdě, u Šálků o na Ovocném trhu, později v Mikulášském divadle), 1850 se opět dostal do Vídně (hrál zde v českých veřejných představeních v Josefově), po návratu 1853 byl znovu uvězněn a pravděpodobně odveden k vojsku; s ním pobýval v Itálii (v Pavii žil jako šikovatel), cestoval však i po Dalmácii. Po propuštění 1859 se vrátil do Prahy, kde se živil jako žurnalista; 1860 nastoupil do admi-

Ezop

nistrace Času a od 1861 do Nár. listů. Pro oční nemoc se 1888 vzdal této práce; svůj život ukončil sebevraždou (utopil se ve Vltavě). Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

V rozsáhlém, odvážně koncipovaném románu *Tři Čechové* D. předvádí na osudech tří přátel více než tři desetiletí života české společnosti (od pražského studentského života přes vznikající život spolkový, vídeňská tovaryšská léta a svět rodící se české buržoazie až po dobovou vlnu vystěhovalectví do Ameriky). Řada živě zachycených reálií z rozmanitých prostředí tvoří pozadí rušného dobrodružného děje, plného milostných vztahů, ale hlavně intrik, podvodů i zločinů, jejichž smyslem je získání co největšího majetku. Dobová kritika (Obzor) dílo exemplárně odmítla jako neživotnou kopii esteticky pochybného typu tzv. senzačního románu se společenským pozadím psaného po cizím vzoru (A. Dumas st., E. Sue aj.), autorovi vytkla cizorodou látku nevhodnou pro české čtenáře i její nedostatečné umělecké zpracování. Lehkomyslný život spojený s hráčskou či milostnou vášní, vedoucí k úpadku, chudobě a poté k zločinu, se stal tématem dalších, nepřilíš zdařilých próz: romantického příběhu *Karbaník a rodina jeho*, novely *Z povídek o Červeném hradě* i povídky *Polesný*. V jednoaktovce *Upír* se autor vysmál pověrčivosti a klepařství, dobová kritika příznivě přijala pohádkovou hru pro děti *Božena Borotínská*. Celoživotní okouzlení divadlem se projevilo v řadě D. příspěvků: cenné je jeho svědectví o českých kočujících společnostech, o českých hercích i o českém divadle v Praze (u Sv. Mikuláše), z vlastní zkušenosti těžil v praktických radách pro ochotnická divadla; o divadelních hrách též referoval (především v Pražském poslu). Jeho divadelní hra z 1848 *Děti bídy* (1877) neprošla cenzurou, ohlášeny, ale zřejmě nehrány, byly též hry *Shledání* (1851), *Dáma a kytkařka* (1858) a *fraška Bakchus* (asi 1886).

ŠIFRY: V. D., V. Ž., V. Ž. D., (vžd). ■ PŘÍSPĚVKY *in*: Čas (1861); Květy (1865, 1871; 1871 Počátky českého divadla na venkově); Lumír (1851, 1875–76); alm. Máj (1860, P Amadeus); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (od 1861); Nár. noviny; Naše listy; Obrazy života (1859–62; 1860 O divadle v Itálii, České divadlo na venkově); Paleček; Pražský posel (1848, 1862; 1848 P Polesný); Rodinná kronika (1863). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle*: Tři Čechové (R 1855); *Karbaník a rodina jeho*, *Z povídek o Červeném hradě* (R a PP 1857, obs. i P J. J. Křiženského Jak se

koprnický Vávra dostal z rychtářství); *Stručná pokynutí pro ochotníky 1–3* (1. O postavení a zařízení divadla, 2. O přidělování úloh, 3. O zkouškách, 1861); *Letopisy národních divadel ochotnických v Čechách 1*. Soukromé divadlo u Sv. Mikuláše v Starém Městě pražském (1861, šifra V. Ž. D.); *Upír* (D 1861); *Božena Borotínská* (D pro ml., 1869, i prem.). – *Ostatní práce*: Českým bratrům (leták, b. d., 1848, podp. Štěpán Donovský; t. r. německy s tit. An mein Böhmen, podp. Štěpán Donovský; 1948 in *Letáky z roku 1848*, ed. M. Novotný). ■

LITERATÚRA: ● ref. Tři Čechové: an., *Obzor* 1855, s. 457; -r., *Pražské noviny* 3. a 6. 6. 1856; an., *Moravský Nár. list* 12. a 16. 7. 1856 ●; ● ref. Amadeus: an., *Lumír* 1860, s. 761; an., *Hvězda* 1860, s. 440 ●; Δ (J. Neruda): *Drobné klepy* (kritika hesla D. v *Riegrově Slovníku naučném*), *Čas* 22. 11. 1861; ● ref. Božena Borotínská: *Hý*. (V. Vávra Haštalský), *Naše listy* 21. 3. 1869; an., *Beseda učitelská* 1870, s. 34 ●; Δ (J. Neruda): *Divadelní táčky* 17, *NL* 23., 24. a 25. 11. 1880 + (pod vl. jm.) V. Ž. D., *Humorist. listy* 1886, s. 352 → *Podobizny* 3 (1955); ● nekrology: an., *NL* 5. 6. 1890; an., *Lit. listy* 1890, s. 249; an., *Podřipan* 1890, č. 24; J. Vrba, *Osvěta* 1891, s. 93 ●; J. L. T. (Turnovský): *Vzpomínka*, *Zábavné listy* 1892, s. 501; J. V. Frič *in* *Paměti* 2 (1920, s. 51); K. Kazbunda *in* *České hnutí roku 1848* (1929, s. 172, s ed. Českým bratrům); E. Bass: *Čtení o roce osmačtyřicátém* 21, *LidN* 25. 6. 1938.

ik

Evangeliář viz Bible (Dodatky, 4. díl)

Ezop

14. století

Soubor veršovaných bajek.

Předlohou E. (3242 veršů) byl tzv. Anonymus, latinské veršované zpracování ezopských bajek z 12. století.

Neznámý český básník přeložil všech 60 bajek, které Anonymus obsahuje; elegické distichon originálu nahradil osmislabičnými sdruženě rýmovanými verši, rozšířil text reflexivními pasážemi a vtiskl mu ráz díla určeného k hlasitému přednesu (na řadě míst použil tzv. Romula, latinského prozaického zpracování ezopských bajek, které pochází z 5.–7. století). Zdá se, že přejímal verše, rýmy a obraty *Alexandreidy*; zdá se také, že některá místa obsahují alegorické narážky na Jana Lucemburského: tím se vznik díla, dochovaného v opisu z 1472, hypoteticky posu-

nuje do 1. třetiny 14. století. – V 16. století nahradil staročeského E. nový soubor ezopských bajek pořízený J. A. Albínem Vrchbělským.

EDICE: in Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1888, s. 88 a pokr. (ed. A. Brückner); in Sborník hraběte Baworovského (1903, ed. J. Loriš); Ezopovy bajky, Katonova dvojverší, Rada otce synovi (1999, ed. E. Petřů; srov. ref. A. Vidmanové, LF 2000, s. 388). – *Ukázky in*: Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu (1957, ed. B. Havránek a J. Hrabák s jinými). ■ LITERATURA: A. Brückner: Böhmische Studien 2–3, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1888, s. 88 a pokr.; J. Loriš in ed. Sborník hraběte Baworovského (1903); in sb. Antika a česká kultura (1978); E. Petřů in ed. Ezopovy bajky, Katonova dvojverší, Rada otce synovi (1999).

jl

Jan Franz

* 17. 4. 1910 *Jitkov* u Havlíčkova Brodu
† 6. 4. 1946 *Havlíčkův Brod*

Katolicky orientovaný literární kritik a překladatel, spoluzakladatel časopisu *Řád*.

Narodil se jako jedno ze šesti dětí v rolnické rodině. Obecnou školu absolvoval v rodišti, reálné gymnázium v Chotěboři; po maturitě (1929) studoval češtinu, francouzštinu a filozofii na pražské filoz. fakultě (8 semestrů 1929–33). Přátelsky byl spjat s B. Reynkem a J. Florianem. Seznámil se s okruhem mladých katolicky orientovaných literátů (J. Kostohryz, F. Lazecký, V. Renč, T. Vodička, R. Voříšek), s nimiž 1932 založil časopis *Řád*, po půl roce se však vzdal redakce a krátce potom i literární kritiky a publikování vůbec. Studium z existenčních důvodů nedokončil, složil nižší zkoušku knihovnickou a po vojenské prezenční službě v Hradci Král. a Čáslavi (1935–37) nastoupil jako úředník v Památkovém úřadu (1937–40), pak ve Fotoměřickém ústavu a od 1941 pracoval navíc jako pomocný koncipista v Zemském archivu v Praze. Žil v ústraní, patrně pod vlivem pokračující choroby, provázené stavy melancholie a deprese. Od dubna 1942 byl totálně nasazen v koželužně v Lipsku, odkud se vrátil z amerického sběrného tábora koncem června 1945 s podlomeným zdravím; brzy nato podlehl tuberkulóze.

F. literární dráha trvala jen několik let (1931–35), během nichž časopisecky publiko-

val kritické studie, recenze a překlady. V obou oblastech, literárněkritické i překladatelské, projevil neběžné nadání. Patřil k nejvýraznějším mluvčím té části generace z počátku 30. let, jež vyrůstala z duchovního světa Florianovy Staré Říše a proti poetistickému opojení a nezávazné hře imaginace programově stavěla „bohatství a intenzitu vnitřního života“ opřené o tradiční křesťanské hodnoty. Polemické zaměření této estetické koncepce se výrazně projevilo v obou F. studiích o představitelích avantgardy (*Konstantin Biebl, Případ Vítězslava Nezvala*), z nichž zejména nezvalovská vzbudila ve své době pozornost nekompromisním a příkrým soudem. Stejně náročná kritéria F. uplatnil i u autorů duchovně mu bližších (*Poznámky o Durychovi, O Janu Čepovi*): zásadně polemizoval s Durychovým tvůrčím přístupem a vyzvedl z jeho díla jen několik knížek neznámých, „svéprávné“ básnivosti, již naopak zdůrazňoval jako základní dar Čepův. Překládal z němčiny, francouzštiny a angličtiny (časopisecky např. G. Bernanose, L. Bloye, P. Claudela, J. Greena, též Kafkovu povídku a kafkovskou studii), knižní překlady z němčiny prezentovaly křesťanskou románovou produkci.

ŠIFRY: J. F., jf., jfz. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: Akord (1931, František Gellner); sb. Archy (Stará Říše 1933); Listy pro umění a kritiku (1933–35; 1933 O Janu Čepovi); *Řád* (1932–34; 1932 Poznámky o Durychovi, 1934 překl. F. Kafka: Před zákonem a překl. B. Rang: Franz Kafka); *Tvar* (1931–32; 1931 Konstantin Biebl, 1932 Případ Vítězslava Nezvala). ■ KNIŽNĚ. *Literárněkritické práce* (posmrtně): Studie (2002, ed. K. Kováčová); Eseje, kritiky, dopisy (2006, ed. L. Bartoňová a M. Doležal). – *Překlady*: F. Funck-Brentano: Lucrezia Borgia (1932); D. Viesèr: Zpěváček (1938, s V. Renčem); K. H. Wagge: Rok Páně (1939). ■ KORESPONDENCE: Dopisy J. F. Janu Čepovi (z 1933), Proglas 1992, č. 7 (ed. M. Trávníček) → J. F.: Studie (2002); Dopisy J. F. B. Reynkovi a J. Kostohryzovi (z 1932–34 a 1937), Souvislosti 1995, č. 4 (ed. M. Doležal); in Eseje, kritiky, dopisy (rodině z 1932–46, J. Čepovi z 1932–39, J. Florianovi z 1932, B. Fučíkovi z 1931–38, F. Halasovi z 1933–45, J. Hertlovi z 1931–33, J. Kostohryzovi z 1937, C. Merhoutovi z 1941–45, J. Palivcovi z 1934, B. Reynkovi z 1932–45, V. Vokolkovi z 1931–45, J. Zahradníčkovi z 1933–40; 2006, ed. L. Bartoňová a M. Doležal). ■ REDIGOVANÉ *časopis*: *Řád* (1932–33, se S. Berounským). ■

BIBLIOGRAFIE: L. Bartoňová, M. Doležal, M. Kosák in J. F.: Eseje, kritiky, dopisy (2006, s. 355). ■ LITERATURA: V. Křišťof: Osud a nadání (Vzpomínka na J. F.) (1946, bibliof.) → J. F.: Studie (2002).

Frizinské památky

■ p. (A. M. Píša): Případ Vítězslava Nezvala..., PL 21. 6. 1932; Nk. (B. Novák): ref. Poznámky o Durychovi, Čin 4, 1932/33, s. 599; rv (R. Voříšek): In memoriam J. F., Akord 12, 1945/46, s. 382; F. Lazecký: Jak vznikl jeden časopis, Akord 15, 1989/90, č. 4 a 5; J. Tichý in V odboji a utrpení (1990); M. Doležal: Zapomenutý samotář, Katol. týdeník 1992, č. 26, příl. Perspektivy; M. Trávníček: Profil. J. F., Proglas, 1992, č. 7 → J. F.: Studie (2002); M. Doležal: J. F., Souvislosti 1995, č. 4; L. Soldán in Od konce století přes práh milénia (2001, s. 48); ● ref. Studie: L. Soldán, Akord 2003, s. 548; I. Harák, Babylon 13, 2003/04, č. 6 ●; I. Harák: Prolomit mlčení (kolem J. F.), sb. Otokar Březina 2003 (2004, s. 204); M. Doležal: J. F. byl i pro nejbližší přátele záhadou (úvod k bloku o J. F.), Souvislosti 2006, č. 1 + Josef Florian, J. F. a Řád, sb. Dobré dílo, špatná doba (2006, s. 28); M. Doležal, L. Barťoňová in J. F.: Eseje, kritiky, dopisy (2006).

es

F. J. Frgal (nakladatelství) viz J. F. Šašek

Frizinské památky

10.–11. století

Staroslověnské zpovědní modlitby a staroslověnské zpovědní kázání velkomoravského původu.

F. p. jsou jediný staroslověnský rukopis psaný latinkou. Skládají se ze tří textů zapsaných na nepopsaných stranách latinského kodexu z 10.–11. století, obsahujícího homiletické texty. Kodex byl převezen 1803 z kláštera sv. Korbiniana ve Freisingu do Státní knihovny v Mnichově, kde je uložen dodnes. Slovanské texty jsou psány minuskulním písmem vycházejícím z karolínských minuskule a německým pravopisem. Byly patrně diktovány slovanským duchovním německému písaři, který ovládal slovanský jazyk buď málo, nebo vůbec ne.

První a třetí text jsou zpovědní modlitby. (První z těchto modliteb je překlad starohornoněmeckého textu. Stejná starohornoněmecká předloha, avšak v jiném překladu, tvoří základ jedné z modliteb velkomoravského Zpovědního řádu.) Druhý text je fragment kázání, jehož obsahem byla tzv. adhortatio ad poenitentiam (výzva k pokání). Zatímco modlitby jsou v podstatě staroslovinské se stopami staroslověnské, zdá se, že základ kázání je staroslověnský, a předpokládá se, že to je přejeté původní kázání Metodějovo. Některé myšlenky tohoto kázání se opakují v homiliích, napsa-

ných Klimentem Ochridským nebo mu připisovaných. Zpovědních modliteb se v moravskopanonské oblasti možná užívalo již v období předcyrilometodějským a teprve později byly částečně ovlivněny staroslověnskou. Památky jsou důležitým svědectvím o šíření křesťanství na Moravě a v Panonii.

EDICE: P. I. Keppen (Köppen) in Sobranije slovenskih pamjatnikov, nachodjaščichsja vne Rossii. 1. Pamjatniki sobrannye v Germanii (Petrohrad 1827); B. (J.) Kopitar in Glagolita Clozianus (Vídeň 1836); A. Janežič in Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence (Celovec 1854); F. Miklošič in Chrestomathia palaeoslovenica (Vídeň 1854); V. Vondrák in Zur Frage nach dem Verhältnisse des Freisinger Denkmals zu einer Homilie von Klemens, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1906, s. 256; in Die altslawischen Verstexte von Kiew und Freising (Lipsko 1925, ed. E. Sievers); S. Pirchegger in Untersuchungen über die altslowenischen Freisinger Denkmäler (Lipsko 1931); Brižinski spomeniki. Uvod, paleografski in fonetični prepis, prevod v knjižno slovenščino (Lublaň 1937, ed. F. Ramovš, M. Kos); M. Weingart, J. Kurz in Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského (1949, s. přepisem do normalizované staroslověnské); J. Stanislav in Dejiny slovenského jazyka 3. Texty (Bratislava 1957); sb. Brižinski spomeniki. Znanstvenokritična izdaja (Lublaň 1993). – *Překlad do češtiny*: J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966; dopln. vyd. 1996). ■

BIBLIOGRAFIE: in sb. Brižinski spomeniki. Znanstvenokritična izdaja (Lublaň 1993). ■ LITERATURA: V. Vondrák: F. p., jich vznik a význam v slovanském písemnictví (1896); A. Isačenko: Jazyk a původ Frizinských pamiatok (Bratislava 1943); sb. Freisinger Denkmäler. Brižinski spomeniki. Monumenta Frisingensia. Literatur – Geschichte – Sprache – Stilart – Texte – Bibliographie (Mnichov 1968); Zbornik Brižinski spomeniki (Lublaň 1996). ■ J. Dobrovský: Nachricht von drei slawischen Aufsätzen, welche in einer sehr alten lateinischen Handschrift der öffentlichen Bibliothek zu München gefunden worden sind, Slovanka 1814, s. 249; J. Kopitar in Glagolita Clozianus (Vídeň 1836); W. Braune: Die altslowenischen Freisinger Denkmäler in ihrem Verhältnisse zur althochdeutschen Orthographie, Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur (Halle n. S.) 1874, s. 527; V. Vondrák: Althochdeutsche Beichtformeln im Altkirchenslawischen und in den Freisinger Denkmälern, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1894, s. 118 + Althochdeutsches in den slawischen Freisinger Denkmälern, Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur (Halle n. S.) 1897, s. 201 + in Studie z oboru církevněslovanského písemnictví (1903) + Zur Frage nach dem Verhältnisse des Frei-

singer Denkmals zu einer Homilie von Clemens, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1906, s. 256; V. Jagić: Meine Zusätze zum Studium der Werke des slavischen Klemens. 2. Hat Bischof Klemens für eine seiner Homilien den Text des Freisinger Denkmals vor Augen gehabt?, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1905, s. 395; M. Kos: Paleografske in historične študije k Freisinškim spomenikom, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (Lublaň) 1924, s. 1; F. Ramovš: O jeziku v Brižinskih spomenikih, tamtéž 1928, s. 160; M. Kos: Nove študije k Freisinškim spomenikom, tamtéž 1931, s. 126; J. Stanislav: Doterajšie výskumy o Frizinských pamiatkach, Byzantinoslavica 1932, s. 303; I. Grafenauer: Starobavarska (svetoemmeramska) molitev v starem slovenskem in v stsl. jeziku, Slovenski jezik (Lublaň) 1938, s. 8; F. Grivec: Drugi Frisinški spomenik in Cirilova književna šola, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (Lublaň) 1941, s. 106 + in Zarja stare slovenske književnosti (Lublaň 1942); A. Isačenko: Die althochdeutschen Beichten und ihre altslawische Übersetzung, Zeitschrift für slavische Philologie (Lipsko) 1942, s. 283; F. Grivec: O cerkvenoslovanskih prvinah v drugem Frizinškem spomeniku, Slavistična revija (Lublaň) 1949, s. 126 + Duo sermones s. Methodii Thessalonicensis, Orientalia Christiana periodica (Řím) 16, 1950, s. 440; J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966; dopln. vyd. 1996); R. Kolarič: Brižinski spomeniki, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 11, 1968, s. 125; J. Stanislav: K štúdiu Frizinskej pamiatky II., sb. Serta Slavica in memoriám Aloisii Schmaus (Mnichov 1971) + Zo štúdia spovedných textov spred r. 863 na Veľkej Morave alebo v Panónii, sb. Studia palaeoslovenica (1971); J. Marvan: F. p. ve světle slovanské prehistorické kontrakce, Slavia 1994, s. 1.

zh

Hejda a Zbroj viz **Karel Vačlena**

Honza viz in **Karel Vika**

Josef Houžvíc viz in **Karel Vika**

Ilustrovaný svět viz **Světozor (3)**

Kancionál

15.–18. století

Soubor duchovních písní uspořádaných podle potřeb dané církve, nejčastěji podle běhu církevního

roku. Duchovní písní rozumíme lyrické a epické písně útvary s náboženskou tematikou; v katolické církvi má obvykle neliturgický charakter, v evangelických církvích bývá součástí liturgie (termín lidová duchovní píseň, jehož se rovněž užívá, je nepřesný: české duchovní písně sice byly určeny pro zpěv neširších vrstev v „lidovém“, tj. národním, českém, jazyce, ale nemají většinou lidový původ, jsou to umělé literární a hudební výtvořky). V evangelické, později i katolické literární tradici je duchovní píseň od doby husitské do konce baroka jedním z neproduktivnějších žánrů.

Soubory duchovních písní nebyvaly v starší době vždy označovány termínem kancionál (tento název se výrazněji prosadil až v baroku, ve 20. století se často používá i termínu zpěvník). Ke kancionálům řadíme také rozsáhlejší písněvé dodatky k jiným náboženským spisům, vytištěné jako jejich samostatný doplněk a sestavené podle sledu církevního roku. Jako kancionály se někdy v širším smyslu označují i soubory duchovního zpěvu určené pro liturgickou potřebu, např. graduály, antifonáře, žaláře. Kancionály v pravém slova smyslu nejsou také písněvé cykly, které nesledují posloupnost církevního roku a plní exkluzivnější potřeby, nežli je kolektivní zpěv širokých vrstev (např. Michnova Loutna česká, Zdoroslaviček Kadlinského, sbírky Dlouhoveského). Kancionály vznikaly téměř ve všech evropských zemích, ale nejvýrazněji se uplatnily ve středoevropském prostředí. V českých zemích jsou v důsledku náboženského, společenského a kulturního vývoje 15.–18. století mimořádně hojným a významným literárním projevem. V některých případech je kancionál výtvořem jednoho autora, častěji ovšem shrnuje anonymní, resp. anonymizované skladby různých literárních a hudebních tvůrců z rozdílných časových vrstev. Jména, s nimiž spojujeme jednotlivé kancionály, jsou obvykle jména jejich redaktorů, nikoli autorů. Vzhledem k metodám sestavování kancionálů a anonymnímu otiskování písní je obvykle velmi obtížné určit stáří a původ jednotlivých textů. Ojedinelými prameny pro poznání autorství kancionálových písní jsou Písní duchovních některých rejstříků J. Blahoslava (rukopis archivu jednoty v Herrnhutu) a rejstřík V. Klejcha (vydaný J. Urbanem pod názvem Rejstřík starých písní bratrských v Halle 1765), bibliograficky je důležitý spis V. Klejcha Historia o vydání kancionálů, který se stal součástí Klejchových zpěvníků. Jednotlivé konfese si skládaly své vlastní

Kancionál

kancionálové písně; značná část repertoáru byla však všem vyznáním společná. Kromě textové složky mají kancionálové písně složku hudební (nápěv); jen část kancionálů (a jednotlivých písní v rámci kancionálových tisků) však obsahuje notaci; často je uveden jen odkaz na nápěv jiné písně nebo na tzv. obecnou notu. Řada starších kancionálových písní se udržela v repertoáru duchovního zpěvu dodnes. – Nejstarším kancionálovým souborem v českých zemích je husitský *Jistebnický kancionál* (č. 1), notovaný sborník převážně českých, ale také latinských liturgických i neliturgických textů, neúplně dochovaný v rukopisu z 20.–30. let 15. století (starší bádání kladlo vznik rukopisu do doby kolem 1450). Na tradici husitské písně navázali na počátku 16. století členové jednoty bratrské a utrakvisté. Zvláštní postavení má bratrská hymnografie, protože jednotu poskytla duchovní písní v národním jazyce výrazné místo v liturgii a pro šíření písněové tvorby pohotově využila vynálezu knihtisku. Bratrské kancionály vynikají nad díla jiných konfesí promyšlenou kompozicí, pečlivou redakcí i typografickou kvalitou tisků. 1501 vyšel v Praze soubor bratrských duchovních písní (č. 2), který je dnes všeobecně považován za první tištěný kancionál v Evropě. (Jednota označovala za svůj první oficiální kancionál až zpěvník z 1505; kancionál z 1501 byl pravděpodobně soukromý bratrský tisk.) Poté následovala vydání dvou dnes nezvestných kancionálů z 1505 a 1519 (č. 3–4). Jejich hlavním redaktorem a také autorem písní v nich obsažených byl Lukáš Pražský, vůdčí osobnost tehdejší jednoty bratrské. Významným počinem reformační kancionálové tvorby byl kancionál J. Roha z 1541 (č. 5), „největší kancionálový tisk v tehdejší Evropě“ (J. Kouba). Na něj 1561 navázal a jeho repertoár rozšířil nejnámější bratrský zpěvník, zvaný podle místa vydání *Šamotulský kancionál* (č. 6); jeho hlavním redaktorem byl J. Blahoslav. Tento kancionál vyšel jen s malými úpravami znovu v Ivančicích 1564 (č. 7). Blahoslavova redakce na dlouhou pevně určila podobu bratrského kancionálu, v početných dalších vydáních už nedocházelo k výraznějším změnám ani v rozsahu a uspořádání písněového fondu, ani v textovém znění jednotlivých skladeb. Z typografického hlediska vyniká mezi bratrskými kancionály především velmi rozšířené vydání z 1576; kromě nákladných tisků vydá-

vala jednotu bratrská i drobnější, příruční kancionály bez not. Novou redakcí bratrského zpěvníku byl až kancionál z 1615 (č. 8), o jehož sestavovateli a vydavateli nemáme žádné spolehlivé zprávy. Jeho součástí se staly písněové parafráze žalmů J. Strejce, samostatně vydané 1587 (č. 9), které patří k básnicky nejcennějším výtvorům hymnografie 16. století. Bratrská duchovní píseň ovlivnila také zahraniční kancionálovou tvorbu. Z iniciativy polské šlechty, jež se mnohokrát stala ochránkyní jednoty, vznikla polská verze bratrského kancionálu v překladu Valentina z Brzozowa (1554). Pro německé vyznavače učení jednoty bratrské sestavil kancionál pod názvem *Ein neu Gesangbuchlen* (Mladá Boleslav 1531) M. Weisse († 1534), rodák ze slezské Nisy, který se po úřeku z Vratislavi připojil k jednotě a působil jako správce sboru ve Fulneku a v Lanškrouně. První vydání tohoto kancionálu obsahuje 157 notovaných písní, jejichž texty většinou složil sám Weisse (menší část jich přeložil z českého bratrského fondu, z něhož přejal většinu nápěvů). Kancionál si získal značnou oblibu a dočkal se mnoha dalších vydání v Německu, kde se stal vzorem pro domácí kancionálovou tvorbu. V českých zemích byl za spolupráce německých a českých členů jednoty postupně revidován a doplňován; na 2. a 3. vydání (1544 a 1566) se redakčně a autorsky podíleli J. Roh, M. Tham († 1571), správce německého bratrského sboru ve Fulneku a v Lanškrouně, a především P. Herbert (okolo 1530–1571), fulnecký rodák, bratrský humanista a básník. M. Weisse ovlivnil i českou hymnografii, několik jeho písní přeložili pro své kancionály čeští nekatoličtí básníci 17. století (J. Tránovský, J. A. Komenský a K. Motěšický). – Starou tradici má kancionálová tvorba v prostředí utrakvistů. Na počátku této tradice stojí V. Miřínský, jehož písně vyšly společně s jinými utrakvistickými skladbami již v kancionálu z 1522 (č. 10). Skladby Miřínského, nejčastěji jen prosté parafráze biblických pasáží, se v utrakvistickém prostředí těšily značné účtě a později vycházely v nových vydáních, rozšiřovaných o další písně Miřínského i jiných autorů, např. v pečlivé redakci J. Táborského z Klokotské Hory 1567 (č. 11). Z moravských kancionálů utrakvistického původu je významný zpěvník vytištěný 1559 v Olomouci (č. 12), dílo neznámého redaktora, sestavené ze starších i novějších skladeb českých evangeliků. V 2. polovině 16. století navá-

zalo na tradici Mířinského několik utrakvistických tvůrců (V. Polon, J. Musophil Soběslavský, T. Řešátko Soběslavský); jejich kancionály celkově neznamenaly výraznější posun ani v rovině tematické, ani stylistické (č. 13–15). Pro potřeby měšťanských literátských bratrstev, jejichž činnost se rozvinula především v utrakvistickém prostředí, vznikla v 16. století řada nákladných rukopisných kancionálů obsahujících kromě písní českých i množství skladeb s latinskými liturgickými texty (jde proto mnohdy spíše o graduály než kancionály ve smyslu, v němž zde tohoto termínu užíváme). Tyto památky jsou vysoce ceněny pro svou výtvornou výzdobu, často jde o práce specializovaných písarských a malířských dílen (proslulou se stala dílna J. Táborského z Klokotské Hory). Významná je též jejich složka hudební, jednohlasé i vícehlasé písně, moteta aj. dokládají rozrůzněnost a vyspělost vokální hudby v českém měšťanském prostředí. Nejstarším z těchto kancionálů je tzv. *Franusův kancionál* (č. 16) z 1505, vytvořený pro královéhradecké bratrstvo. Rukopisné kancionály byly v 16. století sepisovány se zvláštní četností především ve východních Čechách (Chrudimský graduál 1530, kancionály z kůru od sv. Ducha v Hradci Král.). K významným dílům ostatních regionů patří táborské kancionály z 1577–88, Teplický kancionál (1566), Žlutický kancionál (1558–59), Příborský kancionál (okolo 1600). – Specifickou literární oblast tvoří hymnografická produkce tzv. habrovanských bratří, nezávislé náboženské sekty vyznavačů radikálního učení švýcarského reformátora H. Zwingliho, jež působila na Moravě, především v okolí Vyškova. Tiskárna ve vsi Luleč (Lileč), jež byla literárním centrem konfese habrovanských, vydala nejméně tři kancionály. První z nich, konfesijně ještě nepřilíživě vyhraněný, byl vydán 1530 pod titulem *Písničky křesťanské...* Druhý (*Písničky pobožné...*, 1534) byl již zřetelně ovlivněn věroukou sekty (č. 17). – Nejmladším článkem písněvé tradice českých evangelíků je kancionálová tvorba luteránů. Rozvíjela se až po masovějším průniku luteránství do českých zemí zprvu bez věroučné vyhraněnosti, později se zřetelnou orientací na augšpurskou konfesi především na Moravě; v Čechách se v té době užívalo písněových souborů německých luteránů, např. děl jáchymovského kantora N. Hermanna (Sonntagevangelia, 1560). Za první česky psané kancionál tihnoucí k luter-

ství se považuje kancionál J. Kunvaldského (č. 18), který tvoří téměř výhradně vlastní písně autora. Jiným typem písněového souboru je kancionál T. Závorky Lipenského (č. 19), nejrozsáhlejší český předbělohorský zpěvník (přes 1000 písní především staršího původu). Toto dílo určené především pro bohoslužebné potřeby naplnilo model kancionálu vytvořený jednotou bratrskou. Na Závorkův kancionál navázal (ale není jeho 3. vydáním, jak se někdy mylně uvádí) v Praze 1620 vydaný *Kancionál aneb Zpěvové církve evangelistské* (č. 20). Tvorba evangelíků se dále rozvíjela v prostředí pobělohorské evangelické emigrace. Nejprve byla ještě zřetelně konfesijně rozrůzněná na linii bratrskou a luteránskou (s níž splýval novotrukvismus), od počátku 18. století tvořila v zásadě jednotný proud, v němž konfesijní rozdíly nehrají podstatnou roli. V Amsterdamu vyšel anonymně 1659 bratrský kancionál J. A. Komenského (č. 21). Bratrský duchovní zpěv se poté již výrazně nevyvíjel; novou redakci bratrského kancionálu připravil až 1753 správce berlínského sboru J. Th. Elsner (č. 22). V emigračním prostředí byly také vydávány německé bratrské kancionály: D. Streje-Vetter, syn J. Strejce, vytiskl v Lešně nové vydání předbělohorského německého bratrského zpěvníku (Kirchengesänge, 1636); s názvem Kirchen-, Haus- und Hertzens-Musica (Amsterdam 1661) připravil jeho novou redakci J. A. Komenský. Specifický okruh pobělohorské hymnografie představují německé zpěvníky tzv. obnovené jednoty, založené v Ochranově (Herrnhutu); v nich otiskovali své pietisticky orientované písně němečtí exulanti ze severovýchodní Moravy K. David, A. Nitschmanová aj. (např. Christliches Gesang-Buch, Herrnhut 1735). Z ochranovských zpěvníků pak vydatně čerpal drobný český pietistický kancionál Sebrání některých vzdělatelných písní (1747). Klíčovým dílem pobělohorské luteránské emigrace se stal kancionál *Cithara sanctorum* Jiřího Třanovského (č. 23), vydaný 1636 v Levoči. Tento zpěvník, zvaný též později podle svého tvůrce *Tranoscius*, se dočkal množství dalších, postupně rozšiřovaných vydání, a to na Slovensku i mezi evangelickými emigranty v Německu (do konce 18. století je jich registrováno celkem 34). Kancionály Třanovského a Komenského jsou vyvrcholením tradice reformačního humanismu, zároveň se však v nich už prosazují někte-

Kancionál

ré prvky barokní poetiky. V 17. století vycházely další písňové soubory evangelických, zejména luteránských exulantů v Sasku a v Lužici. K prvním patří písňové tisky, které byly (především zásluhou S. Martinia z Dražova) vydány v Perně 1630–31 (č. 24–26). Dalším vlnám emigrantů byly určeny kancionály z poslední třetiny 17. století, tištěné především v Žitavě. V této době začala českou duchovní píseň evangelíků výrazně ovlivňovat německá hymnografická produkce; mnohé texty vznikaly jako překlady německých předloh. 1668 byl v Žitavě vytištěn nedochovaný kancionál *Zpěvy k chválám a počtám božím*, který pravděpodobně uspořádal kněz žitavského exulantského sboru J. Milesius (1640–1670), rodák z českého Mšena. 1685 zde vyšel další kancionál, sestavený blíže neznámým českým exulantem J. Novákem (Vrbou) a vydaný německým tiskařem M. Hartmannem (č. 27). Velmi populární, do českých zemí hojně pašovanou knihu modliteb se samostatným písňovým dodatkem, jenž plnil funkci kancionálu, sestavil a z velké části sám napsal K. Motěšický (č. 28). Dalšími žitavskými kancionály jsou rozsáhlá díla J. Myllera (č. 29) a V. Klejcha (č. 30). Nové literární a ideové tendence evangelického básnictví formované pietismem se objevily v kancionálu *Harfa nová* J. Liburdy (č. 31); jeho obsah tvoří překlady z německé hymnografie, ale též množství původních písní pietistického směru. Souhrnem téměř veškeré evangelické písňové produkce je monumentální tzv. *Lipský kancionál* (1737) J. Sarganka (č. 32). Epilogem české kancionálové tvorby evangelických emigrantů je pak dílo v Drážďanech působícího slovenského rodáka J. Petrmanna *Hospodina srdcem i rty chválení* vydané 1748 (č. 33). – V katolickém prostředí vznikaly tištěné kancionály později, s větší četností až v období pobělohorském, kdy vstoupily do služeb protireformačního hnutí. Prvním českým katolickým kancionálem, věroučně nijak zřetelně vyhraněným, byl pravděpodobně plzeňský tisk z 1529 s titulem *Piesničky... na nedělní čtení do roka* (č. 34). S nástupem protireformace v posledních desetiletích 16. století rostl také počet katolických souborů duchovních písní. 1580 a 1595 vydal kancionály, zaplněné téměř výhradně původními písněmi, Š. Lomnický z Budče (č. 35–36). 1588 vyšly v Praze u B. Valdy anonymní *Písně nové...* (č. 37). Významné katolické kancionály zni-

kaly na Moravě pro potřeby olomoucké diecéze, kde se počátkem 17. století rekatolizační tendence prosadily již velmi silně; jsou to kancionály J. Rozenpluta (č. 38) a J. Hlohovského (č. 39), v druhém z nich se poprvé zřetelněji objevily prvky barokní poetiky. Teprve později se začala rozvíjet kancionálová tvorba v Čechách, a to v anonymních, vesměs kompilačních a tradicionalisticky pojatých souborech; patří k nim zpěvník vydaný 1631, který je podle svého vydatele označován jako *Sessiův kancionál* (č. 40), a na něj bezprostředně navazující *Český Dekakord...* (č. 41). Novou etapu ve vývoji české duchovní písně znamenala tvorba básníka a hudebního skladatele A. Michny z Otradovic, autora dvou původních kancionálů (č. 42–43). Teprve s touto osobností se v duchovní písni plně prosadil barokní sloh. Michnova tvorba znamenala energický nástup vánoční a především mariánské tematiky, jež se pak stala velmi příznačnou pro kancionálovou tvorbu vrcholného baroka. Druhý nejvýznamnější básník českého katolického baroka F. Bridel zasáhl do vývoje duchovní písně především souborem vánoční lyriky *Jesličky...* (č. 44). Mezi německými protireformačními tisky českého původu se v pobělohorské epoše brzy objevily rovněž kancionály (*Hymnodia catholica*, 1624, *Catholische Kirchengesänge*, 1652). S rekatolizačním úsilím slovenských jezuitů souvisí česky psaný kancionál *Cantus catholici* (č. 45), který byl sestaven B. Szöllösim po vzoru maďarského zpěvníku se stejným titulem. Počínaje 80. léty 17. století byla v české katolické hymnografii patrná tendence k vytváření monumentálních souborů, sestavených z pramenů nejrůznějšího autorského, časového i konfesijního původu, hojně těžila i z písňového fondu předbělohorských protestantů. Kancionály vrcholného baroka přinesly mnoho nových písní mariánských a písní o svatých, rozvíjely též tematiku posledních věcí člověka. Těmito rysy se vyznačuje již kancionál jezuitů M. V. Šteyera (č. 46), nejoblíbenější a nejrozsáhlejší kancionálové dílo vrcholného baroka. Zatímco několikrát vydaný Šteyerův kancionál byl určen nejširšímu publiku, *Kaple královská zpěvní* V. K. Holana Rovenského (č. 47) jako náročněji koncipované dílo přinesla vedle úprav starších skladeb také původní výtvoř, z hudebního i slovesného hlediska osobité. Především na M. V. Šteyera navázal J. J. Božan, pořadatel rozsáhlého a mnohostranně zaměře-

ného kancionálu *Slaviček rájský* (č. 48), který vyšel 1719. Tento velmi rozšířený kancionál dokumentuje, že se v období vrcholného baroka začínala kancionálová tvorba sblížovat s pololidovým básnictvím, s kramářskou písní a regionální rukopisnou tvorbou. Z Božanova kancionálu vycházel skromněji pojatý zpěvník jezuitského misionáře A. Koniáše (č. 49), jenž je souborem čistě kompilačním. Stejný charakter má též Koniášův kancionál pro německé obyvatelstvo Lob-klingende Harffe des Neuen Testaments... (Hradec Král. 1730). – Kancionálová tvorba měnila svou podobu s příchodem osvícenství. To sice příliš výrazně nerozšířilo fond duchovních písní, ale snažilo se starší texty upravovat tak, aby vyhovovaly střízlivému a didakticky účelovému náboženskému duchu tehdejší doby. Náboženský racionalismus zasáhl do děl katolických i evangelických (např. do potolerančních vydání Třanovského Cithary sanctorum nebo Nové knihy zpěvů křesťanských Š. Lešky, 1796). Na základě oficiálního josefínského kancionálu vydal moravský katolický kněz a buditel T. Fryčaj Písně duchovní (1788), které pak v 1. polovině 19. století vycházely v dalších vydáních (od 1806 s názvem Úplná kniha katolická). Tento oblíbený, ale z literárního a hudebního hlediska málo cenný zpěvník otiskl kromě starších písní i nový repertoár, který se inspiroval i duchovní poezií německého klasicismu (Ch. F. Gellert, F. G. Klopstock). Přepřacovaný zpěvník T. Fryčaje vydal pod názvem Katolický kancionál (Olomouc 1847) T. Bečák. Pro 2. polovinu 19. století je klíčovým hymnografickým dílem katolíků tzv. Svatojanský kancionál (Kancionál čili Kniha duchovních zpěvů 1. 2. 1863, 1864), který vyšel nákladem katolické knižní matice Svatojanské dědiectví. Toto dílo, jehož hlavním redaktorem byl kanovník svatovítské kapituly V. Bradáč, programově navazovalo na barokní zpěvník M. V. Šteyera. Kromě starších písní se zde objevily i texty obrozeneckých autorů (J. V. Kamarýta, F. Sušila). Nejvýznamnější kancionál meziválečného Československa sestavil hudební historik D. Orel; jeho Český kancionál (1921) je především z hudebního hlediska vysoce ceněné dílo. – K oblíbeným zpěvníkům nekatolíků patřil v novější době zejména Evangelický kancionál (1877), který sestavil L. B. Kašpar, farář reformované církve a básník. Kancionál českobratrské církve evangelické, nově vzniklé 1918, vyšel po-

prvé 1923 pod názvem Zpěvník českobratrské církve evangelické.

1. Viz heslo *Jistebnický kancionál*. – 2. První tištěný kancionál vyšel 1501 v tiskárně P. Severina v Praze pravděpodobně pod názvem *Písničky* (titulní list se nezachoval). Obsahuje 88 písní. Jsou to texty nejstarší generace bratrských spisovatelů, především skladby redaktora celého díla Lukáše Pražského (např. později oblíbené písně Vesele zpíváme, Boha Otce chvalme; Kristus Syn boží, narodil se nyní). Dalšími texty přispěli mj. J. Tábořský a M. Konvaldský (autor písně Radostně Boha chvalme), poprvé zde byla otištěna v dalších stolecích obecně rozšířená píseň Kristus příklad pokory; několik skladeb bylo přejato z utrakvistických, resp. husitských pramenů (píseň Chvaliž svého hosiřitele). – 3. První oficiální bratrský zpěvník *Písně chval božských* (1505), dnes nezvěstný, byl vytištěn v Praze pravděpodobně jako „pouze průkopnické vydání pokusné“ (M. Bohatcová). Mezi pořadateli tohoto nerozsáhlého díla jsou uváděni Lukáš Pražský, J. Černý a M. Machek. Obsahovalo především písně Lukáše Pražského, autora celkem 118 textů, postupně publikovaných v bratrských kancionálech z 1501–41. Lukášovy skladby konstituují tradici bratrského duchovního zpěvu a určují na dlouhý čas poetiku bratrských textů, která se v návaznosti na husitskou hymnografii vyznačuje výrazovou strohostí, didaktičností a silnou vazbou na bibli. – 4. Rovněž se nedochoval bratrský zpěvník *Písně chval božských* z 1519, vytištěný u P. Olivetského v Litomyšli. Bylo to ve srovnání s nejstaršími bratrskými kancionály již dílo poměrně rozsáhlé (téměř 400 písní). Podle bratrských pramenů byl hlavním redaktorem a autorem tohoto kancionálu opět Lukáš Pražský, který kladl důraz na věroučnou správnost písní a vyžadoval, aby bratrské zpěvníky byly oficiálně vytvořenými a schválenými díly (odmítl soukromé aktivity na tomto poli, např. písně J. Poustevníka). – 5. *Písně chval božských...*, redigované J. Rohem a vydané 1541 P. Severinem, jsou ve své době neobyčejným dílem svým rozsahem, typografickou úpravou i pečlivostí redakce. Objevují se zde poprvé písně nejsilnější generace bratrských hymnografů, J. Augusty (např. Vítej, Jezu Kriste, z nebeské vysostí), A. Šturma (Ó Jezu Kriste, Synu Panny čisté), H. Dřevínka (Již Babylon velmi klesá) a M. Michalce (Těš se, dcerko síónská). Z utra-

Kancionál

kvistické tradice sem byly převzaty především písně parafrázující latinské liturgické texty (hymny, antifony, sekvence, introity). Kancionál znamená přínos i z hudebního hlediska, protože přináší celkem 203 nových melodií, z nichž většina je domácího původu a část je inspirována německou reformační písní. – 6. Viz heslo *Šamotulský kancionál*. – 7. Nová redakce Šamotulského kancionálu byla vydána 1564 v ivančické tiskárně pod titulem *Písně duchovní evangelistské...* (tzv. Ivančický kancionál). Hlavním důvodem nové redakce byla značná nespokojenost J. Blahoslava s výslednou podobou Šamotulského kancionálu (výhrady k němu měli i jiní, především tehdy vězněný J. Augusta). Ivančický kancionál nicméně ve srovnání s předchozím tiskem nepřináší podstatnější úpravy a změny; nerozšiřuje ani jeho písňový repertoár. Blahoslav především revidoval melodie písní, snažil se je přizpůsobit soudobé pěvecké praxi. Dílo bylo chápáno jako definitivní i typograficky nejdokonalejší (nový typ ilustrací) verze bratrského kancionálu a stalo se základem pro všechna jeho další vydání. – 8. *Písně duchovní evangelistské...* vydané v Kralicích 1615 vnášejí do kancionálové tvorby jednoty po delší době nové prvky. Jde o rozsáhlé dílo (téměř 800 písní) anonymních redaktorů, kterými snad byli (podle předmluvy) senioři jednoty. Proti předchozím bratrským kancionálům je vypuštěno 150 méně užívaných písní, asi 50 textů je naopak přidáno (např. písně Snelsi jsme mnohé těžkosti; Ó předivné bojování). Hlavním doplňkem je cyklus písňových parafrází žalmů od J. Strejce, který je s nápěvy Francouze C. Goudimela samostatně otištěn v závěru svazku bez jména autora. Dřívější bratrské texty jsou jazykově a stylisticky inovovány. – 9. Viz heslo Jiří *Strejc*. – 10. Viz heslo Václav *Miřinský*. – 11. Viz heslo Jan *Táborský z Klokotské Hory*. – 12. *Kancionál český*, dílo anonymního redaktora (podle J. Jirečka jím byl P. Aquilinas), vydal 1559 v Olomouci tiskař J. Günther. Obsahuje přibližně 300 písní, většinou staršího původu, mezi nánoha novými skladbami je např. dodnes zpívaná Pamatuj člověče, proč tě Pán Bůh stvořil. V návaznosti na předchozí utrakvistické kancionály jsou jeho důležitou součástí písně na evangelia a čtení, vyznačující se především věroučnými funkcemi; rozsáhlou skupinu tvoří písně o přijímání podobojí. Kancionál přetiskuje též cyklus 10 písní K. Bosáka. –

13. Kancionál *Zpívání křesťanská...* (1584) uspořádal utrakvistický kněz V. Polon Pelčický (* 1535), původem zřejmě Polák, jenž působil v Jindřichově Hradci, v Hostivicích a Dřevčicích. Dílo, dedikované V. Berkovi z Dubé, je sestaveno ze starších utrakvistických i bratrských písní, které jsou korigovány a velmi často i výrazně kráceny. Nové písně nejsou zastoupeny ve větším počtu (zřejmě poprvé se zde objevuje později oblíbená večerní píseň evangelíků Pod večer tvá čeládka). V předmluvě ke kancionálu se autor staví proti dobové, především bratrské praxi, která užívala v duchovních písňích světských melodií (zapojuje se tak do soudobých diskusí na toto téma; srov. polemický spis jezuitu V. Šturma z 1588 Rozsazení a bedlivé uvážení velikého kancionálu...). Ve srovnání s ostatními utrakvistickými kancionály poslední třetiny 16. století se Polonovo dílo těšilo určité oblibě, jak o tom svědčí jeho další vydání. – 14. Viz heslo Jan *Musophil Soběslavský*. – 15. Viz heslo Tomáš *Řešátko Soběslavský*. – 16. Viz heslo *Kancionál Franusův*. – 17. První kancionál habrovanských byl vydán 1530 pod titulem *Písníčky křesťanské...* Obsahuje přes 140 nenotovaných písní, převážně převzatých z utrakvistických a bratrských pramenů. Je mezi nimi i nejstarší otisk cyklu písní K. Bosáka, o němž je známo jen to, že byl původně členem minoritského řádu a že kolem 1524 byl utrakvistickým kazatelem v Jindřichově Hradci. Jeho písně (Kdo se líbí Bohu; Otče náš milý Pane) se vyznačují na rozdíl od většiny utrakvistických hymnografických výtvorů smyslem pro umělecké ztvárnění duchovních témat. Některé z nich se později staly součástí protestantských i katolických kancionálů. Druhý kancionál habrovanských vyšel (podle údajů J. Kouby) pod názvem *Písníčky pobožné...* 1534 a byl již zřetelně ovlivněn věroukou sekty. Ve srovnání s předchozím zpěvníkem se v něm objevuje řada nových písní (např. Aj toť hrozný čas žalostný), vyřazeny byly (jak se uvádí v titulu díla) naopak některé „méně potřebné“. Viz též heslo *Kancionál habrovanských*. – 18. Pro potřeby moravských evangelíků složil kněz J. Kunvaldský (* 1528 Kunvald, † 1578), působící na žerotínských panstvích na severní Moravě, notovaný kancionál *Písně chval božských...* (Olomouc 1572), do něhož zařadil téměř výhradně své vlastní práce (přes 300 písní). Jeho dílo tíhne k luteránství, ale celkově není příliš konfesijně vy-

hraněné. Kromě písní k hlavním svátkům církevního roku se v něm objevily rozsáhlejší epické skladby se starozákonními a evangelijními náměty, ale i moralistní verše postihující nešvary soudobého života, které se vzdalují běžnému typu duchovní písně. Několik textů Kunvaldského bylo převzato do pozdějších luterských kancionálů. Zpěvník byl určen prostému publiku, kompozice jednotlivých písní je jednoduchá, styl někdy až primitivní a drsný. Mezi nápěvy písní se objevují odkazy na české i slovenské lidové písně. Zpěvník byl věnován mecenáši Karlovi z Žerotína na Starém Jičíně a Goltšteině, jednotlivé písně jsou akrostichy dedikovány ostatním Žerotínům a také mnoha slezským šlechticům. Další Kunvaldského písně otiskuje 2. vydání zpěvníku (s názvem Kancionál český, 1576), které zároveň obsahuje i základní fond starších nekatolických písní, především bratrských. – 19. Viz heslo *Tobiáš Závorka Lipenský*. – 20. *Kancionál aneb Zpěvové církve evangelistské* byl se svolením pražské konzistoře vytištěn 1620 v Praze u Daniela Karla z Karlsperka. V obsáhlé předmluvě neznámý redaktor sděluje, že dílo sestavil především ze starších písní, které však mnohdy korigoval, otiskl i písně zcela nové. Hlásí se k tradici starozákonního duchovního zpěvu, ale i k tvorbě M. Luthera. V duchu ortodoxních luteránů odděluje duchovní básnictví, jehož základem má být modlitba, od „pohanské poezie“, kterou považuje za nečistou a škodlivou; odmítá rovněž instrumentální doprovod k duchovním zpěvům. Uspořádání kancionálu, zahrnujícího kromě 450 písní i celý cyklus písnových žalmů J. Strejce, napodobuje bratrské zpěvníky, z rejstříků je zřetelné uplatnění jednotlivých textů v rámci bohoslužby. V díle jsou přetištěny písně z kancionálu T. Závorky Lipenského, z utrakvistických i bratrských pramenů (podíl nových písní není dosud odborným bádáním přesně vymezen), zřejmě poprvé se zde objevují např. píseň *Kdož by chtěl erbován býti*, později oblíbená v exulantských kancionálech 17. a 18. století, nebo skladby pro čas váleka a nepokojů. – 21. *Kancionál* J. A. Komenského, vydaný anonymně v Amsterdamu 1659, dal bratrskému zpěvníku zcela novou podobu. Komenský se zabýval myšlenkou na novou redakci kancionálu od 30. let 17. století, jak prozrazují jeho poznámky (tzv. Annotata). Dílo, určené především českým exulantům, otevírá programová předmluva, v níž Komen-

ský obhajuje duchovní básnictví v národním jazyce, hodnotí jeho vývoj v prostředí české reformace, ale zároveň se hlásí k polským a německým básnickým vzorům. Zdůvodňuje zde své úpravy starších písní a pojednává i o verši duchovní písně. Komenského kancionál, obsahující přes 600 písní, je uvozen souborem 150 žalmů J. Strejce. Z bratrské tradice Komenský dále přejal, popř. upravil 310 písní, ostatní skladby jsou původní práce Komenského a jeho překlady (překládal německé a polské autory, mj. M. Luthera, Ph. Nicolaie, M. Weisse, J. Kochanovského). V původních písních Komenského tvoří samostatnou skupinu parafráze biblických textů (z nich nejrozsáhlejší a literárně nejvýznamnější je přetlumočení *Písně písní Ó by mne můj Zenich věčný*). Ostatní písně Komenského tvoří tematicky značně rozrůzněnou skupinu (novinka představují početné písně k rozličným stavům); především v eschatologických skladbách (např. *Aj jižť mi čas nastává*) a v textech, jež jsou reakcí na prožitek dobových zmatků a úzkostí (*Ach Bože, kam se podíti*), se prosazuje barokní poetika, v mnoha písních však převládá ještě sloh reformačního humanismu. Komenský věnoval značnou péči syntaktické a zvukové stránce verše (snažil se uplatňovat principy hudební časomíry) i promyšlenému kompozičnímu rozvržení. Jeho písně jsou završením bratrské hymnografické tradice, nestaly se však oblíbenými čísly repertoáru českých evangelíků. Až v druhé třetině 18. století se jich ve větší míře ujali v německém exilu čeští pořadatelé zpěvníků (J. Sarganek je zařadil do svého tzv. Lipského kancionálu, nový přetisk většiny Komenského písní pořídil J. Th. Elsner). Viz též heslo *Jan Amos Komenský*. – 22. *Kancionál*... J. Th. Elsnera, dedikovaný vdově po pruském králi Sofii Dorotě, programově navazoval na amsterdamský kancionál Komenského. To je deklarováno už v předmluvě, která využívá pasáží předmluv z Komenského zpěvníku a z luteránského kancionálu 1620 (srov. č. 20). Samostatně Elsner hodnotil vývoj bratrské hymnografie, zdůraznil její postavení v polském a německém prostředí. Z úsporných důvodů neotiskl noty; přebral mnoho písní z díla Komenského, na němž vyzvedl především jazykovou úroveň, ale mnohé dosti výrazně zkrátil. Řadu písní Komenského nahradil písněmi mladšími, které až na sedm skladeb pocházejí z tzv. Lipského kancionálu J. Sargan-

ka; jsou to převážně překlady z němčiny, jež ovšem sám pořadatel považoval za málo dokonalé. Z kancionálu J. Sarganka převzal Elsner i výrazně pietisticky zabarvené písně (především od J. Liburdy). Sám Elsner je pravděpodobně jen autorem překladu písně B. Schmolcka Smrt jistá, ale hodinka její velmi nejistá z němčiny. Kancionál se doma (Brno) i v prostředí českých exulantů (Berlín, Vratislav) dočkal značného množství vydání, a to ještě i v 19. století. Viz též heslo Jan Theofil *Elsner*. – 23. Viz heslo Jiří *Třanovský*. – 24. Neúplně se dochoval zpěvník, který (pravděpodobně pod názvem *Zpěvové o slavnosti a památkách ve-ročnických křesťanských*) sestavil a 1630 ve své tiskárně vydal duchovní správce českých exulantů v Perně S. Martinius z Dražova. Vyšel v prosté typografické úpravě bez not, s poznámkou, že melodie písní jsou všeobecně známy nebo je možné vyhledat je v jiných kancionálech. Je sestaven výhradně ze starších protestantských písní; téměř všechny byly přejaty z luteránského kancionálu z roku 1620 (srov. č. 20), ale jejich skutečný původ sahá obvykle až do 16. století. Přestože byl S. Martinius příkrým odpůrcem jednoty bratrské, tvoří značnou část jeho kancionálu písně právě této konfese (od Lukáše Pražského, J. Augusty, M. Michalce, A. Šturma); další texty mají svůj původ v utrakvistické (Narodil se Kristus Pán, písně K. Bosáka) a luteránské hymnografii. Dílo má tradiční oddíly vztahující se k jednotlivým událostem církevního roku, ale obsahuje též nevelkou skupinu písní o českých mučednících, v nichž je oslavován především J. Hus. Viz též heslo Samuel *Martinus z Dražova*. – 25. Obsáhlý písníový oddíl obsahuje též Martiniova *Knížka ruční zpěvův a modliteb* (1630); ten se nekryje se současně vydaným kancionálem téhož autora (srov. č. 24), ale většina jeho textů je rovněž přejata z kancionálu luteránů z 1620. Martinius zde otiskl několik písní (např. *Ouzkosti na mé srdce*), jež jsou všeobecně považovány za výtvořky J. Třanovského, publikované poprvé v jeho Cithare sanctorum z 1636 (je tedy pravděpodobné, že Třanovský řadu svých textů složil již v průběhu 20. let 17. století a poskytl je luteránské exulantské obci), k původním výtvořům patří i píseň o vyhnancích *Mocný králi, Pane nebe i země*. Viz též heslo Samuel *Martinus z Dražova*. – 26. Pravděpodobně nezávisle na aktivitách S. Martinia z Dražova vyšel v Perně, v tiskárně

J. Ctibora Kbelského, bývalého tiskaře na Starém Městě v Praze, 1631 anonymní *Kancionál*. Drobný, nenotovaný tisk byl určen pro prostý lid. Obsahuje písně složené k jednotlivým úsekům dne a písně modlitební, zčásti přejaté (bratrská píseň *Slunce zapadá za horu*), zčásti dříve nepublikované (např. literárně pozoruhodná, rozsáhlá píseň o zmatcích a zvrácenostech soudobého světa *Králi věčný, Bože náš*). Přes neúplnost dochovaných exemplářů je zřejmé, že toto dílko je z trojice perenských písníových tisků nejpůvodnější. – 27. V Žitavě, v tiskárně M. Hartmanna, vyšel 1685 *Kancionál aneb Zpěvové poct a chvál božských*. Podle údajů V. Klejcha byl sestaven českým emigrantem J. Novákem (Vrbou), o němž není nic bližšího známo (s jeho jménem se nesetkáváme ani v tisku díla). Písně (téměř 400 čísel) jsou vybrány ze starších zdrojů, především z Třanovského Cithary sanctorum (včetně mnoha vlastních písní Třanovského i jeho překladů z němčiny) a z perenských písníových tisků, objevují se zde též známé reformační písně 16. století (např. K. Bosáka: *Bože Otče, sešliž nám, H. Dřevínka: Děkujeme, Obránce náš, Lukáše Pražského: Šel přes potok Cedron*). Vrstvu nových písní tvoří především překlady z němčiny (z díla M. Apella von Löwensterna, J. Hermanna); jen několik skladeb je zcela původních, např. písně „v čas války“ (*Úzko nám, Bože; Bůh ohněm svatě světlosti*). Samostatným přídatkem kancionálu je soubor modliteb, vybraných ze starších evangelických pramenů. – 28. *Ruční knížka...* K. Motěšického (poprvé vydaná v Žitavě 1687) je obsáhlá modlitební kniha, sestavená především z autorových vlastních prozaických textů. Její dodatky tvoří soubor téměř 90 nenotovaných písní *Písničky nábožné vnově složené i přeložené, vlastně samostatný kancionál*. Obsahuje písně k jednotlivým svátkům církevního roku i písně s všeobecnou tematikou (zvláštní postavení mezi nimi mají oddíly písní kajících a písní o smrti). Motěšický přejal několik textů ze starších pramenů (Třanovského Cithara sanctorum, *Knížka ruční S. Martinia z Dražova*), některé přeložil z němčiny, většinou z tvorby starších generací německých hymnografů (N. Hermann, M. Weisse), méně z tvorby básníků 17. století (J. Rist), řadu jich složil sám; ty většinou pronikly do pozdějších vydání Třanovského Cithary sanctorum (*Komu Pán Bůh veselého; O křesťané, radujme se*). Vlastní písně

Motěšického se vyznačují slohovou prostotou, emocionalitou a nekomplikovanou metaforikou. Ruční knížka patřila k nejoblíbenějším a nejvydávanějším exulantským tiskům; vyhledávali ji i tajní evangelíci v českých zemích, kam byla soustavně pašována. Několik písní Motěšického bylo zařazeno též do jiných žitavských tisků, především jako ucelené doplňky modlitebních knih (např. Modlitby nábožné, Žitava 1706). Viz též heslo Kašpar *Motěšický*. – 29. Žitavský kantor J. Myller sestavil kancionál *Poklad zpěvů duchovních...* (byl vydán 1710 v Žitavě u německého tiskaře M. Hartmanna nákladem místních měšťanů). Historii jeho vzniku objasňuje v předmluvě spisovatel, matematik a učitel žitavského gymnázia K. Pešek, který napsal též jednu z úvodních oslavných básní. V rozsáhlém (téměř 900 písní), typograficky kvalitním, ale množstvím tiskových chyb poznamenaném díle bylo podle ní použito rukopisu písní, které 1662 sebral, ale nestačil již vydat blíže neznámý kněz V. Pačovský. Myller bezprostředně navazuje také na žitavský kancionál vydaný 1685 (srov. č. 27); několik textů pochází z kancionálu Komenského. Nové písně, o nichž se mluví v předmluvě (nejsou odborným bádáním dosud přesně určeny), složil nebo z němčiny přeložil sám Myller s okruhem svých blízkých spolupracovníků; K. Pešek přispěl překlady z P. Gerhardta, Ch. Weisseho aj. i vlastními skladbami (rozsáhlá kající Ježíši drahý, smiluj se). Výraznou, z velké části původní textovou vrstvu tvoří rozsáhlý oddíl písní reflektujících úzkostnou situaci českých exulantů. Tyto skladby patří k svébytnému žánru českého evangelického básnictví, k tzv. exulantským lamentům, jež vyjadřovaly přímočaré invektivy proti katolickému kněžstvu, stesk nad opuštěnou českou zemí i naléhavé stížnosti na nuzné podmínky a nevlídné přijetí v novém domově. Závěrečným doplňkem tisku je soubor Modlitby křesťanské, jehož pořadatelem je J. Habrman. – 30. V Žitavě vyšel 1717 *Evangelický kancionál...* V. Klejcha. Významně se na něm podílel slovenský kněz a spisovatel D. Krman ml., který obsahově a jazykově upravil starší texty, určil autorství řady písní (zejména z Třanovského Cithary sanctorum) a především napsal obsáhlou předmluvu pojednávající o dějinách duchovního zpěvu (se zvláštním důrazem na osobnost J. Třanovského a luteránskou hymnografii vůbec) a základních prozodických principech skládání du-

chovních písní. Od 2. vydání (1722) ji doplňuje druhá předmluva V. Klejcha, tzv. Historia o vydání kancionálů v národu českém (uvádí 110 děl s velmi přesnými bibliografickými údaji). Zaslouhou těchto hymnologických výzkumů byla v kancionálu uvedena (v českém prostředí vůbec poprvé) u mnoha písní jména autorů a překladatelů. Evangelický kancionál obsahuje kromě množství starších reformačních písní také nové písně a překlady z němčiny od D. Stránského, K. Peška, V. Klejcha aj. Mnoho písní pochází ze slovenského prostředí (od D. Krmana ml., J. Lednického, D. Sinapia aj.); to společně s Krmanovou předmluvou činí ze zpěvníku významný projev česko-slovenských kontaktů v pobělohorském exulantském prostředí. Klejch se ve svých vlastních písních, které zařazuje více do drobných náboženskovo-dělavacích spisů než do tohoto kancionálu, místy nebrání barokní emocionalitě, ale celkově se projevuje jako ctitel starší, předbělohorské tradice; jeho obraznost „je omezena... prostou a ukázněnou zbožností“ (J. B. Čapek), není ještě formována módním a českou duchovní píseň tehdy již silně inspirujícím pietismem. Viz též heslo Václav *Klejch*. – 31. Viz heslo Jan *Liberda*. – 32. Viz heslo Jiří *Sarganek*. – 33. Viz heslo Jiří *Petrmann*. – 34. Pravděpodobně první katolický kancionál, *Piesničky... na nedělní čtení do roka* (1529), obsahuje písně seřazené podle sledu epístol a evangelijních čtení užívaných v rámci církevního roku. Jsou to veršované biblické parafráze, které už svými incipy zdůrazňují pevnou vazbu na novozákonní předlohu (Píše o tom svatý Lukáš; Když svatý Jan Křtitel kázal). Jejich poetika je příbuzná podobně zaměřeným předbělohorským skladbám utrakvistickým (V. Mířinský) a později luteránským (J. Kunvaldský) i katolickým (Š. Lomnický z Budče). V druhé části tisku se objevují i písně o svatých a parafráze výtvořů latinské hymnografie. Všechny skladby pocházejí, jak se zdá, od jednoho autora, neboť vykazují shodné rysy (didaktičnost, strohý výraz, poměrně obratnou rýmovou a veršovou techniku). – 35. Také *Písně nové na evangelia svatá nedělní...* (1580) Š. Lomnického z Budče obsahují z velké části veršované parafráze evangelijních pasáží po vzoru starší kancionálové tradice (V. Mířinský, J. Kunvaldský). Písně Lomnického se vyznačují jednoduchostí a malou péčí o slovesnou stránku textu. Některé z nich jsou prostřednictvím akrostichů věnová-

ny jihočeským aristokratům. Až na výjimky (Noc temnou přečkáš) se v pozdější kancionálové produkci příliš neujaly. Viz též heslo Šimon *Lomnický z Budče*. – 36. *Kancionál aneb Písně nové historické* (1595) od téhož autora přinesl původní epické písně o cizích i českých svatých, seřazené podle církevního kalendáře. Rozsahem (některé mají přes 100 slok) to jsou spíše veršované legendy než skutečné písněové útvary (mezi prameny je uvedena např. Hájkova kronika, *Legenda aurea* a staročeský *Pasionál*). Téměř všechny jsou složeny tzv. obecnou notou (tj. čtyřveršovou slokou se sdruženě rýmovaným osmislabičným veršem), formálně tíhnou k prostému výrazu s mnoha slohovými stereotypy, obsahově k lidově zbarvené zázračnosti. Většina písní *Lomnického Kancionálu* byla pojata do 2. dílu Českého Dekakordu (1642, srov. č. 41), staly se též vděčným zdrojem pro barokní kramářské tisky a pro kancionály vrcholného baroka (k oblíbeným písním patřily např. *Svatý poctivý mládenec* – o sv. Vavřincovi, *Za Marciána vladaře* – o sv. Barboře). Samostatně byl kancionál vydán F. Tomsou v nezměněné podobě ještě v počátcích národního obrození (1808) jako „příklad český dobře psané knihy“. Viz též heslo Šimon *Lomnický z Budče*. – 37. Anonymní *Písně nové...* vydané 1588 (podle A. Škarky je uspořádal jezuita A. Voyt) jsou první, zřetelně katolicky vyhraněný kancionál, bezprostředně ovlivněný protireformačním hnutím a jezuitskými rekatolizačními snahami. Nevelký zpěvník (přes 90 písní) obsahuje z velké části úpravy starších písní, nejčastěji z první poloviny 16. století nebo ještě starší (Narodil se Kristus Pán, *Vstál jest této chvíle, Léto chvíle této*), ale přináší též nové (především tzv. katechetické písně, vysvětlující základní články katolické vírouky na podkladě Malého katechismu P. Canisia); kancionál se nevyhýbá přímé polemice s nekatolíky, ovšem na druhé straně je do něho mnoho písní převzato právě z tvorby českých protestantů. V díle převažuje náboženskovýchovný tón, chybí snaha o básnický zpracovanější ztvárnění. – 38. Viz heslo Jan *Rozenplut ze Švarcenbachu*. – 39. *Písně katolické...* (1622) J. Hlohovského jednak přebírájí množství písní z kancionálu J. Rozenpluta (mezi nimi i věroučně nevyhraněné písně utrakvistické, např. *K. Bosáka*), jednak otiskují písně nové (vlastní práce Hlohovského jsou pravděpodobně písně označené hvězdičkou, z nich

asi polovinu tvoří překlady latinských skladeb). Kancionál, jehož vydání zaštitil kardinál František z Ditrichštejna, přinesl první pobělohorské překlady několika slavných výtvorů latinské středověké lyriky, většinou od neznámých spolupracovníků Hlohovského (podle nepotvrzené domněnky V. Bitnara kapucína S. Greifenfelse z Pilsenburka aj.), např. písně *Proč svět rytíruje* (překlad latinské skladby *Cur mundus militat*) a *Ježíši, sladká paměti* (*Jesu dulcis memoria*). V některých mariánských písních, v překladu německé eschatologické skladby *Todtetanz P. Franckha*, v přebásnění středověkého sporu *Visio Philiberti* (*Žalostné a plačtivé rozmlouvání zatracené duše s tělem svým*) a v obsáhlém oddílu písní k náboženským poutím (tzv. *Pocestník*) se objevují prvky nastupujícího barokního slohu. Z Hlohovského kancionálu vydatně čerpal nejstarší slovenský katolický zpěvník *Cantus catholici* (srov. č. 45). Viz též heslo Jiřík *Hlohovský*. – 40. Ze starších i soudobých pramenů sestavil neznámý redaktor zpěvník vydaný 1631 staroměstským tiskařem P. Sessiem pod názvem *Kancionál, to jest Sebrání spěvův pobožných*. Je v něm bohatě využito předbělohorské nekatolické tradice, především utrakvistického zpěvu, jenž představoval pro katolíky tvorbu věroučně téměř nezávadnou. Obsahuje skladby plzeňského jezuita V. Š. Scipiona Berličky, shrnující do písněové formy podstatu nedělních a svátečních evangelií; několik písní je pravděpodobně nových. V návaznosti na kancionály J. Rozenpluta a J. Hlohovského přináší překlady starší latinské hymnografie, poprvé je zde otištěna např. oblíbená mariánská píseň *Hvězdo jasná, panno krásná*. – 41. Prvním větším katolickým zpěvníkem v Čechách je rovněž anonymní *Český Dekakord...*, vytištěný 1642 u staroměstského tiskaře J. Šípaře. Jeho pořadatel vzal za základ starší písně, především ze Sessiova kancionálu; přejal také celou skupinu katechetických písní z katolického kancionálu *Písně nové...* (1588). Druhý díl přináší písně o svatých a Panně Marii, přetištěné z Kancionálu Š. Lomnického (srov. č. 36) a z katolických zpěvníků první třetiny 17. století. – 42. Výrazně nové prvky vnáší do domácí hymnografické tvorby *Česká mariánská muzika* (1647) A. Michny z Otradovic. Je to první pobělohorský soubor sestavený výhradně z písní, které jsou navíc pojaty jako umělecky ambiciózní slovesné a hudební vý-

tvory (o tom, že Michna především o hudební „novost“ záměrně usiloval, svědčí latinská předmluva). Kancionál obsahuje čtyř- až pětihlasé písně na celý církevní rok (kromě písní ke svatým), jeho jádro však tvoří písně oslavující Pannu Marii (byl mj. určen mariánským bratrstvům). Početný je okruh písní vánočních (např. ukolébavka *Chtíc, aby spal*) a pašijových; mezi pašijovými písněmi se objevují i rozsáhlejší skladby, jež svými názvy odkazují k dramatickým útvarům (*Žalostná postní tragedie* ve čtyry actus rozdělená). V „propojení intelektualismu a smyslově zpřizvučené emocionalitě“ (J. Pelán) lze spatřovat vliv marionismu. Pro poetiku Michnových textů jsou typická metaforická pojmenování, jež čerpají především z přírodní oblasti, dějová slovesa, a emocionálně zabarvené jazykové prostředky (deminutiva), významové kontrasty a opakovací figury. Viz též heslo *Adam Michna z Otradovic*. – 43. Druhý Michnův kancionál, *Svato-roční muzika* (1661), je určen pro celý církevní rok, ale naprostou většinu v něm mají písně o svatých. Kromě tradičních domácích patronů a raně křesťanských světců jsou oslavováni i noví, typicky protireformační svatí jako sv. Ignác, sv. František Xaverský nebo sv. Hypolit, jehož úcta byla spojena s Jindřichovým Hradcem. Michnovy písně o svatých se vzdalují dosavadní tradici tohoto písňového typu v českých zemích, reprezentované především Š. Lomnickým z Budče (srov. č. 36). Odklánějí se od čistě epického ztvárnění tématu, ze světcova životopisu vybírají jen některé epizody a tíhnou k lyrické zkratce. Písně Svato-roční muziky nedosahují vždy slovesné úrovně starších Michnových děl, přebíraly je však kancionály vrcholného baroka (Šteyerův, Holana Rovenského, Božanův) a kantorské pastorely 18. a 19. století. Michnova tvorba, leckdy inspirovaná německými vzory, měla značný ohlas také v rukopisných kancionálech, které v pobělohorském období vznikaly především od poloviny 17. století a zvláště ve východních Čechách. Heřmanický kantor M. Devoty sestavil 1676 notovaný kancionál, který kromě původních písní obsahuje i písně A. Michny z Otradovic. Z Michnovy Svato-roční muziky čerpá notovaný kancionál P. Bohunka z Rychnova n. Kněžnou (byl z většiny zapsán před 1679). Také další východočeský rukopis, kancionál vícehlasých písní sestavený mezi 1667–97 pro bratrstvo Nanebevzetí Panny Marie v Lo-

chenicích u Hradce Král., tvoří převážně písně přejaté z Michnových děl. Viz též heslo *Adam Michna z Otradovic*. – 44. *Jesličky...* (1658) F. Bridela na rozdíl od běžných kancionálů neobsahují texty k celému církevnímu roku, ale jen k době vánoční (popř. adventní). Vánoční idylismus 22 Bridelových nových písní, z nichž některé mají vazbu na německou barokní lyriku, souvisí s jezuitskou literární strategií (postava „zlidštěného“, soucit budícího Ježíše); jejich jazyk charakterizuje množství deminutiv a dějových sloves. Do notovaného zpěvníčku, sestaveného zčásti ze starších, zčásti z nových písní, Bridel zařadil také rozsáhlou vlastní báseň *Rozjímání o nebi v noci na jitřní božho narození* a volnou parafrázi známé středověké básně *Philomela sancti Bonaventuri*, připsované (zřejmě mylně) sv. Bonaventurovi, *Slavíček vánoční* (obě skladby jsou opatřeny notací, ale svým rázem se blíží autorově meditativní básni *Co Bůh? Člověk?*). Některé Bridelovy písně byly přejímány pozdějšími kancionály; zlidovělá píseň *Veselé vánoční hody* si udržuje nemalou oblibu dodnes. Viz též heslo *Bedřich Bridel*. – 45. První rozsáhlejší kancionál slovenských katolíků sestavil a v Levoči 1655 pod názvem *Cantus catholici* (předmluva je datována ve spišské kapitule) vydal jezuita B. Szöllösi (1609 – asi 1656). Toto dílo mělo nepochybně vzdorovat mocnému působení na Slovensku několikrát vydané *Cithary sanctorum* J. Třanovského. Z 290 písní díla je 62 textů latinských, jeden latinsko-český, ostatní jsou české (s četnými slovakismy). Naprostá většina z nich je přejata ze starších souborů: hlavním pramenem Szöllösiho byly *Písně katolické* J. Hlohovského; dále využil zpěvník J. Rozenpluta, *Český Dekakord*, maďarskou verzi zpěvníku *Cantus catholici* a slovenské rukopisné prameny. Pořadatel ovšem přejal také několik desítek písní z Třanovského *Cithary sanctorum*. *Cantus catholici*, hlásící se v předmluvě k cyrilometodějské tradici, plní do značné míry katechetické cíle. Prvky v té době nastupující barokní poetiky se mezi přibližně 40 novými texty výrazněji neprosazují, výjimku tvoří např. vánoční písně (např. ukolébavka *Ej Panenka zmileneho synka*). – 46. Notovaný *Kancionál český...* (1683) jezuita M. V. Šteyera je určen nejširšímu publiku (svědčí o tom zejména jednoduchá typografická podoba díla a jednohlasé úpravy všech písní), ale též kantorům (předzpěvákům) a literátským bratr-

Kancionál

stvům. Toto univerzální zaměření, sledující nejrůznější potřeby duchovního života katolíků, je příčinou neobvyklé různorodosti a početnosti jednotlivých písňových oddílů i značného rozsahu zpěvníku (v 1. vydání přes 800 výhradně českých písní). Jeho velkou oblibu dosvědčuje pět dalších, postupně rozšiřovaných reedic, z nichž významné je třetí vydání, které 1697 uspořádal a několika novými písněmi a překlady doplnil neznámý redaktor po Šteyerově smrti (od 2. vydání je kancionál označován též jako svatováclavský, protože byl vydán nákladem Dědictví sv. Václava, založeného právě Šteyerem). Záslouhou 4. vydání (1712), které rozšířilo písňový repertoár na téměř 1000 písní, se Kancionál český stal nejrozsáhlejším českým katolickým zpěvníkem. Šteyer, který se programově hlásil k slavné minulosti českého duchovního zpěvu a který chtěl napomoci tuto tradici obnovit, koncipoval své dílo jako celek, promyšleně sestavený z nejoblíbenějších a nejhodnotnějších písní staršího i novějšího původu. Mezi nimi se objevuje množství nekatolických textů 16. století (některé z nich v upraveném znění), početnou skupinu přejatých písní tvoří Strejcovy písňové parafráze žalmů. Silně je zastoupena vrstva starší barokní lyriky (A. Michna z Otradovic, F. Bridel); tyto písně jsou slovesně i hudebně upraveny (zjednodušeny) tak, aby mohly sloužit i prostým uživatelům. Stranou nezůstávají ani písně středověké: do čela celého zpěvníku je od 2. vydání postavena píseň *Hospodine, pomiluj ny*. Téměř třetinu celého repertoáru tvoří původní písně; dobově příznačné tendence v básnictví mezi nimi reprezentují především lyrické písně o svátosti oltářní, vánoční a mariánské. Vyznačují se typickou barokní poetikou, emocionálním stylem, plným metafor a opakovacích figur, ale zároveň výrazovou jednoduchostí. V 3. vydání mj. přibyl německými předlohami inspirovaný cyklus *Písní o čtyřech posledních věcech člověka* a rozsáhlá, později jako kramářská píseň oblíbená skladba *Kdež mám hledat Ježíše* (o sv. Maří Magdaléně) aj. Šteyerův kancionál se stal nejoblíbenějším zpěvníkem katolického baroka a východiskem pro další kancionály (především Božanův, který jeho prostřednictvím přebírá i množství nekatolických písní), programově na něj navazoval nejvýznamnější zpěvník 19. století, tzv. Svatojanský kancionál (Kancionál, 1863–64). Viz též heslo *Matěj Václav Šteyer*. – 47. Viz

heslo *Václav Karel Holan Rovenský*. – 48. Rozsáhlý kancionál *Slaviček rájský* (1719) J. J. Božana vyšel až po pořadatelově smrti u V. J. Tybélyho v Hradci Králové; celý tisk, typograficky velmi kvalitně provedený, byl finančně podpořen hrabětem F. A. Šporkem, který se částečně podílel též na distribuci značného nákladu. Kancionál obsahuje přes 820 českých duchovních písní, jež jsou uspořádány podle sledu církevních svátků (k nejpočetnějším patří vánoční a postní oddíly); poté následují písně o Panně Marii a o svatých a volně uspořádané celky písní o věčnosti, pekle, smrti. Více než polovina textů je opatřena notací (písně jsou obvykle dvouhlasé a mají číslování generálbass pro varhaníka). Z hlediska literárního i hudebního představuje soubor mimořádně různorodý celek, který obsahuje množství skladeb rozličných epoch i vyznání: kromě písní z pobělohorských katolických souborů (M. V. Šteyera, V. K. Holana Rovenského, A. Michny z Otradovic) jsou do něho v hojném počtu pojaty i písně reformační (luteránské, bratrské a utrakvistické). Zvláštní skupinou Božanových pramenů jsou rukopisné zpěvníky východočeské provenience (kancionál M. Devotyho) a kramářské tisky (především z Tybélyho tiskárny). Část písní se ve starších pramenech nevyskytuje; u těch lze předpokládat autorský podíl Božana samotného. Tato nejmladší vrstva, v níž tvoří výraznou skupinu především mariánské písně (*Maria ochrana*; *O Panno, Matko Ježíše*) a písně o lásce k Ježíši (*Kde jsi, kde jsi, láska má*), pracuje s poetikou charakteristickou pro kancionálovou píseň vrcholného baroka. Využívá množství obrazných pojmenování a rétorických figur doporučených dobovými příručkami, ale tíhne zároveň i k pololidové slovesnosti, ke slohu kramářské a písmácké poezie. V do té doby nebyvalé míře kancionál otiskuje též české písně k mešní bohoslužbě, nechybí ani poezie latinská. Mnohostranné zaměření kancionálu podtrhuje i to, že do něho bylo zařazeno čtyřicet prozaických rozjímání, která měla vysvětlovat věrouku a bezprostředně působit na nábožensky vypjatou atmosféru ve východních Čechách (svou poetikou se většinou blíží kázáním). Kancionál si získal značnou oblibu a stal se pramenem pro rukopisné zpěvníky (např. rukopisný kancionál třebosického kantora J. Pleskota z 30. let 18. století je z větší části opisem Slavička rájského). Viz též heslo *Jan*

Josef Božan. – 49. *Citara Nového zákona...* (1727) A. Koniáš je ve srovnání s bezprostředně předcházejícími monumentálními kancionálovými tisky dílo menšího rozsahu (přes 400 písní) a skromnější typografické úpravy; neobsahuje ani notové záznamy. Svým názvem pravděpodobně polemicky odkazovala na zpěvník J. Třanovského a byla určena „milým vlastencům“ jako náhrada za početné nekatolické písňové tisky. Vznik díla, které je přizpůsobeno praktickým potřebám širšího publika, bezprostředně souvisí s Koniášovou misijní činností ve východních Čechách (kancionál měl být rozdáván jako náhrada za zabavené „heretické“ knihy). Jeho hlavním pramenem byl kancionál J. J. Božana, z něhož je převzata většina textů i celková kompozice; vlastními výtvory se Koniáš na zpěvníku nepodílel. *Citara Nového zákona* se dočkala deseti dalších vydání, a to ještě v době národního obrození (1808, 1820 a 1848 byla vydána hradeckým tiskařem J. H. Pospíšilem). Pro německé obyvatele českých zemí vydal Koniáš rozsáhlý kancionál *Lob-klingende Harffe des Neuen Testaments...* (Hradec Král. 1730). Ten s pořadatelským českým kancionálem v podstatě nijak nesouvisí; byl sestaven ze starších německých kancionálů katolického i protestantského původu (jsou zde např. písňe luteránského básníka P. Gerhadta, skladby jednoty bratrské). Viz též heslo *Antonín Koniáš*.

1. Viz heslo *Jistebnický kancionál*. Doplnky: EDICE: *Jistebnický kancionál 1. Graduale* (2005, ed. D. H. Holetón, H. Vlhová-Wörner, J. Kolár, A. Vidmanová).

2. KNIŽNĚ: [*Pisničky* (1501, bez notace)]. ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 12 853; J. Kouba: V. Klejch a jeho *Historia* o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61 + Nejstarší písňové tisky do roku 1550, tamtéž 32, 1988, s. 21. ■ LITERATURA: B. Hrejsa: *Kancionály v jednotě bratrské*, *Reformační sborník* 4, 1931, s. 11; P. Spunar: *Příspevek k dějinám severýnské tiskárny v Praze*, ČNM 1953, s. 56; J. Kouba: *Poznámky k české hymnologii*. 3. Ještě k písni Kristus příklad pokory, *Miscellanea musicologica* 12, 1960, s. 18 + *Blahoslavův rejstřík autorů českobratrských písní a jeho pozdější zpracování*, tamtéž 17, 1962, s. 5 + *Der älteste Gesangbuchdruck von 1501 aus Böhmen*, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* (Kassel) 13, 1968, s. 78.

3. KNIŽNĚ: [*Pisně chval božských* (1505)]. ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 12 854; J. Kouba: V. Klejch a jeho *Historia* o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61 + Nejstarší písňové tisky do roku 1550, tamtéž 32, 1988,

s. 21. ■ LITERATURA: J. Jireček: *Kancionál bratrský*, ČČM 1862, s. 24; B. Hrejsa: *Kancionály v jednotě bratrské*, *Reformační sborník* 4, 1931, s. 11; A. Molnár in *Boleslavští bratři* (1952); M. Bohatcová: *Bratrský kancionál z roku 1519*. Rekonstrukce nedochovaného tisku, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 27.

4. KNIŽNĚ: [*Pisně chval božských* (Litomyšl 1519, bez notace)]. ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 12 855; J. Kouba: V. Klejch a jeho *Historia* o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61 + Nejstarší písňové tisky do roku 1550, tamtéž 32, 1988, s. 21. ■ LITERATURA: B. Hrejsa: *Kancionály v jednotě bratrské*, *Reformační sborník* 4, 1931, s. 11; M. Bohatcová: *Bratrský kancionál z roku 1519*. Rekonstrukce nedochovaného tisku, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 27.

5. KNIŽNĚ: *Pisně chval božských...* (s notací, 1541). ■ EDICE: *Monumenta Bohemiae typographica* 3 (1927, ed. Z. Tobolka, faksimile). – *Ukázka in*: M. Bohatcová: *Bratrský kancionál z roku 1519*. Rekonstrukce nedochovaného tisku (předml. P. Severina), *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 27. ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 12 856; J. Kouba: V. Klejch a jeho *Historia* o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61 + Nejstarší písňové tisky do roku 1550, tamtéž 32, 1988, s. 21. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Hymnologia Bohemica*. *Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století* (1878); Z. Tobolka in *Pavel Severýn z Kapí Hory a jeho tisk Pisně chval božských z roku 1541*, *Monumenta Bohemiae typographica* 3 (1927); J. Th. Müller in *Geschichte der Böhmischen Brüder* 2 (Herrnhut 1931); B. Hrejsa: *Kancionály v jednotě bratrské*, *Reformační sborník* 4, 1931, s. 11; J. Kouba: *Blahoslavův rejstřík autorů českobratrských písní a jeho pozdější zpracování*. *Edice a komentář*, *Miscellanea musicologica* 17, 1962, s. 5; A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986).

6. Viz heslo *Šamotulský kancionál*.

7. KNIŽNĚ: *Pisně duchovní evangelistské...* (Ivančice 1564, s notací). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 12 861; J. Kouba: V. Klejch a jeho *Historia* o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61. ■ LITERATURA: O. Hostinský in *Jan Blahoslav a Jan Josquin* (1896); B. Hrejsa: *Kancionály v jednotě bratrské*, *Reformační sborník* 4, 1931, s. 11; M. Daňková in *Bratrské tisky ivančické a kralické* (1951); J. Kouba: *Vzájemný poměr Kancionálu šamotulského a evančického*, *Miscellanea musicologica* 1, 1956, s. 25; I. Vávra: *Třetí vydání Blahoslavovy redakce bratrského zpěvníku*, *Křesťanská revue*, *Teologická příloha* 1957, s. 114; J. Kouba: *K blahoslavovské redakci českobratrských zpěvníků*, *Miscellanea musicologica* 12, 1960, s. 13 + *Blahoslavův rejstřík autorů českobratrských písní a jeho pozdější zpracování*. *Edice a komentář*, tamtéž 17, 1962, s. 5.

8. KNIŽNĚ: *Pisně duchovní evangelistské...* (Kralice 1615, s notací). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis*

Kancionál

č. 12 871; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století* (1878); J. Th. Müller: *Hymnologisches Handbuch zum Gesangbuch der Brüdergemeine* (Herrnhut 1916) + in *Geschichte der Böhmischen Brüder* 2 (Herrnhut 1931); B. Hrejša: *Kancionály v jednotě bratrské, Reformační sborník* 4, 1931, s. 11; M. Daňková in *Bratrské tisky ivančické a kralické* (1951); A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986) + *Neznámí skladatelé bratrských písní*, LF 1936, s. 285.

9. Viz heslo Jiří Strejč.

10. Viz heslo Václav Mířinský.

11. Viz heslo Jan Táborský z *Klokotské Hory*.

12. KNIŽNĚ: *Kancionál český* (Olomouc 1559, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 3718. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století* (1878); J. Malura: *Moravské kancionály v kontextu kulturních proudů předbělohorské epochy*, AUP Olomouc. *Studia Moravica* 1, 2004.

13. KNIŽNĚ: *Zpívání křesťanská...* (1584, s notací). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 14 156, srov. č. 14 155. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století* (1878); A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986).

14. Viz heslo Jan *Musophil Soběslavský*.

15. Viz heslo Tomáš *Řešátko Soběslavský*.

16. Viz heslo *Kancionál Franusův*.

17. KNIŽNĚ: *Písničky křesťanské...* (Lileč 1530, *Knihopis* č. 13 495); *Písničky pobožné...* (Lileč 1534, *Knihopis* č. 13 495a). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 13 495; J. Kouba: *Nejstarší písněové tisky do roku 1550*, *Miscellanea musicologica* 32, 1988, s. 21. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století* (1878); V. Brandl: *Jan Dubčanský a bratři lulečtí*, ČMM 1882, s. 74; O. Odložilík: *Jednota bratří habrovanských*, ČCH 1923, s. 66; J. Hanák: *Bratři a starší z Hory lilecké*, ČMM 1928, s. 39; J. Malura: *Moravské kancionály v kontextu kulturních proudů předbělohorské epochy*, AUP Olomouc. *Studia Moravica* 1, 2004. Viz též heslo *Kancionál habrovanských*.

18. KNIŽNĚ: J. Kunvaldský: *Písně chval božských...* (Olomouc 1572, s notací). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 4619, 4621; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61. ■ LITERATURA: J. Jireček: *Jakub Kunvaldský a jeho kancionál*, ČMM 1874, s. 1; J. Malura: *Reformační literatura na severní Moravě a ve Slezsku v letech 1570–1640*, sb. *Kapitoly z literárních dějin Slezska a severní Moravy* (2000).

19. Viz heslo Tobiáš *Závorka Lipenský*.

20. KNIŽNĚ: *Kancionál aneb Zpěvové církve evangelistské* (1620, s notací). ■ BIBLIOGRAFIE:

J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, *Miscellanea musicologica* 13, 1960, s. 61. ■ LITERATURA: F. Hrejša: *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*, ČCH 1938, s. 296 a pokr.

21. KNIŽNĚ: *Kancionál. Tj. Kniha žalů a písní duchovních* (Amsterdam 1659, s notací). ■ EDICE: J. A. Komenský: *Duchovní písně* (1952, ed. A. Škarka) + *Kancionál* (1992, ed. O. Settari, s notací). – *Ukázky in*: J. A. Komenský: *Písně některé nábožné* (1920, ed. F. Tichý; rozšíř. vyd. 1928); ant. *České baroko* (1941, ed. Z. Kalista); ant. *Růže, kterouž smrt zavřela* (1970, ed. Z. Tichá); J. A. Komenský: *Písně Šalomounovy* (1983, ed. Z. Tichá). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 3710. ■ LITERATURA: K. Konrád: J. A. Komenský jako hudební skladatel, *Cyrl* 1884, s. 42 a pokr.; A. Patera: J. A. Komenského myšlenky o novém vydání českého kancionálu, ČCM 1891, s. 214; F. Tichý: *Poznámky k písním J. A. Komenského*, LF 1920, s. 323; B. Hrejša: *Kancionály v jednotě bratrské, Reformační sborník* 4, 1931, s. 11; F. Tichý: *Drobné příspěvky k štúdiu piesňovej tvorby Komenského*, sb. *Sborník venovaný Dr. D. Jánovi Kvačalovi k 70. narodeninám* (Bratislava 1933); A. Škarka: *Komenského píseň „Dobrý pane Ježíši“ a její předloha*, ČMM 1930, s. 198 + *Komenský – básník duchovních písní*, sb. *Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského* 14, 1937/38, s. 11; J. B. Čapek in *Zaření ducha a slova* (1948); A. Škarka in J. A. Komenský: *Duchovní písně* (1952) + *Komenského rozprava O poezii české z leningradského sborníku*, SISb 53, 1955/56, s. 479; O. Settari: *Über das Gesangbuch des Johann Amos Comenius*, SPFF Brno, ř. H – *hudebněvědná*, 1967, č. 2; A. Škarka: *Erös v duchovní písní českého baroka*, *Českosl. rusistika* 1968, s. 35; O. Settari: J. A. Komenský ve vztahu k evropskému hudebnímu baroku, *Opus musicum* 1969, s. 65; Z. Tichá in *Česká poezie* 17. a 18. století (1974); F. Všetická: *Kompozice Komenského písně Plésání duše věřící*, *Studia Comeniana et historica* 1979, č. 20, s. 44 + *Kompozice Komenského písně Život náš na světě jen pout*, tamtéž 1984, č. 28, s. 122 + *Kompozice Komenského písně Věčně Bůh jsa nepočatý*, tamtéž 1985, č. 29, s. 81 → (vše) *Komenský básník* (1992); J. Snížková: *Die Musik im Amsterdamer Gesangbuch von Komenský*, sb. *Symposium Comenianum* (1989); O. Settari: *Komenský a hudba*, *Studia Comeniana et historica* 1991, č. 45, s. 47 + *Hudebně teoretická a editorská činnost J. A. Komenského ve světle jeho Kancionálu z roku 1659*, SPFF Brno, ř. H – *hudebněvědná*, 1991, č. 2; F. Všetická: *Komenského píseň Ach, smutku můj*, LF 1992, *Supplementum* 2, s. 171 → *Komenský básník* (1992); M. Kopecký in *Komenský jako umělec slova* (1992) + *Písně J. A. Komenského podle stavu, věku a povolání uživatelů*, sb. *Z kralické tvrze* 20, 1994/95 (1995), s. 49; J. Kouba: J. A. Komenský: *Kancionál* (ref. o ed. O. Settari), *Studia Comeniana et historica* 1995, č. 53, s. 55; M. Kopecký: *Komenského Kancionál a Bride-*

lovy Jesličky, sb. Z kralické tvrže 21, 1996/97 (1997), s. 63.

22. KNIŽNĚ: *Kancionál, tj. kniha Žalmův i písní duchovních* (Berlín 1753, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 2235–2240. ■ LITERATURA: J. Volf: Účast J. Th. Elsnera při vydání Klejchova Rejstříku Urbanem r. 1765, ČČM 1922, s. 286; B. Hrejsa: Kancionály v jednotě bratrské, Reformační sborník 4, 1931, s. 11; J. B. Čapek in Československá literatura toleranční 1 (1933); R. Říčan: Kancionál J. Th. Elsnera, Teologická příloha Křesťanské revue 1953, s. 56 + Elsnerův Kancionál v dalších vydáních, tamtéž 1954, s. 50 a 75; E. Winter in Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert (Berlín 1955); H. Rösel in Die tschechischen Drucke der Hallenser Pietismus (Würzburg 1961); A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); P. Drews in Deutsch-slawische Literaturbeziehungen im 18. Jahrhundert (Mnichov 1996); E. Štěříková in Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století (1999); J. Malura: České exulantské kancionály a Dolní Slezsko, sb. Wrocław w Czechach – Cześci we Wrocławiu. Literatura – język – kultura (Vratislav 2003).

23. Viz heslo Jiří Třanovský.

24. KNIŽNĚ: [S. Martinus z Dražova: *Zpěvové o slavnosti a památkách věročinných křesťanských* (Perno 1630, bez notace)]. ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 5386; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscellanea musicologica 13, 1960, s. 61. ■ LITERATURA: J. Jireček: Literatura exulantův českých, ČČM 1874, s. 190. Viz též heslo Samuel Martinus z Dražova.

25. KNIŽNĚ: S. Martinus z Dražova: *Knížka ruční zpěvů a modliteb* (Perno 1630, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 5374; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscellanea musicologica 13, 1960, s. 61. Viz též heslo Samuel Martinus z Dražova.

26. KNIŽNĚ: [Kancionál (Perno 1631, bez notace)]. ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3708; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscellanea musicologica 13, 1960, s. 61.

27. KNIŽNĚ: *Kancionál aneb Zpěvové poct a chvál božských* (Žitava 1685, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3716; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscellanea musicologica 13, 1960, s. 61.

28. KNIŽNĚ: K. Motěšický: *Ruční knížka...* (Žitava 1687, výt. nezjišť.; 2. vyd. 1694, bez notace). ■ EDICE: *Ukázky in:* ant. České baroko (1941, ed. Z. Kalista); Protimluv 2002, č. 2 (ed. P. Kosek, J. Malura); LF 2003, s. 67–79 (ed. P. Kosek); Čistý plamen lásky. Výbor z písní pobělohorských exulantů ze Slezska (2004, ed. J. Malura, P. Kosek). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 5955–5959, srov. též 5842–5848 (Modlitby nábožné); J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscel-

lanea musicologica 13, 1960, s. 61; M. Brondič: České tisky žitavské, sb. Žitavsko v českých dějinách (1947). ■ LITERATURA: Z. Kalista in ant. České baroko (1941); J. Ďurovič in Evangelická literatura do tolerance (Turč. Sv. Martin 1940); J. Malura: Těšinský exulant Kašpar Motěšický, Protimluv 2002, č. 2 + Modlitby Kašpara Motěšického, LF 2003, s. 53 + in Čistý plamen lásky. Výbor z písní pobělohorských exulantů ze Slezska (2004); E. Štěříková in Exulantská útočiště v Lužici a Sasku (2004).

29. KNIŽNĚ: J. Myller: *Poklad zpěvů duchovních...* (Žitava 1710, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 5577; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscellanea musicologica 13, 1960, s. 61. ■ LITERATURA: E. Winter in Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert (Berlín 1955); P. Drews in Deutsch-slawische Literaturbeziehungen im 18. Jahrhundert (Mnichov 1996); J. Malura: K exulantskému kancionálu Poklad zpěvů duchovních Johanna Myllera z roku 1710, Litterarum studia 5, SPFF Ostrava (2004); E. Štěříková in Exulantská útočiště v Lužici a Sasku (2004).

30. KNIŽNĚ: V. Klejch: *Evangelický kancionál...* (Žitava 1717, bez notace). ■ EDICE: *Ukázky in:* ant. České baroko (1941, ed. Z. Kalista). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3972–3975; J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscellanea musicologica 13, 1960, s. 61. ■ LITERATURA: J. Jireček in Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století (1878); J. Mocko in História posvätej piesne slovenskej a história kancionála 2 (Lipt. Mikuláš 1912); J. Volf: Účast J. Th. Elsnera při vydání Klejchova Rejstříku Urbanem r. 1765, ČČM 1922, s. 286; J. B. Čapek in Československá literatura toleranční 1 (1933); J. Páta: V. Klejch Lažanský, Reformační sborník 8, 1941, s. 82; J. B. Čapek: Písně V. Klejcha, Čes. časopis filologický 1, 1942/43, s. 64 a pokr. → Záření ducha a slova (1948); M. Brondič: Exulant V. Klejch, České tisky žitavské, sb. Žitavsko v českých dějinách (1947); J. Kouba: V. Klejch a jeho Historia o vydání kancionálů v národu českém, Miscellanea musicologica 13, 1960, s. 61; J. Minárik in Baroková literatura (Bratislava 1984); A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); P. Drews in Deutsch-slawische Literaturbeziehungen im 18. Jahrhundert (Mnichov 1996); E. Štěříková in Exulantská útočiště v Lužici a Sasku (2004). Viz též heslo Václav Klejch.

31. Viz heslo Jan Liberda. Doplnky: EDICE: Čistý plamen lásky. Výbor z písní pobělohorských exulantů ze Slezska (2004, ed. J. Malura, P. Kosek; k tomu ref.: J. Linka, LitN 2004, č. 38; J. Kolářová Tvar 2004, č. 20; M. Palacká, Studia Comeniana et historica 2004, č. 71–72, s. 272, M. Škarpová, ČLit 2004, s. 856). ■ LITERATURA: E. Štěříková in Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století (1999); J. Malura: České exulantské kancionály a Dolní Slezsko,

Kancionál

sb. Wrocław w Czechach – Czesi ve Wrocławiu. Literatura – jazyk – kultura (Vratislav 2003) + Duchovní erotika v Hartě nové Jana Liberdy a její biblické inspirace, ČLit 2004, s. 1 + in Cistý plamen lásky. Výbor z písní pobělohorských exulantů ze Slezska (2004).

32. Viz heslo Jiří *Sarganek*.

33. Viz heslo Jiří *Petrmann*.

34. KNIŽNĚ: *Písníčky... na nedělní čtení do roka* (Plzeň 1529, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 13 797; J. Kouba: Nejstarší písněové tisky do roku 1550, *Miscellanea musicologica* 32, 1988, s. 21. ■ LITERATURA: K. Konrád in *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev* (1893); A. Škarka: *Novost básnického umění Adama Michny z Otradovic*, AUC Praha. *Philologica* 1–3. *Slavica Pragensia* 9, 1967, s. 145 → *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986).

35. KNIŽNĚ: Š. Lomnický z Budče: *Písně nové na evangelia svatá nedělní...* (1580, s notací). ■ EDICE: in *Zrození barokového básníka* (1940, ed. V. Bitnar). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 4968. ■ LITERATURA: V. Bitnar in *Postavy a problémy českého baroku literárního* (1939); M. Frolíková: Šimon Lomnický z Budče, *Jihočeský sb. historický* 32, 1963, s. 97; A. Škarka: *Novost básnického umění Adama Michny z Otradovic*, AUC Praha. *Philologica* 1–3. *Slavica Pragensia* 9, 1967, s. 145 → *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986). Viz též heslo Šimon *Lomnický z Budče*.

36. KNIŽNĚ: Š. Lomnický z Budče: *Kancionál aneb Písně nové historické* (1595, s notací). ■ EDICE: *Ukázky in: České legendy* (1950, ed. J. Horák). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 4946–4948. ■ LITERATURA: K. Konrád in *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev* (1893); V. Bitnar in *Postavy a problémy českého baroku literárního* (1939); K. Horálek in *Staré veršované legendy a lidová tradice* (1948); M. Frolíková: Šimon Lomnický z Budče, *Jihočeský sb. historický* 32, 1963, s. 97; A. Škarka: *Novost básnického umění Adama Michny z Otradovic*, AUC Praha. *Philologica* 1–3. *Slavica Pragensia* 9, 1967, s. 145 → *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); H. Štovičková: *Barokní lidová hra o sv. Barboře z Vamberka – barokní lidové divadlo ve Vamberku*, sb. *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století* (Boskovice 1999). Viz též heslo Šimon *Lomnický z Budče*.

37. KNIŽNĚ: *Písně nové, krátké naučení křesťanského náboženství v sobě obsahující...* (1588, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: K. Konrád in *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev* (1893); Knihopis č. 13 262. ■ LITERATURA: K. Konrád in *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev* (1893); A. Škarka: *Novost básnického umění Adama Michny z Otradovic*, AUC Praha. *Philologica* 1–3. *Slavica Pragensia* 9, 1967, s. 145 → *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); M. E.

Ducreux: *L'hymnologie catholique tchèque de la Contre-Réforme*, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* (Kassel) 29, 1985, s. 169 + „Novost“ hymnologického umění A. Michny z Otradovic stručně naznačena, *Hudební věda* 2001, s. 48.

38. Viz heslo Jan *Rozenplut ze Švarcenbachu*.

39. KNIŽNĚ: J. Hlohovský: *Písně katolické...* (Olomouc 1622, s notací). ■ EDICE: *Ukázky in: Zrození barokového básníka* (1940, ed. V. Bitnar); *Smrtí tanec* (1941, ed. J. Vašica). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3064. ■ LITERATURA: K. Konrád in *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev* (1893); J. Vašica in *České literární baroko* (1938); V. Bitnar in *Postavy a problémy českého baroku literárního* (1939); J. Bužga: *Nejstarší monodie v kancionále J. Hlohovského z roku 1622*, *Miscellanea musicologica* 1, 1956, s. 33; M. Kopecký: *Dva vývojové články staročeské hymnografie*, *SPFF Brno, ř. D – lit. vědná*, 1974, č. 21; M. E. Ducreux: *L'hymnologie catholique tchèque de la Contre-Réforme*, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* (Kassel) 29, 1985, s. 169; A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); Z. Kalista in *Česká barokní pouť* (2001). Viz též heslo Jiřík *Hlohovský*.

40. KNIŽNĚ: *Kancionál, to jest Sebrání spěvův pobožných* (1631, s notací). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3714. ■ LITERATURA: M. E. Ducreux: *L'hymnologie catholique tchèque de la Contre-Réforme*, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* (Kassel) 29, 1985, s. 169; A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986).

41. KNIŽNĚ: *Český Dekakord...* (1642, s notací). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1853. ■ LITERATURA: M. E. Ducreux: *L'hymnologie catholique tchèque de la Contre-Réforme*, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* (Kassel) 29, 1985, s. 169; A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986).

42.–43. Viz heslo Adam *Michna z Otradovic*. *Doplňky*: EDICE: *Česká mariánská muzika* (1989, ed. J. Sehnal, L. Štukavec, s notací); *Svatořeční muzika* (2001, ed. L. Štukavec, F. Malý, J. Sehnal, s notací); *Básnické dílo* (1999, ed. M. Čejka; srov. ref. M. Škarpová, *Studia Comeniana et historica* 2001, č. 65–66, s. 236; J. Linka, *LitN* 2000, č. 24; E. Ranocchi, *Souvislosti* 2000, č. 2). ■ LITERATURA: J. Sehnal: *Význam Michnovy České mariánské muziky pro českou barokní hudbu*, *Opus musicum* 1986, s. 247; D. Šlosar, M. Štědroň: *Hudební terminologie A. Michny z Otradovic*, *SPFF Brno, ř. H – hudebněvědná*, 1994, č. 29; M. E. Ducreux: *Adam Michna d'Otradovice (1600 – 1676?)*, *maniériste et mystique*, sb. *Manierismo e Letteratura, Atti del Congresso Internazionale*. *A cura di Daniela Dalla Valle* (Turín 1986) + „Novost“ hymnologického umění A. Michny z Otradovic stručně naznačena, *Hudební věda* 2001, s. 48; J. Malura: *Metaforika mariánských písní A. Michny z Otradovic*, *tamtéž*, s. 72; J. Pelán: *K otázce „marinismu“ v české barokní poezii*, *tamtéž*, s. 81,

T. Volek: Madrigalismy v hudebním díle Michnově, tamtéž, s. 92; T. Slavický: Tradování písní A. Michny z Otradovic a skladby na jeho texty v 18. a 19. století, tamtéž, s. 100, L. Kačic: Tvorba A. Michnu z Otradovic na Slovensku v 17. a 18. storočí, tamtéž, s. 126.

44. KNIŽNĚ: F. Bridel: *Jesličky, staré nové písničky...* (1658, s notací). ■ EDICE: Rozjímání o nebi v noci na jitřní božího narození (1931, ed. J. Vašica); Slaviček vánoční (1937, ed. V. Bitnar); Slaviček vánoční (1993, ed. J. K. Kroupa); in F. Bridel: *Básnické dílo* (1994, ed. M. Kopecký); F. Bridel: *Jesličky* (1999, ed. M. Kopecký a M. Horáková). – *Ukázky in: Osvěta* 1881, s. 23 (ed. J. Jireček); *Zrození barokového básníka* (1940, ed. V. Bitnar); ant. *České baroko* (1941, ed. Z. Kalista); ant. *Růže, kterouž smrt zavřela* (1970, ed. Z. Tichá). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis č. 1340*. ■ LITERATURA: V. Bitnar in *Postavy a problémy českého baroku literárního* (1939); A. Škarka in *Fridrich Bridel nový a neznámý* (1969); J. Lehár: *Brideliana* 1, 2, *Studia Comeniana et historica* 1972, č. 3, s. 99, a č. 4, s. 119; M. Štědroň: *Existuje v české hudbě 16.–18. století doba hudebně rétorických figur?*, *Opus Musicum* 1973, s. 35; W. Lippardt: *Das generalbassbegleitete deutsche geistliche Lied in Böhmen 1650–1750*, sb. *Colloquium Musica cameralis. Musikwissenschaftliche Colloquien der Internationalen Musikfestspiele in Brno* (Brno 1977, s. 115); A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); M. Kopecký: *Komenského Kancionál a Bridelovy Jesličky*, sb. *Z králické tvrže* 21, 1996/97 (1997), s. 63; H. Meyer: „...že pannu má matku víte, / jak to muž býti, nevíte“ – *Die Wiederkehr der Aporie als Faktor der poetischen Zyklisierung in der Gegenreformation: Die Gottesmutter in Fridrich Bridels Jesličky* (1658), sb. *Zyklusdichtung in den slavischen Literaturen* (Frankfurt n. M., Berlín, Bern, Brusel, New York, Vídeň 2000). Viz též heslo *Bedřich Bridel*.

45. KNIŽNĚ: *Cantus catholici. Písne katolícké, latinské i slovenské...* (Levoča 1655, s notací). ■ EDICE: *Ukázky in: ant. Já milujem, nesmím povídati* (Bratislava 1977, ed. G. Slavkovská); *Z klenotnice staršieho slovenského písomnictva* 3. *Antológia barokových literárnych textov 1* (Bratislava 1989, ed. J. Minárik). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis č. 1456–1457*; J. Čaplovič in *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do r. 1700*, d. 2 (Martin 1972). ■ LITERATURA: S. Weiss-Nägel: *Kdo je autorom spevníka Cantus Catholici?*, *Kultúra* (Tmava) 1935, s. 42; L. Burlas: *Duchovná pieseň, in Hudba na Slovensku v 17. storočí* (Bratislava 1954); J. Vilikovsky: *Cantus Catholici*, Bratislava 1935, s. 269; J. Holčík: *Nakoľko vplývala Cithara Sanctorum na Cantus Catholici?*, *Tranovského zborník* (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); Š. Krčméry in *Zo slovenskej hymnológie* (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); J. Minárik in *Baroková literatúra* (Bratislava 1984); A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); E. Krasnovská: *Duchovná pieseň v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny od*

17. storočia, *Slovenská reč* (Bratislava) 1994, s. 76; P. Ruščin: *Cantus Catholici und die Handschrift Mms A XXXVIII/51 – was wissen wir über die Rolle der Jesuiten und Franziskaner bei der Entwicklung des slowakischen Kirchenliedes im 17. Jahrhundert*, sb. *Musik der geistlichen Orden zwischen Tridentium und Josephinismus* (Bratislava 1997) + *Rukopisná podoba Cantusu Catholici*, *Slovenská hudba* (Bratislava) 1999, s. 201 + *Die Beziehungen zwischen Cithara Sanctorum und Cantus Catholici*, sb. *Gegenreformation und Barock in Mitteleuropa und in der Slowakei* (Bratislava 2000); L. Kačic: *Tvorba A. Michnu z Otradovic na Slovensku v 17. a 18. storočí, Hudební věda* 2001, s. 126; sb. *Cantus Catholici a duchovná pieseň 17. storočia v strednej Európe* (Bratislava 2002, ed. L. Kačic; mj. prisp. G. Gáfriková, L. Kačic, E. Krasnovská, P. Ruščin); L. Blažencová: *Parafrázy žalmov v spevníku Cantus Catholici*, sb. *Slovenský literárny barok* (Bratislava 2005).

46. KNIŽNĚ: M. V. Šteyer: *Kancionál český* (1683, s notací). ■ EDICE: *Ukázky in: Písne o čtyřech posledních věcech člověka* (1934, ed. J. Vašica); *Smrtí tanec* (1941, ed. J. Vašica); ant. *České baroko* (1941, ed. Z. Kalista); ant. *Růže, kterouž smrt zavřela* (1970, ed. Z. Tichá). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis č. 15 935 – 15 940*. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století* (1878); K. Konrád in *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literárských bratrstev* (1893); P. Váša: *O původu některých písní nábožných v Bartošově sbírce národních písní moravských*, *ČL* 1896, s. 432; J. Vašica in *České literární baroko* (1938) + *Z české hymnologie*, *Akord* 10, 1942/43, s. 138 → *Eseje a studie ze starší české literatury* (2001); in *Průvodce po pramenech k dějinám hudby. Fondy a sbírky uložené v Čechách* (1969); Z. Tichá in *Česká poezie 17. a 18. století* (1974); M. E. Ducreux: *L'hymnologie catholique tchèque de la Contre-Réforme*, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* (Kassel) 29, 1985, s. 169; A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); J. Malura in ed. J. J. Božan: *Slaviček rájský* (1999, ed. J. Malura a P. Kosek); M. E. Ducreux: „Novost“ *hymnologického umění A. Michny z Otradovic* stručně naznačena, *Hudební věda* 2001, s. 48; T. Slavický: *Tradování písní Adama Michny z Otradovic a skladby na jeho texty v 18. a 19. století, tamtéž*, s. 100; M. Škarpová: *Několik poznámek ke kontinuitě a diskontinuitě české protireformační hymnografie* (Pokus o analýzu adventních a vánočních písní *Kancionálu českého M. V. Šteyera*), sb. *Slovenský literárny barok* (Bratislava 2005) + *Šteyerův Kancionál český – návrh českého hymnografického kánonu* (disertace, Filoz. fakulta Masarykovy univerzity v Brně 2006). Viz též heslo *Matěj Václav Šteyer*.

47. Viz heslo *Václav Karel Holan Rovenský*.

48. KNIŽNĚ: J. J. Božan: *Slaviček rájský* (Hradec Král., 1719, s notací). ■ EDICE: J. J. Božan: *Slaviček*

Kancionál

rájský (1999, ed. J. Malura, P. Kosek). – *Ukázky in:* ant. České baroko (1941, ed. Z. Kalista); ant. Růže, kterouž smrt zavřela (1970, ed. Z. Tichá). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopec č. 1247; J. Johanides in Staré královéhradecké tisky (Hradec Král. 1973). ■ LITERATURA: K. Konrád: Božanův kancionál, Cecilie 1877, s. 46 a pokr.; S. Souček in Rakovnická vánoční hra (1929); J. Bužga: Slaviček rájský J. J. Božana, Časopis Slezského muzea 1956, s. 31; K. Palas: Pololidové básnictví barokní a kancionálová píseň, sb. O barokní kultuře (1968); J. Malura: J. J. Božan: Slaviček rájský, Host 1997, č. 7; P. Studnička: J. J. Božan a jeho kancionál Slaviček rájský z roku 1719, Chrudimský vlastivědný sborník 3, 1998, s. 35; J. Malura: Kancionál J. J. Božana a jeho vztah k literární tradici, sb. Pronikání českého jazyka a polského jazyka do středověké poezie a písňové tvorby ve Slezsku (1998) + Mariánské písně z kancionálu J. J. Božana, Alternativa 1998, s. 336 + Tištěná a rukopisná hymnografická tvorba východních Čech v období baroka, sb. Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století (1999); M. Ryantová: J. J. Božan, autor kancionálu Slaviček rájský, sb. Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století (1999); P. Kosek: Rozbor nářečních prvků v kancionále J. J. Božana, Jazykověda – SPFF Ostrava, 1999, č. 3 + Interpunkce písni kancionálu Slaviček rájský J. J. Božana, sb. Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století (1999); ● ref. ed. J. J. Božan: Slaviček rájský: J. Linka, LitN 1999, č. 48; P. Studnička, Tvar 2000, č. 7; M. Horáková, Studia Comeniana et historica 2000, č. 63–64, s. 259; S. M. Newerkla, Wiener slavistisches Jahrbuch 42, 2000, s. 337. ● Viz též heslo Jan Josef Božan.

49. KNIŽNĚ: A. Koniáš: *Citara Nového zákona...* (Hradec Král. 1727, bez notace). ■ BIBLIOGRAFIE: Knihopec č. 4288–4295; J. Johanides in Staré královéhradecké tisky (Hradec Král. 1973). ■ LITERATURA: I. J. Hanuš: O působení jezuitů A. Koniáše v literatuře české, ČČM 1863, s. 77 a pokr.; J. Jireček in Hymnologie Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století (1878); M. E. Ducreux: L'hymnologie catholique tchèque de la Contre-Réforme, Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie (Kassel) 29, 1985, s. 169; A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); V. Petrbock: Koniášova Lob-klingende Harffe des Neuen Testaments – putování po matných stopách německé hymnografie v Čechách, sb. Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století (1999); M. Kopecký in Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku (1999); M. E. Ducreux: „Novost“ hymnologického umění A. Michny z Otradovic stručně naznačena, Hudební věda 2001, s. 48; T. Slavický: Tradování písni A. Michny z Otradovic a skladby na jeho texty v 18. a 19. století, tamtéž, s. 100. Viz též heslo Antonín Koniáš.

jma

Kliment Ochridský

* 830

† 27. 7. 916 Ochrid (Makedonie)

Žák Konstantinův-Cyrilův a Metodějův; vedle svých učitelů nejstarší slovanský spisovatel, který je znám jménem.

Předpokládá se, že K. byl rodilý Slovan původem z Makedonie, že se s Konstantinem a Metodějem účastnil misie k Chazarům a že byl poté členem skupiny, která je 863 (nebo 864) provázela na Velkou Moravu. (Makedonský původ Klimentův se zdá být potvrzen tím, že se v jeho spisech nedochoval žádný jazykový moravismus, za důkaz jeho účasti na misii k Chazarům se pokládá jeho mnišské jméno, tj. Kliment podle sv. Klimenta, jehož údajné ostatky Konstantin-Cyryl nalezl na Chersoně.) Řecká legenda biskupa Theofylakta Ochridského (1094–1107), která se opírá o dnes ztracené slovanské prameny, uvádí, že K. po vyhnání Metodějových žáků z Moravy odešel spolu s Angelarem a dalšími do Bulharska, kde vstoupili do služeb cara Borise (850–889), 865 pokřtěného v Konstantinopoli. Boris poslal Klimenta do Makedonie, ustanovil ho tam „učitelem“ a daroval mu dvorce v Devoli a v okolí Ochridu a Glavinice. Druhý Borisův nástupce Symeon (893–927) ustanovil Klimenta biskupem v Drevnici, zvané též Velika (stejnomená řeka Velika je pravý přítok horního Vardaru, její dolní tok se nazývá Treska). Po K. smrti byly jeho ostatky uloženy v ochridském klášteře, který založil.

K. osobnost byla vědě známa dlouhou dobu; nebyly však známy jeho spisy. Jejich existenci objevil teprve P. J. Šafařík, který došel k názoru, že homilie uvedené pod jménem Kliment v katalogu slovanských rukopisů moskevského Rumjancevského muzea nebyly sepsány římským papežem Klementem, jak se do té doby soudilo, nýbrž Klimentem, biskupem velickým. Bádání o K. díle není dodnes uzavřeno. Theofylaktova legenda se zmiňuje o tom, že napsal „prostá a jasná kázání na všechny svátky“ a bohoslužebná díla, zejména hymny na různé světce a na Bohorodičku. Ke konci života prý napsal Pentekostarion, tj. sbírku svato-dušních kánonů a hymnů. Nejznámější dílo, jež se mu připisuje, je *Pochvalné slovo sv. Cyrilovi. Homilie a panegyriky*, které ho v nadpisu uvádějí jako autora, jsou často psány vznosným ré-

Klas (časopis) viz in Pavel Sula

torickým stylem, který prozrazuje sčtlost v patristické literatuře. K. vzory byli patrně rétoři jako Řehoř Naziánský a Jan Zlatoústý. Někteří badatelé připisovali K. autorství Životů sv. Konstantina a Metoděje; spíše se však zdá, že každý z nich sepsal jiný autor. Pozdní řecká legenda z 13. století uvádí, že K. „vymyslel pak pro větší zřetelnost i jiné tvary písmen, než které vynašel moudrý Cyril“, tj. připisuje K. autorství cyrilice. Její svědecktví však je nevěrohodné jak proto, že tato zpráva je ojedinělá a pozdní, tak také – a zejména – z toho důvodu, že cyrilice zdomácněla nejdříve v oblasti východobulharské, zatímco Makedonie psala dlouho hlaholicí.

EDICE: A. Bončev in Sv. K. O. Slova i poučeníja (Sofie 1970); K. O.: Săbrani săcimenija 1–3 (Sofie 1. 1970, 3. 1973, 2. 1977, ed. B. S. Angelov s jinými). ■

BIBLIOGRAFIE: N. L. Tunickij: Obzor razrabotki voprosa o literaturnoj dejatelnosti sv. Klimenta, jepiskopa slovenskogo, Bogoslovskij vestnik (Sergijev Posad) 1913, č. 3, s. 533; K. Ivanova: K. O. Bibliografija 1878–1944, 1945–1980 (Sofie 1966 a 1981). ■ LITERATURA: V. M. Undolskij: K., jepiskop slovenskij (Moskva 1895); N. L. Tunickij: Sv. Kliment, jepiskop slovenskij. Jeho žizn i prosvetitel'skaja dejatelnost' (Sergijev Posad 1913); D. Laskov: Život i dejnost na sv. K. O. s edna negova propoved (Sofie 1915); A. Teodorov-Balan: Sveti K. O. v knižovnija pomen i v naučnoto direne (Sofie 1919); I. Snegarov: Sv. K. O. 1, 2 (Sofie 1927, 1939); I. Dujičev: Sv. K. O. (Sofie 1941); C. Todorov: Sv. K. O. (Sofie b. d., 1942); A. Milev: Grăckite žitija na K. O. (Sofie 1966); I. Bogdanov: K. O. Istoričeski očerk s naučen komentar (Sofie 1966); sb. K. O. Sbornik ot statii po slučaj 1050 godini ot smărta mu (Sofie 1966); sb. Kniga za K. O. (Skopje 1966); K. Mečev: K. O. Tvorčeski obraz (Sofie 1966); sb. K. O. Materiali za negovoto čestvuvane po slučaj 1050 godini ot smărta mu (Sofie 1968); W. Baumann: Die Faszination des Heiligen bei K. O. (Mnichov 1983); sb. K. O. 886–1986 (Skopje 1986); K. Stančev, G. Popov: K. O. Život i tvorčestvo (Sofie 1988). ■ J. Dobrovský in Cyril und Method, der Slawen Apostel (1823; 1948 vyd. s tit. Cyril a Metod, apoštolové slovanští, ed. J. Vajs); P. J. Šafařík: Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku, ČČM 1848, s. 1 + in Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův (1851; dopln. vyd. 1873); S. Palauzov in Vek bolgarskogo carja Simeona (Petrohrad 1852); V. M. Undolskij: Ob otkrytii i izdaniu tvorjenij Klimenta, jepiskopa slovenska, Besedy v Obščestve ljubitelej rossijskoj slovesnosti (Moskva) 1, 1867, s. 31; V. Vondrák in Glagolita Clozův (1893) + in Studie z oboru církevněslovanského písemnictví (1903); P. A. Lavrov: Die neusten Forschungen über den slavischen Klemens, Archiv für slavische Philo-

logie (Berlín) 1905, s. 350; L. Stojanović: Novyje slova Klimenta Slovenskogo, Sbornik Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii Nauk (Moskva) 80, 1905, č. 1; I. Snegarov: Băgarskijat părvoučitel sv. K. O. (Život i dejnost), Godišnik na Sofijskija universitet, Bogoslovski fakultet 4, 1926–27, s. 219; B. Rajkov: Rani kalendarni vesti na sv. K. O. (Život i dejnost), tamtéž, s. 262; N. Deržavin: K voprosu o literaturnoj dejatelnosti Klimenta Veličskogo, Makedonski pregled (Sofie) 1929, č. 3, s. 29; T. S. Todorov: Sveti K. O. kato propovednik, Godišnik na Sofijskija universitet, Bogoslovski fakultet 25, 1948, s. 1; I. Snegarov: Les sources sur la vie et l'activité de Clément d'Ochrida, Byzantinobulgarica (Sofie) 1962, s. 79; E. Georgiev in Razcvetăt na bălgarskata literatura v IX–X v. (Sofie 1962) + in Istorija na bălgarskata literatura 1 (Sofie 1963); I. Gălăbov: K. O. i rannite školi na starija bălgarski knižoven ezik, Bălgarski ezik (Sofie) 1966, s. 440; D. Trifunović: Trojstvo kompozicije Klimentovih beseda, Književnost i jezik (Bělehrad) 1966, s. 227; K. Stančev: Ritmičnata struktura v chimničnata poezija na K. O., Bălgarski ezik (Sofie) 1969, s. 523; V. Vasilev: K. O. i avtorstvoto na Panonskite legendi, tamtéž, s. 229; B. Angelov: K. O. – avtor na obšti službi, sb. Konstantin-Kiril Filosof. Jubileen sbornik po slučaj 1100-godišninata ot smărta mu (Sofie 1969); G. Svanne: Crkvenobesednički program Klimenta Ohridskog, Slavistična revija (Lublaň) 1974, s. 425; K. Ivanova: Njakolko nabljudenija vărhu knižovnoto nasledstvo na K. O., Starobălgarska literatura (Sofie) 1978, s. 91; Z. Hauptová in ant. Zlatý věk bulharského písemnictví (1982, s. V. Bechyňovou); G. Popov: Novootkriti chimnografski proizvedenija na K. O. i Konstantin Preslavski, Bălgarski ezik (Sofie) 1982, s. 3; I. Dobrev: Bil li e K. O. episkop na Dragovišta, Starobălgarska literatura (Sofie) 1983, s. 29; S. Nikolova: Njakoi tekstologičeski problemi v panegiričnoto tvorčestvo na K. O. (Po materiali ot Pochvalno slovo za prorok Ilija, Kirilo-Metodievski studii (Sofie) 1, 1984, s. 63; V. Ivanova: Problemi na individualnija stil v pochvalnite slova na K. O., Ezik i literatura (Sofie) 1985, č. 4, s. 27; P. Dimitrov: Poučenijata na K. O., Starobălgarska literatura (Sofie) 1987, s. 57; B. Šalamanov: Neizvestni chimnografski proizvedenija na K. O., Spisanie na Bălgarskata akademija na naukite (Sofie) 1987, č. 1–5; I. Dobrev: Tekstologični problemi na Klimentovoto tvorčestvo, Starobălgarska literatura (Sofie) 1990, s. 14. – Viz též hesla *Pochvalné slovo sv. Cyrilovi*, *Životy sv. Konstantina a Metoděje*.

zh

**Kniha (časopis) viz in
Spolek českých knihkupců
a nakladatelů**

St. Kočí

Působnost 1919–1935

Brněnské nakladatelství zaměřené zejména na původní básnickou, prozaickou a esejistickou tvorbu moravských autorů; knihkupectví.

Založil je knihkupec Stanislav K. (* 7. 11. 1887 Praha, † 18. 2. 1948 Praha). Po vyučení u firmy Fr. A. Urbánek (1902–04 absolvoval Odbornou školu Grémia knihkopců a nakladatelů v Praze) byl zaměstnán u firem A. Neubert v Praze a A. Píša v Brně; 1919 získal v Brně knihkupeckou koncesi a po vytvoření společnosti s ručením obmezeným otevřel knihkupectví v Radické ul. 9 (1919–21 působil v knihkupectví jako příručí F. Halas). 1922 byla firma přeměněna na akciovou společnost, 1926 S. Kočí rezignoval na funkci jednatele pro rozpor s ostatními členy společnosti v názoru na způsob řešení finančních problémů, do nichž se firma za jeho řízení dostala. 1927 byl exekučně zbaven svých podílů a přestal být i formálně společníkem firmy, kterou dále řídili jako spolujatelé ing. L. Hrbáček-Vřla a knihkupec J. Martinek, který přistoupil do společnosti 1926. Upadající firma za četných dalších personálních změn (J. Martinek 1931 vystoupil a zřídil si vlastní knihkupectví) působila do 1935, kdy na ni byl uvalen konkurs a 1939 byla vymazána z obchodního rejstříku. S. Kočí odešel do Prahy, kde pracoval nejprve v Orbisu (v 30. letech byl ředitelem jeho knihkupectví), po válce až do své smrti jako vedoucí pracovník tiskového podniku Jednotného svazu českých zemědělců Brázda.

Nakladatelská činnost firmy byla úzce spjata s popřevratovým rozmachem českého kulturního života v Brně a jeho ambicemi. Zahájila ji překladová knižnice drobných esejů *Výspa* (1920, 2 sv.), kterou redigoval a jejíž oba svazky (G. B. Shaw, R. Mayreder) přeložil A. A. Hoch (2. sv. pod pseud. Junius). Beletristická knižnice nakladatelství *Zajímavá knihovna* (1921–24, 10 sv.), věnovaná výlučně původní tvorbě autorů spjatých s Moravou, přinesla prózu Č. Jeřábka a J. Marchy, drama J. Tilla, literární studie F. Götze (Anarchie v nejmladší české poezii) a Ad. Veselého, verše V. Nezvala (knižní prvotinu Most) a fejetony a divadelní úvahy J. Mahena. Kmenový autor a spolupracovník nakladatelství J. Mahen naplnil pod různými pseudonymy rovněž všechny svazky

knižnice brožur *Nápady a výpady* (1921–22, 9 sv.). S podtitulem *Knihovna* (od č. 2 *Knihovnička*) pro každého člověka přinášela jeho studie, články, pamflety, polemiky a epigramy (Kozí bobky z Parnasu) k aktuálním kulturněpolitickým a uměleckým otázkám. Ve *Sbírci českých a slovenských klasiků Pramen* (1923–24, 6 sv.), redigované A. Gregorem, M. Kolajou a J. Kozlovským a vydávané péčí sekce moderních filologů při brněnském odboru Ústředního spolku českých profesorů, vyšla komentovaná vydání českých a slovenských klasiků (K. Havlíček Borovský, B. Němcová, J. Botta a slovenské pohádky). Poslední knižnice *Knihy podivných osudů* (1924, 1 sv.) přinesla jen drobnou prózu R. Sichy. Produkci nakladatelství doplnily kromě několika příbuzných titulů mimo knižnice (nejvýznamnější byl 1. svazek bibliografie A. Sáňky České bibliofilské tisky) i ojedinělé tituly z techniky, přírodovědy a práva. – Výtvarnou podobu knih nakladatelství určoval převážně E. Milén. Na výzdobě se podíleli i další brněnští výtvarníci M. Fridrich a F. Hlavica, dále též A. V. Hrska, A. Ráž a J. Váchal. Reprezentační tituly nakladatelství (zejména knižnice *Zajímavá knihovna* a *Pramen*) tiskl F. Obzina ve Vyškově, bibliofilie Kryl a Scotti v Novém Jičíně, méně významné tituly převážně brněnské tiskárny Kramerius a Polygrafie.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: *Nápady a výpady* (1921–22); *Zajímavá knihovna* (1921–24); *Pramen* (1923–24); *Knihy podivných osudů* (1924). – *Ostatní*: *Výspa* (1920). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Čeští autoři*: J. Mahen: Před oponou (1920) + Scirocco (1923) + Knížka o čtení praktickém (1924) + Nutnosti a možnosti veřejných knihoven (1925); A. Procházka: *Meditace* (2. vyd., 1921) + *Dnové života* (1922); F. Götz: *Úvod do poezie* (1923); A. Sáňka: *České bibliofilské tisky* (1923); F. V. Kříž: *Dionysos a satyr* (1928); F. Neužil: *Před nedělí* (1928); J. Zatloukal: *Město světél* (1929). ■ PERIODIKA: *Moravský aukční list* (1929, jen č. 1). ■

BIBLIOGRAFIE: Moderní knihkupectví a nakladatelství s r. o. S. K. (b. d., 1922). ■ LITERATURA: K. Bílek: S. K. (1887–1948). *Soupis osobního fondu* (LA PNP 1995). ■ in *Adresář Jiří Mahen* (1964, s. 88); V. Nezval in *Depeše z konce tisíciletí* (1981, s. 215); F. Halas in *Dopisy* (2001, s. 144).

az

Jára Kohout

* 9. 12. 1904 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

† 23. 10. 1994 *Praha*

Divadelní a filmový herec, autor a spoluautor kabaretních vystoupení, operet, hudebních komedií a revue; rozhlasový komentátor, publicista, autor humoristických próz a memoárů.

Vl. jm. Jaroslav K. – Otec byl důstojník, později úředník pražské kaolínky. Po absolvování obecné školy na Jungmannově (nyní Vinohradské) tř. K. studoval od 1915 vinohradskou reálku na nám. Jiřího z Poděbrad, na otcovu přání však ze školy po ukončení 4. třídy 1919 odešel a vyučil se zubním technikem; zubařské praxi se věnoval řadu let souběžně s divadelní kariérou. Divadlo jej přitahovalo od útlého mládí, už jako dítě hrál pro rodiče a příbuzné, vystupoval v ochotnických představeních, za studentských let založil se svými vinohradskými vrstevníky a pozdějšími úspěšnými operetními autory K. Tobisem, V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem nejprve amatérskou Studentskou scénu a 1921 Studentské akademické sdružení Sketch (účinkoval zde např. i V. Vydra ml. a pozdější operní hvězda J. Novotná). Od 1920 se začal objevovat s vlastními kabaretními čísly na profesionálních jevištích (nuselský kabaret U Znamenáčků, vinohradský hotel Beránek, kabaret K. Hašlera), 1923 jej kabaretiér a divadelní komik F. Futurista, jenž se stal na příštích devět let K. hlavním hereckým partnerem a spoluautorem, přivedl do Arény na Smíchově. 1926 se K. oženil s primabalerínou B. Grünwaldovou (1908–1979); t. r. se s F. Futuristou osamostatnili a pronajali si divadlo Varieté. 1927–31 hráli pod názvem Divadlo komiků v Rokoku, pak ve Švandově divadle na Smíchově (1931–32) a ještě 1932 na kabaretní scéně Červené eso, jejíž profil formoval E. F. Burian. Vedle divadla se K. věnoval i práci pro rozhlas a film (několik desítek rolí, texty populárních filmových písní). 1933–34 působil jako herec a autor v Tylově divadle v Nuslích, 1935 získal vlastní ředitelskou koncesi a pronajal si Švandovo divadlo. 1938 se přemístil do Divadla U Nováků ve Vodičkově ul., které převzal i se stávajícím souborem od J. Voskovce a J. Wericha, jimž byla po Mnichovu odebrána koncese; zde jeho soubor, vytvořený z části souborů Osvobozeného divadla a Švandova divadla, hrál až do uzavření čes-

kých divadel 1. 9. 1944. 1940 byl K. tři měsíce vězněn a vyslýchán gestapem (kvůli protihitlerovské písni Kohoutí polka, kterou v prosinci 1936 zpíval v operetě Kikiriki) a poté se jej podařilo nátlakem přimět k účasti na antisemitických a pronacistických rozhlasových skečích (vysílány na podzim 1941 a v zimě 1942; s K. v nich vystupovali Č. Šlégl, J. Plachta, F. Mrázek, Z. Kavková-Innemannová, ojedinele V. Burian ad.). 1946 převzali Divadlo U Nováků zpět J. Voskovec a J. Werich a K. hostoval na zájezdech a v pražském divadelku Kotva, 1947 byl organizací Lidové divadlo pověřen uměleckým vedením Tylova divadla v Nuslích, po únorovém převratu 1948, kdy byl svého místa zbaven, sestavil malou divadelní skupinu, s níž vystupoval na Slovensku. Na podzim 1948 emigroval s celou rodinou přes Německo do Paříže, kde působil v zahraničním vysílání francouzského rozhlasu. Od 1951 pracoval dalších 37 let pro rádio Svobodná Evropa, nejprve v Mnichově a od 1952 v New Yorku; realizoval tam řadu vlastních rozhlasových pořadů, v nichž uplatňoval své úvahy, postřehy a satirické komentáře, se skladatelem J. Stelibským napsal také desítky politicko-satirických písníček. Vedle toho se opět prosadil jako divadelní a filmový herec, hrál na Broadwayi, vystupoval pro krajany na celém světě, především v USA, Kanadě a Austrálii. 1990 se natrvalo vrátil do vlasti (t. r. sehrál v Semaforu své poslední divadelní představení ve hře Strejček z Ameriky, kterou pro něj napsal J. Suchý). 1992 se oženil s novinářkou M. Indrovou-Vráblovou (* 1964). Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově.

K. byl nejen tvůrcem, ale zároveň i hereckým interpretem vlastních textů; jeho literární produkce je proto neoddelitelně spjata s jeho charakteristickým jevištním projevem, vyznačujícím se excentrickou hybností hraničící mnohdy s akrobacií a tancem, výraznými gesty a grimasami i schopností imitovat herecké kolegy. Vyšel z lidového hospodského kabaretu a byl zpočátku ovlivněn zejména tzv. drastickým humorem F. Futuristy. Převážně ve spolupráci s ním a s přáteli ze studentských let (K. Tobis, V. Mírovský, V. Špilar a V. Rohan) napsal řadu jednoduchých frašek vycházejících z principu řetězení rozehrávaných anekdot, jimž byla společná vemlouvavá, obhroublá slovní a situační komika (*Pujman a Ruprecht, rekruti; Umíte dělat bengál?*), která se nevyhýbala ani poněkud vulgárním erotic-

Kohout

kým scénám (*Makavý důkaz; Ve spárech masérky*), karikování Židů (*Max und Moritz; Krach v rodině Rosenbach*) a nenáročné travestii (*Děti kapitána Granta, Jarda, Slávinka a Franta*). Společně také napsali většinu kabaretních revuí uvedených pouze scénicky v Divadle komiků (*U dvou chlapečků; Vše pro dítě; Zamrkalo jaro z kouta, na Ference, na Kohouta; Šejdrem revue* aj.). Z charakteru této zábavné produkce zřetelněji vybočuje tendenční protiburžoazně zaměřená revuální hra *Loď živých*, v níž je společenská smetánka obývající luxusní kabiny konfrontována s dělníky živořícími v podpalubí; K. ji napsal společně s K. Melíškem a J. Grussem pro Burianovo Červené eso, kde dosáhla 80 repríz. Od kabaretu a varietní revue K. časem přešel k hudebním veselohrám a operetám stavěným především na sentimentálních písňových šlágrech a velkých komických rolích (k autorům, s nimiž dosud spolupracoval, přibyli např. J. Balda, R. Nížkovský a L. Pacák). Odehrávaly se v atraktivním prostředí honosných vil, hotelů, přímořských lázní nebo na idylickém venkově a jejich aktéry byli zámožní lidé bez starostí o existenci (z případných chudáků se přes noc téměř zázrakem stávali boháči), pouze v operetě *Kikirikí* do děje vstoupili i dělníci usilující o záchranu továrny před bankrotem. Ústředním motivem v nich byla sentimentálně pojatá láska, která přes všechny překážky, nedorozumění a úklady došla svého naplnění (*Láska i na samotě kvete; Lojzicka; Nezapomeň...!; Pro tebe, maminko!; Cikánská princezna* aj.); i jim byly vlastní britký slovní vtíp, výrazná karikaturní nadsázka, dobové politické narážky a zčásti lehce vlastenecký tón. Míra K. spoluautorství se mnohdy dá obtížně určit, neboť i do her jiných autorů, v nichž hrál, si své výstupy často psal sám (zejména v období, kdy působil ve smíchovské Aréně a v Divadle U Nováků), i když jako spoluautor uváděn není. Byl rovněž autorem krátkých humorných povídek o divadelnících a filmařích (*Páté přes deváté*), groteskního humoristického cestopisu (*Bublanina*) a vzpomínkových knih (*Hop sem, hop tam*), psaných i formou rozhovoru (*Malý velký komik aneb Kdo má v uzlíčku zaječtí pacičku*) s vkládanými anekdotami a humornými komentáři minulé i současné politické situace (*Bouráčka*).

PŘÍSPĚVKY in: sb. ...a když se řekne Voskovec (Kolín n. R. 1983); Ahoj (1992–93); sb. Básně z Ame-

riky (New York 1983); Čes. slovo (Mnichov 1980–84); sb. F. Peroutka: Muž Přítomnosti (Curych 1985); Hlas Bohemie (Kolín n. R.); sb. Kde je člověk (1992); Květy (1992); Newyorské listy (R Švejkův syn); Nová Pravda (1990); Nový domov (Toronto); Panoráma (Doncaster 1986–88); Práce (1994); Pražský expres (1992); Svob. slovo (1990); sb. Útěky železnou oponou (Curych 1989); Večerní Čes. slovo (1927); Večerní Praha (1990); Veselý sborník (b. d.); Západ (Ottava 1982); Zpravodaj (Curych 1981, 1986); Zpravodaj. Sdružení čs. politických uprchlíků v Německu (Mnichov 1954, 1981); mimoto v dalších krajských listech v USA a Kanadě. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ferenc námořníkem (kabaretní výstup, b. d., 1924, s E. Šimáčkem; uveden mylně jako F. Kohout); Parodie akademie (kabaretní výstup, b. d., 1925); Veleučená přednáška neúnavného profesora Anatoma Sukničky o zázračném aparátu „Rádio“ (kabaretní výstup, b. d., 1925); Jeho krásná neznámá (D b. d., 1926, s K. Tobisem, hudba K. Moor a V. Rohan); Serenádička, kterou v Rokoku kokrhál Kohout (kabaretní výstup, 1927); Bublanina (P 1928); Španělská romance k líbání (kabaretní výstup, b. d., 1928); Max und Moritz (D b. d., 1929, prem. 1928, s F. Futuristou a J. Neubergem); Cestička lásky (D b. d., 1929, s K. Tobisem, hudba V. Rohan); Falešná věštkyň (D b. d., 1929, i prem., s F. Futuristou a K. Tobisem); Když to mrtvola zvrzne (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Makavý důkaz (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Maminko, proč mě prohlížejí? (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Na ženy nevyzraješ (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Páni, pozor na kalhoty! (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Pujman a Ruprecht, rekruti (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Umíte dělat bengál? (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Ve spárech masérky (D b. d., 1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Páté přes deváté (PP b. d., 20.–30. léta); Jak se Jim Pindík pokanadil (D b. d., 1930, rozmnož., i prem., s K. Tobisem, hudba E. Fiala; hráno i s tit. Bílý kavalír aneb Jak se Jim Piendick pokanadil); Pohádka o Hawai (D b. d., 1930, s K. Tobisem, hudba K. Moor a V. Rohan); Loď živých (D b. d., rozmnož., prem. 1932, s K. Melíškem a J. Grussem); Láska i na samotě kvete (D b. d., poč. 30. let, rozmnož., s V. Špilarem, hudba K. Moor); Lojzicka (D 1935, prem. 1934, s J. Baldou a J. Slavíkem, tj. J. Sedláčkem, hudba J. Jankovec); Nezapomeň...! (Velký ničema) (D 1935, i prem., s J. Baldou, hudba J. Jankovec); Pro tebe, maminko! (D 1936, prem. 1935, s J. Baldou, hudba E. Fiala); Cikánská princezna (D 1937, prem. 1936, s J. Baldou a R. Nížkovským, hudba J. Jankovec); Kikirikí (D 1937, prem. 1936, s L. Pacákem, hudba L. Pacák); Nám je hej! (D 1938, i prem., s J. Baldou a K. Melíškem, hudba J. Stelibský); Dceřa druhé roty (D b. d., 1938, i prem., hudba a texty písní K. Hašler); Průvodce moderního muže (P 1946, výt. nezjišť.); Zpívejte s Járrou Kohoutem (Paříž 1949); Jak na to? Rady dávané Kikirikí (úvahy, Paříž

1950); Attention Comrades (P, New York 1950, angl.); From ABC to USA (kreslené anekdoty, New York 1954); From ABC to USA (vzpomínky, New York b. d., 1959, angl.); Od A do Z (vzpomínky, New York 1962); Hop sem, hop tam (vzpomínky, Curych 1978; Praha 1991); Bouračka (PP, FF, písňové texty, rozhovor, 1992, usp. O. Suchý); Malý velký komik aneb Kdo má v uzlíčku zaječí pacičku (vzpomínkový rozhovor, písňové texty, 1994, s M. Kohoutovou). ■ SCÉNICKÝ. *Hry a revue*: Evropa o nás ví (1923, s A. Fenclem, K. Tobisem ad.); Teď zase my! (1923, s F. Futuristou); Mars o nás ví (1924, s F. Futuristou); Svět bez závoje (1924, s F. Futuristou ad.); Vtip na vtip (1926, s jinými); Lásko, kde jsi? (1926, s F. Futuristou); Děti kapitána Granta, Jarda, Slávinka a Franta (1927, s F. Futuristou ad.); Ferenstein a Kohoutsohn (1927, s F. Futuristou ad.); Zamrkalo jaro z kouta, na Ference, na Kohouta (1927, s F. Futuristou ad.); Jen pro dospělé (1927, s F. Futuristou a K. Tobisem); U dvou chlapečků (1927, s F. Futuristou ad.); S. O. S. (1928, s F. Futuristou ad.); Vše pro dítě (1928, s F. Futuristou ad.); U kanónu stál (1928, s F. Futuristou ad.); Slečno, to se nedá nutit (1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Šejdrem revue (1929, s F. Futuristou ad.); Krach v rodině Rosenbach (1929, s F. Futuristou ad.); Taverna u šilhavého býka (1929, s F. Futuristou ad.); Špion č. 13 (1929, s F. Futuristou, V. Mírovským, V. Špilarem a K. Tobisem, hudba E. Fiala); Revue o soutěži (1930, s F. Futuristou ad.); Svatba pro kočku (1930, s F. Futuristou, podle E. Labiche); Všechno švindl? (1931, s F. Futuristou); A la carte (1932, s K. Melíškem a S. Razovem); Útok na Prahu (1933, s K. Melíškem a S. Grohmannovou); Brouk a Brouk (1946); Na tom našem dvoře (1947, hudba J. Jankovec, podle E. Rostanda). – *Úpravy*: J. N. Nestroy: Lumpacivagabundus aneb Ludrácký trojlístek (1931, s E. Fialou, V. Mertenem a K. Tobisem); V. Starck: Mám tě rád (1943, hudba E. Ingriš). ■

LITERATURA: ax (E. Vachek): Revue se vyvíjí, PL 6. 3. 1926; = (J. Vodák): ref. insc. Zamrkalo jaro z kouta, na Ference, na Kohouta, Čes. slovo 5. 4. 1927; M. M. (Majerová): ref. insc. Jen pro dospělé, RP 23. 9. 1927; MilNý (M. Novotný): ref. insc. U dvou chlapečků, NL 29. 11. 1927, příl.; V. P.: ref. insc. Vše pro dítě, Venkov 29. 3. 1928; M. N. (Novotný): ref. insc. U kanónu stál, NL 26. 7. 1928; ax (E. Vachek): ref. insc. Max und Moritz (insc.), PL 30. 9. 1928; = (J. Vodák): ref. insc. Krach v rodině Rosenbach, Čes. slovo 23. 4. 1929; J. P.: ref. insc. Taverna u šilhavého býka, Čes. divadlo 1929, s. 38; ● ref. insc. Špion č. 13: f. č. (F. Černovský), Venkov 4. 9. 1929; Paulík (J. J. Paulík), RA 5, 1929/30, s. 10 ●; kd. (E. Konrád): ref. insc. Svatba pro kočku, NO 18. 9. 1930; m. n. (M. Novotný): ref. insc. úpr. J. N. Nestroy, LidN 2. 9. 1931; ● ref. Kikiriki (insc.): -ri-, RP 18. 12. 1936; -es- (E. Synek) Telegraf 21. 12. 1936 ●; ● ref. insc. úpr. V. Starck: Ks, LidN 9. 12. 1943; m., Venkov 11. 12. 1943 ●; ● ref. Hop sem, hop tam: J. Dresler, Nár. politika (Mnichov) 1978,

č. 3; A. Kratochvil, NŽ (Řím) 1978, č. 5 ●; V. Škutina: J. K. a dar smíchu, Nár. politika (Mnichov) 1984, č. 12, příl. Zvon; J. Werich in Úsměv klauna (1984, s. 161); L. Kaválek: k pětáosmdesátinám, Čes. slovo (Mnichov) 1989, č. 12; M. Šebek: Můj přítel J. K., Nová Pravda 24. a 25. 5. 1990; P. Žantovský: Causa J. K., Reflex 1990, č. 9; V. Just: V. Burian ve světle Hvězd nad Baltimorem, Divadelní revue 1991, č. 1 + ref. Hop sem, hop tam, Divadelní revue 1992, č. 1; H. Šimková: Legendární komik se vrací (rozhovor), PL 9. 10. 1992; J. Levý: Celý život se směju (rozhovor), Pražský expres 24. 12. 1992; M. Vráblová: Byl jsem jednou mlád, ale ono mi to nevydrželo (rozhovor), Ahoj 1992, č. 39; B. Zita: Na návštěvě u J. K. (rozhovor), RP 18. 6. 1993; M. Kohoutová: Kohouti v Americe, Ahoj 1993, č. 15; ● nekrology: V. Kudělka, Brněnský Večerník 25. 10. 1994; V. Říha, Zeměd. noviny 27. 10. 1994; O. Suchý, Kino revue 1994, č. 23; J. Pejskar, Čes. dialog 1994, č. 11–12 ●; ● k 90. výr. nar.: P. Koukal, Severočes. deník 9. 12. 1994; J. Kašpar, Svoboda 10. 12. 1994, příl. Magazín, č. 50 ●; A. Kohoutová: Jak to bylo (polemika s některými tvrzeními v kn. J. K.: Malý velký komik), Divadelní noviny 1995, č. 5; O. Suchý in Účtenka z kavárničky dříve narozených (1995, s. 87); F. Peroutka in ...deníky ...dopisy ...vzpomínky (1995); M. Kohoutová: V zajetí palety, Ahoj 1995, č. 11; FL: J. K. – lidový bavič, Telegraf 8. 6. 1996; A. Kohoutová: Chodili k nám na návštěvu, Květy 1999, č. 26; Z. Ptáčková: Láskyplný sňatek z rozumu, Týdeník Televize 2002, č. 51; ● k 100. výr. nar.: ČTK, Plzeňský deník 7. 12. 2004; A. Kohoutová, LidN 11. 12. 2004 ●; B. Rádl: Od Osvobozeného divadla k Červenému esu, Divadelní noviny 2004, č. 4; J. Suchý: Jiří Suchý píše J. K., Divadelní noviny 2006, č. 13. *mv*

Konstantin-Cyril

* 828 *Soluň* (Thessaloniki, Řecko)

† 14. 2. 869 *Řím* (Itálie)

Spolu s bratrem Metodějem tvůrce prvního slovanského písma (hlaholice), spisovného jazyka (staroslověnštiny) a slovanského písemnictví epochy velkomoravské.

Syn (snad nejmladší ze sedmi dětí) Lva, drungaria (tj. velitele 1000 ozbrojenců) města Soluň. Dostalo se mu, nejspíše díky přátelskému vztahu otcovy rodiny k logothetovi (tj. kancléři) Theoktistovi, nejvyššího vzdělání, jehož bylo možno v jeho době dosáhnout, na císařské vysoké škole v Konstantinopoli. Poté byl ustanoven bibliotékářem („chartofylakem“, tj. sekretářem) patriarchy Ignatia. Administrativní služba mu však nevyhovovala, protože od